

اگر دانشگاه اصلاح شود مملکت اصلاح می شود

امام خمینی(ره)

بسته کامل درسی

روش تحقیق کمی ، کیفی و آمیخته

(در ۳۹۹ نکته کلیدی و بسیار مهم)

براساس منابع اصلی آزمون دکتری

تهیه و تنظیم:

هیئت علمی سامانه مدیریت ایران (ساما)

(www.iransama.org)

توجه مهم:

هر گونه تکثیر، نسخه برداری، نشر، چاپ، کپی برداری و فروش کلیه فایل ها، جزوات، آثار و محصولات این سامانه (به غیر از خریدار فایل) بدون مجوز کتبی سامانه مدیریت ایران با استناد به مواد ۲۳ و ۲۹ قانون حمایت از مولفان و مصنفان خلاف قانون، اخلاق و شرع بوده و مشمول قوانین مجازات اسلامی خواهد بود.

معرفی بسته درسی

نام بسته : روش تحقیق کمی ، کیفی و آمیخته

تعداد صفحات : ۱۸۱ صفحه

تهیه کننده : هیئت علمی سامانه مدیریت ایران (ساما www.iransama.org)

فهرست مطالب بسته درسی

فصل اول : مقدمات پژوهش

فصل دوم : فرایند پژوهش : شناخت مسأله و بررسی ادبیات پژوهش و تعریف مسأله

فصل سوم : فرایند پژوهش: تدوین مبانی تئوریک و فرضیه‌های پژوهش

فصل چهارم : فرایند پژوهش (طرح پژوهش)

فصل پنجم : طرح‌های تجربی

فصل ششم : اندازه گیری متغیرها

فصل هفتم : شیوه‌های گردآوری داده‌ها

فصل هشتم : نمونه برداری

فصل نهم : مروری بر برخی از اصطلاحات و آزمونهای آماری

فصل دهم : تحلیل و تفسیر داده‌ها

فصل یازدهم : نوشتن گزارش پژوهش

فصل دوازدهم : پژوهشهای کیفی

فصل سیزدهم : پارادایم‌های بنیادی پژوهش

فصل چهاردهم : استراتژی اقدام پژوهشی

فصل پانزدهم : استراتژی مورد پژوهی

فصل شانزدهم : استراتژی قوم نگاری

فصل هفدهم : استراتژی تئوری مفهوم سازی بنیادی

فصل هجدهم : مصاحبه پژوهش کیفی

فصل نوزدهم : شیوه‌های تحلیل اسناد

فصل بیستم: شیوه تحلیل ذی نفع

فصل بیست و یکم : شیوه آنتروپی شانون

فصل بیست و دوم : معیارهای ارزیابی پژوهش‌های کیفی در پارادایم رئالیسم

منابع این بسته درسی

فصل اول : مقدمات پژوهش

۱- پژوهش به فرآیندی اشاره دارد که برای گردآوری و تحلیل داده استفاده شود، تا فهم ما نسبت به موضوع مورد مطالعه افزایش یابد. در واقع پژوهش فعالیتی نظاممند و سازمان یافته برای بررسی مسأله‌ای خاص که مستلزم راه حلی است، تعریف کرد. نخستین گام در پژوهش ، شناخت حوزه‌های مسأله در سازمان و شناسایی واضح و روشن مسائلی (از جمله خلاء تئوریک) است. وقتی مسأله یا مسائلی که نیاز به بررسی دارند، به طور واضح مشخص شدند، آنگاه گام‌های بعدی از جمله: گردآوری داده‌ها، تحلیل داده‌ها و تعیین عوامل موثر بر مسأله در پیش گرفته می‌شود؛ در نهایت با ارائه اقدام اصلاحی ضروری، مسأله حل می‌شود.

۲- در نتیجه پژوهش فرآیند کند و کاو (پرسشگری)، بررسی، آزمون و تجربه را در بر دارد، این فرآیندها باید به طور نظاممند، مداوم، موشکافانه، عینی و منطقی انجام شوند. نتایج غایی مورد انتظار می‌تواند منجر به کشف واقعیت‌های جدیدی شود که ما را در برخورد با موقعیت‌های خاص با دشوار کمک می‌کند.

۳- اهمیت پژوهش :

الف - پژوهش به دانش ما می‌افزاید

امروزه سازمانها به علت مواجهه با تغییرات مستمر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و قانونی با مسائل عدیده‌ای دست به گریبانند. در یافتن راه حل برای این مسائل، پژوهش نقش کلیدی ایفا می‌کند. مدیران از طریق انجام پژوهش به نتایجی دست می‌یابند که آنها را در یافتن پاسخ به سؤال خود کمک می‌کند و هر چه این نتایج انباشته شوند، مدیر فهم عمیق‌تری نسبت به مسائل کسب می‌کند.

ب - پژوهش نحوه‌ی عمل را بهبود می‌دهد.

“روای ما: جهانی در عمان مدیران ایرانی”

پژوهش‌ها ممکن است ایده‌های جدیدی به مدیران ارائه دهند و مدیران، آن ایده‌ها را در قالب انجام فعالیتهای مختلف به کار گیرند. برای مثال، مدیری ممکن است در نتیجه‌ی پژوهش با ایده جدیدی به نام شش زیگما برخورد کند و آنگاه تلاش کند در سازمان خود این ایده را به کار گیرد.

ج - پژوهش‌ها خط مشی‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

بی تردید پژوهش‌های مدیریتی، نگاه دولتمردان را به خود جلب خواهد کرد. از این رو در زمان شناسایی مسائل عمومی و بحث برسر راه حل‌های آن در محافل دولتی (هیأت دولت، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور) برای تحلیل موضوعات به پژوهش‌های مدیریتی انجام شده مراجعه خواهند کرد.

د - پژوهش، مهارت‌های پژوهشی را ارتقا می‌دهد.

انجام پژوهش مستلزم دانستن مهارت‌های مفهومی برای معنا بخشی به داده‌ها، تحلیل روابط پیچیده میان ایده‌ها، و ترکیب ایده‌های پراکنده است. زمانی که پژوهشگر گزارش پژوهش را آماده می‌کند، مهارت‌های سازماندهی و تحریری خود را بهبود می‌دهد.

۴- پژوهش، می‌تواند چهار هدف متفاوت را دنبال کند. گاهی هدف پژوهش، حل یک مسأله متداول و معمول در محیط کار است؛ کار هدف آن، ارتقاء دانش در حوزه‌ای خاص است و گاهی اوقات هدف پژوهش بررسی اثرات پیشنهادی پژوهش‌های کاربردی و بعضاً توسعه سر پژوهش قبلی است. وقتی پژوهشی به قصد کاربرد نتایج یافته‌هایش برای حل مسأله خاص متداول درون سازمان، انجام می‌شود، چنین پژوهشی، پژوهش کاربردی نامیده می‌شود. اما زمانی که پژوهش برای افزایش دانش و درک ما از مسائل خاصی که عموماً در محیط‌های سازمانی اتفاق می‌افتد و چگونگی حل آنها، انجام می‌شود، پژوهش بنیادی یا پایه‌ای نامیده می‌شود.

۵- پژوهشی که برای بررسی ارزیابی اثرات توصیه‌های کاربردی انجام می‌شود، آن را پژوهش ارزشیابی می‌نامند، و زمانی که دانشی از حوزه بنیادی یا کاربردی توسعه داده می‌شود آن را پژوهش توسعه‌ای می‌نامند.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

۶- در پژوهش‌های بنیادی هدف، بکارگیری یافته‌ی پژوهش در جهت حل نوعی مسأله نیست، بلکه هدف، درک بیشتر پدیده یا مسائل خاصی است که در سازمان یا صنعتی خاص رخ داده است، و نیاز به ریشه یابی و راه حل دارند.

۷- تمایز اصلی بین پژوهش کاربردی و بنیادی در سازمان، آن است که پژوهش کاربردی هدفش حل یک مسأله عادی و جاری است، در حالی که پژوهش بنیادی هدف کلی‌تر ایجاد دانش، درک بهتر و عمیق پدیده‌ها و مسائلی را دنبال می‌کند که در محیط‌های سازمانی مختلف رخ می‌دهند. علی‌رغم این تفاوت‌ها، هر دو نوع پژوهش برای رسیدن به راه حل‌های مشکلات، مراحل بررسی نظامند همانندی را دنبال می‌کنند.

۸- مایلر ۱۹۹۱ عقیده دارد وقتی پژوهشی جهت کشف دانش جدید انجام می‌شود، پژوهش بنیادی است وزمانی که دانش کشف شده به کار گرفته می‌شود، جنبه‌ی کاربردی به خود می‌گیرد و وقتی اثرات به کارگیری دانش جدید مورد بررسی قرار گیرد، پژوهش ارزشیابی نامیده می‌شود.

۹- هدف پژوهش علمی حل مسأله است و شیوه‌ای دقت‌مند، سازماندهی شده، منطقی و گام به گام، برای تعیین مسایل، گردآوری داده‌ها، تحلیل و استنتاج نتایج معتبر بر مبنای داده‌ها است. اصطلاح «پژوهش علمی» برای پژوهش کاربردی بنیادی و پژوهش ارزشیابی (و هین طور توسعه‌ای) به کار می‌رود.

۱۰- ویژگی‌های پژوهش علمی :

- هدفمندی:

پژوهشگر کار خود را با هدفی معین برای پژوهش آغاز می‌کند.

- دقت مندی:

دقت مندی اشاره به دقت عمل، وسواس به خرج دادن در پژوهش دارد.

- آزمون پذیری :

پژوهشگر فرضیه ها را با انجام آزمونهای آماری خاص بر روی داده های اطلاعاتی گردآوری شده، تأیید یا رد می کند.

- تکرار پذیری :

نتایج آزمون فرضیه های پژوهش باید مکرراً وقتی که پژوهش در شرایط مشابه انجام می گیرد، باید تأیید شود . تا اندازه ای که این امر حادث شود (نتایج تکرار می شوند) پژوهشگر نسبت به علمی بودن پژوهشگر خود اعتماد بیشتری حاصل می کند.

- دقیق بودن و قابلیت اطمینان :

دقیق بودن، اشاره به این مطلب دارد که یافته های پژوهشی مبتنی بر نمونه، چقدر به واقعیت نزدیک هستند. قابلیت اطمینان به احتمال این که برآوردهای ما صحیح باشند، اشاره دارد؛ یعنی صرف دقت در پژوهش کافی نیست، بلکه این موضوع نیز حائز اهمیت است که بتوانیم بگوییم با ۹۵ درصد اطمینان می توان گفت که نتایج حاصله صحیح هستند و فقط ۵ درصد احتمال خطا وجود دارد. این امر به عنوان سطح اطمینان مشهور است و بعضاً از آن به عنوان صحت پژوهشی یاد می شود.

- عینی بودن :

استنتاجی که از تعبیر و تفسیر نتایج تحلیل داده ها حاصل می شود باید عینی باشد؛ یعنی متکی بر حقایق حاصل از داده های واقعی باشند نه مبتنی بر ارزش های ذهنی و احساسی.

- تعمیم پذیری :

تعمیم پذیری به گستره ی کاربرد یافته های پژوهشی حاصل در یک جامعه آماری در سایر جوامع اشاره دارد.

- مانعیت و جامعیت :

مانعیت و جامعیت در مدل‌های پژوهشی وقتی محقق میشود که بتوانیم تعداد متغیرها را به حداقل ممکن کاهش دهیم به طوری که ضمن کوتاه شدن مسیر پژوهش به ارزش و اعتبار آن خدشه‌ای وارد نشود.

۱۱- روشی که با ایجاد یک چارچوب تئوریک آغاز و مراحل تدوین فرضیه‌ها و استنتاج منطقی از نتایج بررسی را طی کرد، به عنوان رویکرد «فرضیه‌ای قیاسی» مشهور شده است. در رویکرد استقرایی پژوهشگر ابتدا داده‌ها را گردآوری می‌کند؛ سپس براساس آنها فرضیه می‌سازد، آنگاه تئوری‌ای براساس این فرضیه‌ها ارائه می‌دهد.

۱۲- فرایند هفت مرحله‌ای در رویکرد فرضیه‌ای - قیاسی :

الف - مشاهده (شناخت مسأله) :

زمانی که فرد احساس می‌کند تغییرات خاصی در حال وقوع است یا خلاء تئوریک حائز اهمیت باشد، آنگاه فرد می‌تواند به مرحله‌ی بعدی انجام پژوهش حرکت کند.

ب - بررسی ادبیات پژوهش (مبانی تئوریک، مبانی تئوریک) :

پژوهشگر از طریق گفتگوی غیر رسمی با تنی چند از افراد متخصص، از طریق مصاحبه‌های نامنظم و از طریق مطالعه‌ی کتابخانه‌ای می‌تواند اطلاعات را گردآوری کند.

ج - تدوین تئوری :

در این مرحله، متغیرهای بسیار مهم، بررسی و مورد آزمون قرار می‌گیرند تا میزان نقش یا تأثیر گذاری آنها در تشریح چرایی وقوع مسأله و چگونگی حل آن مشخص شود.

د- فرضیه سازی :

فرضیه سازی براساس شبکه همبستگی‌های استخراجی از متغیرها، فرضیه‌ها یا حدس‌های آزمون پذیر خاصی می‌تواند ایجاد شود.

آزمون فرضیه‌ها، پژوهش قیاسی نامیده می‌شود. فرضیه‌ها از طریق فرآیند استقرایی شکل می‌گیرند؛ یعنی بعد از گردآوری داده‌ها، بینش‌هایی به طور خلاق ایجاد می‌شود و براساس آنها، فرضیه‌های جدیدی تدوین می‌شوند.

ه - گردآوری اطلاعات :آزمون فرضیه‌ها

براساس متغیرهای موجود در چارچوب تئوریک (که فرضیه‌ها براساس آن تدوین شده‌اند) داده‌های اطلاعاتی بیشتری گردآوری می‌شود که متفاوت از اطلاعات حاصله برای تدوین چارچوب تئوریک است که از ادبیات حاصل شده است. این داده‌ها، مبنای تحلیل قرار خواهد گرفت.

ی - تحلیل اطلاعات :

داده‌های گردآوری شده به صورت آماری تحلیل می‌شوند تا مشاهده شود آیا فرضیه‌هایی که تدوین شده‌اند، تأیید می‌شوند یا خیر.

ر- نتیجه گیری (استنتاج) :

استنتاج فرآیند ، رسیدن به نتایج پژوهش از طریق تعبیر و تفسیر نتایج حاصله از تحلیل اطلاعات است.

۱۳- به عقیده سکاران ۱۹۹۵ در بررسی همبستگی، فقط به متغیرهایی که در وضعیت، پدیده‌های خاصی را تحت تأثیر قرار می‌دهند، اشاره می‌شود. اما بررسی‌های علی، سعی دارند روابط علت - معلولی بین دو پدیده را بیابند.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

۱۴- سازمانها پیوسته، موسسه‌های پژوهشی خارج از سازمان را برای تعیین و حل مسائل‌شان به کار می‌گیرند. در چنین مواردی، مدیر باید نه تنها به طور موثر با تیم پژوهش در ارتباط باشد؛ بلکه باید نقش‌های پژوهشگران و مدیریت را به طور رسمی تعیین کند.

۱۵- مدیران باید هنگام بکارگیری پژوهشگران یا مشاوران، اطمینان حاصل کنند که:

الف) نقش‌ها و انتظارات طرفین واضح و روشن هستند.

ب) سیستم‌های ارزشی و فلسفه‌های مربوط به سازمان واضح‌اند و محدودیتهای خاص، مشخص هستند.

ج) نوعی حس تفاهم بین خود پژوهشگران و بین پژوهشگران و کارکنان در سازمان وجود دارد طوری که کارکنان یا پژوهشگران همکاری خواهند کرد.

۱۶- برخی از سازمانها دارای یک واحد مشاوره یا پژوهش هستند که ممکن است، واحد خدمات مدیریت، واحد تشکیلات و روش‌ها، واحد پژوهش و توسعه یا نامهای دیگر به خود بگیرند. افرادی که درون این واحدها مشغول بکارند به عنوان مشاوران داخلی واحدهای سازمان فعالیت می‌کنند.

مزیت‌ها :

الف) جاهایی که نیاز به انجام پژوهش است، احتمال پذیرفتن تیم پژوهش داخلی از جانب کارکنان بیشتر و سریعتر است.

ب) تیم داخلی پژوهش برای درک و بررسی ساختار، فلسفه، جو و کارکرد سیستم‌های کاری سازمان به زمان بسیار کمتری نیاز دارد.

ج) بعد از این که یافته‌های تیم داخلی مورد پذیرش کارکنان قرار گرفت، برای اجرای توصیه‌ها، افراد تیم دردسترس‌اند. این امر بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا هر نقص یا مانعی در اجرای توصیه‌ها را می‌توان با کمک

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

آنها مرتفع کرد. همچنین تیم اعضاء داخلی، برای ارزیابی اثر بخشی تغییرات و ملاحظه تغییرات آتی، در صورت لزوم، در دسترس اند.

د) هزینه تیم داخلی نسبت به یک تیم پژوهشی خارج به طور قابل توجهی کمتر است؛ زیرا چنین تیمی مدت زمان کمتری برای درک و فهم سیستم نیاز خواهد داشت. برای مسائلی که به طور نسبی کمتر پیچیده اند، تیم پژوهش داخلی، می تواند مفید باشد.

معایب:

الف) چون تیم پژوهش داخلی برای مدت زیادی به عنوان مشاوران داخلی سازمان عمل می کنند، احتمال دارد که بر این اساس، روشی کلیشه ای در بررسی سازمان و مشکلاتش در پیش گیرند. چنین حالتی، در جاهایی که مسائل جدی و پیچیده باید بررسی شوند، قطعاً نوعی نقص محسوب می شوند.

ب) این فرصت برای ائتلاف های قدرتمند خاص در سازمان وجود دارد که تیم داخلی را تحت تأثیر قرار دهند تا واقعیات را مخفی، تحریف یا نادرست گزارش دهند.

۱۷- گاهی سازمانها کارهای پژوهشی خود را به تیم های پژوهشی خارج از سازمان واگذار می کنند.

مزیت ها :

الف) تیم خارجی ممکن است تجربه ی کاری مختلف در مورد مسائل سازمانها داشته باشد که این مسایل به نوعی مشابه اند. این دامنه ی وسیع از تجربه، آنها را قادر می سازد تا به جای این که بر پایه ی واقعیت های ظاهری راه حلی فوری بیابند، هم به صورت هم گرا و هم واگرا بیندیشند. بررسی وضعیت از نقطه نظرات و زوایای ممکن متعدد، (واگرا) باعث می شود که بتوانند هر کدام از را کارها را ارزیابی کنند، راه کارهای ناقص را حذف و بر راه حل های عملی تمرکز کنند. (هم گرا)

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

ب) تیم‌های خارجی، خصوصاً آنهایی که از شرکتهای مشاوره و پژوهش می‌آیند، ممکن است دانش بیشتری از مدل‌های پیشرفته حل مسأله از طریق گذراندن برنامه‌های آموزشی دارا باشند، که تیم‌های داخلی ممکن است دارا باشند، یا نباشند.

معایب:

الف) هزینه‌ی به کارگیری تیم پژوهش خارجی معمولاً بالا است، و همین مسأله به جز در موارد بسیار حساس مانع به کارگیری آنها می‌شود.

ب) علاوه بر این، تیم پژوهش خارجی برای درک سازمان نیاز به مدت زمان قابل ملاحظه‌ای دارد، به ندرت مورد استقبال یا پذیرش کارکنان سازمان قرار می‌گیرد. همچنین، کمک و همکاری کارکنان در چنین بررسی‌های تقریباً بسیار دشوار است و در مقایسه با تیم داخلی زمان بدتر است.

ج) همچنین تیم خارجی برای کمک در مراحل اجرا و ارزیابی منابع هنگفت مالی درخواست می‌کند.

فصل دوم : فرایند پژوهش : شناخت مسأله و بررسی ادبیات پژوهش و تعریف مسأله

۱۸- بررسی علمی در رویکرد فرضیه‌ای - قیاسی از دو بعد اصلی تشکیل شده است:

(۱) فرآیند تدوین چارچوب مفهومی و احصا فرضیه‌ها برای آزمون

(۲) طرح پژوهش که نوع پژوهش و جنبه‌هایی نظیر مکان مطالعه، نحوه انتخاب نمونه و گردآوری داده‌ها و نحوه‌ی تحلیل داده‌ها را در بر می‌گیرد.

۱۹- قلمرو کلی مسأله پژوهش :

حوزه‌ی کلی مسأله به نوع حوزه‌ای از جامعه پژوهش اشاره دارد که در آنجا ضرورت پژوهش و حل مسأله احساس می‌شود. موضوعات خاصی که باید در این حوزه بررسی شوند، ممکن است در این مرحله چندان مشخص نشود. چنین موضوعاتی ممکن است شامل موارد زیر باشند:

(۱) مسائل فعلی موجود در جامعه مورد نظر که باید حل شود

(۲) حوزه‌هایی در جامعه که باید بهبود داده شوند

(۳) موضوع تئوریک یا مفهومی که نیاز به نوعی پژوهش بنیادی دارد تا به خوبی مشخص و درک شود

(۴) برخی پرسش‌های پژوهشی که یک پژوهشگر می‌خواهد به صورت تجربی پاسخی برای آنها بیابد.

۲۰- مروری بر ادبیات پژوهش خلاصه مدونی از مقاله‌های فصلنامه ها ، کتابها و دیگر مستندات است که وضعیت گذشته و حال اطلاعات در باب موضوع مورد مطالعه را توصیف می‌کند؛ ادبیات پژوهش را به موضوع‌هایی ساماندهی می‌کند و ضرورت مطالعه موضوع پیشنهادی مورد نظر پژوهشگر را مستند می‌کند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۲۱- در بخش مروری بر ادبیات پژوهش، پژوهشگر ممکن است رویکرد کمی یا کیفی را برای انجام پژوهش خود انتخاب کند (اگر ادبیات گسترده ای در باب موضوع وجود دارد ممکن است رویکرد کمی را انتخاب کند و اگر ادبیات موضوع، محدود است ممکن است رویکرد کیفی را در پیش گیرد).

تفاوت عمده بین دو انتخاب :

(۱) حجم ادبیات مورد استفاده در ابتدای پژوهش

(۲) استفاده از ادبیات در آغاز پژوهش و استفاده از ادبیات در انتهای پژوهش

۲۲- دلایل استفاده از ادبیات پژوهشی حجیم در پژوهش کمی :

الف - ادبیات پژوهش، اهمیت مطالعه مسأله پژوهشی مورد نظر پژوهشگر را توجیه می کند.

ب - خردمایه هدف غایی، سؤالها و فرضیه های پژوهش را شکل می دهد (بعد از مطالعه ادبیات پژوهش و تدوین چارچوب مفهومی است که ههدف غایی، سؤالها و فرضیه شکل می گیرند). بر این اساس در هر پژوهش کمی، بخش مجزایی تحت عنوان «ادبیات پژوهش یا مبانی تئوریک پژوهش» وجود دارد تا اهمیت نقش ادبیات موجود در جهت دهی پژوهش را نشان دهد.

ج - یافته های پژوهش جدید را با ادبیات موجود گره می زند تا پیش بینی های گذشته و انتظارات مطرح شده در ابتدای پژوهش به هم نزدیک یا متمایز شوند.

۲۳- بنا به ماهیت پژوهش های کیفی و کمی دیدگاه های مشارکت کنندگان بدون این که از جانب دیدگاه های دیگران که برخاسته از ادبیات پژوهش است تحت تأثیر قرار گیرند، در حین مطالعه ظهور کنند. در عین حال در برخی از مطالعات کمی، پژوهشگران از ادبیات پژوهش برای حمایت از یافته های خود استفاده می کنند.

۲۴- پنج گام مروری بر ادبیات پژوهش :

۱. شناسایی و تعیین واژه‌های کلیدی مورد استفاده برای جستجوی ادبیات پژوهش

۲. یافتن ادبیات در باب موضوع پژوهش از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی موجود در کتابخانه‌ها یا وب سایت‌های اینترنتی

۳. ارزیابی انتقادی و انتخاب ادبیات برای مطالعه

۴. سازماندهی ادبیات انتخابی به شکل یک نمودار

۷. تحریر ادبیات برای گنجاندن در گزارش پژوهش

۲۵- پژوهشگر در ابتدای پژوهش خود می‌تواند یک عنوان اولیه برای پژوهش انتخاب کند که به نظر می‌رسد این عنوان اولیه همان عنوان مسأله پژوهش است. زیرا عنوان اصلی و فرعی پژوهش را باید بعد از تدوین چارچوب مفهومی مشخص کرد. سپس یک سؤال کلی مطرح کند که پاسخ به آن می‌تواند جهت کلی پژوهش را مشخص کند.

۲۶- در برخی از مطالعات پژوهش کمی پژوهشگران نوعی پیش بینی از آنچه انتظار دارند از داده بیابند، انجام می‌دهند. این پیش بینی نوعی تبیین از آنچه پژوهشگران امید دارند به آن دست یابند، است.

۲۷- رویکرد مناسب برای جستجوی ادبیات، استفاده از کتابخانه‌های تخصصی است. در کتابخانه‌های تخصصی هر رشته تخصصی بخشی از کتابخانه را به خود اختصاص داده است و مأخذ موجود در آن مرتبط با هر رشته است. کتابخانه‌ها، وب سایت های تخصصی نیز دارند که می‌تواند خاص هر رشته‌ای باشد.

۲۸- مأخذ دست اول که شامل ادبیات گزارش شده به وسیله‌ی افرادی است که خود پژوهش را انجام داده‌اند، یا ایده‌های اصلی را در آن پژوهش، برای اولین بار مطرح کرده‌اند. مأخذ دست دوم اشاره به ادبیاتی دارد که مأخذ دست اول را تلخیص کرده است. هندیوک‌ها (دست نامه‌ها) ، دایره المعارف و مقاله‌هایی که پژوهش‌های

“روای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی”

دیگران را مرور می‌کنند (مانند مقاله‌های مروری در بسیاری از فصلنامه‌های معتبر مدیریتی) اشاره به مآخذ دست دوم دارد. پژوهشگران به نوعی از هر دو مآخذ استفاده می‌کنند، ولی ذکر مآخذ دست اول اعتبار ادبیات پژوهش را ارتقاء می‌دهد. مآخذ دست اول، اطلاعات دست اول و دیدگاه پژوهشگر اصلی را بدون واسطه انتقال می‌دهد. مآخذ دست دوم برای موشکافی موضوع پژوهشی و تعیین دامنه و گستره‌ی اطلاعات در آن حوزه می‌تواند مفید باشد.

۲۹- براساس نظریه لیبوتی و بلندی (۱۹۹۵) در هرم مآخذ اطلاعاتی، پژوهشگر ممکن است جستجوگری خود را از مآخذی شامل خلاصه‌های پژوهشی (مآخذ دست دوم اطلاعات) آغاز کند. براساس این خلاصه‌های کلی، پژوهشگر می‌تواند راهی به سمت و سوی مقاله‌های فصلنامه‌ها (مآخذ دست اول) و رسیدن به مآخذ خام اولیه در رأس هرم آغاز کند. برای بسیاری از پژوهشگران تازه کار آغاز پژوهش با مجموعه خلاصه‌های پژوهشی مفید است، زیرا خلاصه‌ها، مروری اجمالی از موضوعات را در ابتدای پژوهش ارائه می‌دهند.

۳۰- پژوهشگر بعد از یافتن کتابها، مقاله‌های فصلنامه‌ها و اسناد متفرقه دیگر در کتابخانه باید از مقاله‌ها کپی گرفته یا آنها را دانلود کند، و سیستمی برای بازیابی آسان اطلاعات ایجاد کند. پژوهشگر می‌تواند ادبیات حاصله را براساس مآخذ، موضوع یا واژه‌های کلیدی سازماندهی کند.

۳۱- پژوهشگران در طی فرایند مطالعه ادبیات دست به یادداشت برداری می‌زنند، در مرحله‌ی نخست مرور ادبیات موجود، پژوهشگر باید مبانی تئوریک را تشکیل دهد؛ یعنی باید تلاش کند که مشخص کند برای حل مسأله‌ای به نام فساد اداری از چه منظری استفاده شده است. سپس با ارائه استدلال مشخص می‌کند که کدام منظر یا منظرها را به عنوان مبانی تئوریک پژوهش خود انتخاب می‌کند. نگاهی که به عنوان مبانی تئوریک پژوهش انتخاب می‌شود باید به حد کفایت تشریح شود. آنگاه پژوهش‌هایی که در آن مبانی تئوریک صورت گرفته، یادداشت برداری و چکیده نویسی می‌شد. این نکات ممکن است محورهای زیر را در بر گیرد:

- سئوالهای پژوهش

- گردآوری داده‌ها

- نتایج اصلی پژوهش

۳۲- به موازاتی که پژوهشگر مقاله‌ها را یادداشت برداری و چکیده نویسی می‌کند. شروع به درک محتوای مروری بر ادبیات پژوهشی خود می‌کند. این نمایش ترسیمی به پژوهشگر کمک می‌کند تا هم پوشانی در اطلاعات یا موضوع‌های اصلی در ادبیات پژوهش را بیابد و تعیین کند که چگونه مطالعه پیشنهادی وی به ادبیات موجود می‌افزاید یا آن را گسترش می‌دهد. این نقشه به عنوان نوعی ابزار ارتباطی می‌تواند پژوهشگر را کمک کند تا آن را به دیگران از جمله، کمیته گروه تخصصی یا مخاطبان یک کنفرانس نشان دهد.

۳۳- تحریر فصل ادبیات پژوهش است که براساس نقشه ادبیات پژوهش شکل می‌گیرد. این ادبیات براساس مقاله‌های فصلنامه‌ها و سایر گزارشهای پژوهشی یافت شده است. پژوهشگران برای استناد به هر مطالعه پژوهشی، باید مرجع مورد استفاده را به طور مشخص در بخش مرور ادبیات ذکر کنند.

۳۴- در نوشتن ادبیات پژوهش باید مراجع انتهایی متن، درون متن، عناوین، جداول، شکل‌ها و شکل کلی آن براساس نوعی دستنامه نگارش تدوین شوند. این دست‌نامه، ساختاری برای استناد درون متنی، نام‌گذاری عناوین و ساخت جدول و شکل‌ها برای یک گزارش پژوهشی فراهم می‌کند. دست‌نامه انجمن روانشناسی آمریکا ویرایش پنجم (ای.پی.ای ۲۰۰۱) معمول‌ترین رهنمود سبک نگارش است.

📖 نکته مهم: در ایران نیز سبک ای.پی.ای (APA) سبک متداول است.

۳۵- به موازاتی که پژوهشگر ادبیات خود را تحریر می‌کند، باید سه عنصر دیگر را مدنظر قرار دهد:

(۱) حجم مرور بر ادبیات پژوهش

۲) نوع مرور بر ادبیات پژوهش

۳) بیانیه نتیجه گیری

۳۶- انواع تحریر بخش مروری بر ادبیات پژوهش :

۱- مرور موضوعی:

در این سبک، پژوهشگر یک موضوع را مشخص می کند و برای مستند کردن آن نام نویسندگان را قید می کند.

۲- مرور تک تک پژوهش ها :

در این رویکرد، خلاصه ای نسبتاً مفصل، از هر مطالعه تحت عنوان مطالعاتی مشخص، ارائه شود.

۳۷- تعریف مسأله یا بیانیه مسأله، باید روشن، دقیق و موجز باشد که به هدف یافتن پاسخی یا راه حلی، مورد بررسی قرار گیرد. همان طور که در ابتدا ذکر شد، تعاریف مسأله می تواند به :

✓ مسایل مدیریتی موجود که مدیر در پی راه حلی برای آنهاست.

✓ وضعیت های کاری که ممکن است در آن مسائلی خاص دیده نشود اما مدیر احساس می کند می شود در آن وضعیت ها، کارها را بهبود داد .

✓ حوزه هایی که برای تئوری سازمانی بهتر به نوعی تبیین مفهومی نیاز دارد.

✓ موقعیت هایی که در آن پژوهشگر در پی یافتن پاسخ نوعی پرسش پژوهشی (به صورت تجربی) است، مربوط شود. دو نکته ی اول، قلمرو پژوهش های کاربردی است و دو نکته ی آخر در حیطه ی پژوهش هایی بنیادی می گنجد.

۳۸- عناصر اصلی بیانیه مسأله عبارتند از:

- موضوع اصلی و فرعی پژوهش

- مسأله پژوهش

- توجیه مطالعه‌ی مسأله

- خلاء در دانش موجود نسبت به مسأله

- مخاطبان که از پژوهش منتفع می‌شوند.

۳۹- در صورتی مسأله نیازمند به انجام پژوهش کمی است که حل آن مستلزم انجام موارد زیر باشد:

• **سنجش متغیرها**

• **ارزشیابی تأثیر متغیرها بر یک نتیجه (ره آورد)**

• **آزمون تئوری‌ها یا تبیین‌های محلی**

• **کاربرد نتایج بر روی تعداد زیادی از افراد**

بر این اساس اگر حل مسأله‌ای نیازمند:

• **آموختن در مورد دیدگاه‌های افراد مشارکت کننده در پژوهش است.**

• **به ارزیابی یک فرآیند در گذر زمان نیاز دارد.**

• **به تولید تئوری‌های مبتنی بر دیدگاه‌های مشارکت کنندگان در پژوهش می‌انداشد.**

• **در پی کسب اطلاعات مفصل در مورد تعداد اندکی از افراد یا مکانهای پژوهشی است، باید دست به انجام نوعی پژوهش کیفی زد .**

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۴۰- چکیده یا مقدمه پژوهش بهتر است با عنوان اصلی (که در پژوهش‌های همبستگی و تجربی) متغیر وابسته است، شروع شود. نخستین جمله‌ای که معمولاً در چکیده یا مقدمه پژوهش قید میشود، تحت عنوان قلاب جلب خواننده از آن یاد می‌شود. این جمله می‌تواند حالات زیر را به خود بگیرد:

- داده آماری (برای مثال بیش از ۵۰ درصد دانشجویان دانشگاه‌ها بدون شغل باقی می‌مانند).
- سئوالی تکان دهنده (آیا می‌دانید بیش از ۷۰ درصد از مردم عراق زیر خط فقر مطلق به سر می‌برند).
- نیاز روشن به پژوهش (صمیمیت سازمانی توجه بسیاری از اندیشمندان علم مدیریت در ایران را به خود جلب کرده است).
- هدف غایی این پژوهش (هدف غایی این پژوهش بررسی تأثیر دوستی سازمانی بر ایجاد فرهنگ معنوی سازمان است).
- ۴۱- بیانیه هدف غایی در پژوهش کمی، متغیرها، رابطه آنها و آزمودنی‌های پژوهش و همین طور مکان پژوهش را نشان می‌دهد رهنمودهای زیر می‌تواند در تدوین بیانیه هدف غایی مفید باشد.

- بیانیه هدف را یک جمله بنویسید.
- بیانیه را با کلماتی نظیر هدف غایی این پژوهش آغاز کنید تا برای خواننده قابل فهم باشد.
- اگر از یک تئوری استفاده می‌کنید با باین این عبارت که هدف غایی این پژوهش آزمون یک تئوری است، آن را در بیانیه هدف غایی معرفی کنید.
- برای استفاده از متغیرها بیانیه هدف غایی سه گزینه انتخابی وجد دارد: دو یا چند متغیر را به هم ارتباط دهید؛ دو گروه یا چند گروه را از حیث یک متغیر وابسته با هم مقایسه کنید یا یک متغیر واحد را توصیف کنید. از واژه‌های ارتباط دادن یا مقایسه کردن یا توصیف کردن برای نشان دادن این که آیا متغیرها به هم ارتباط داده خواهد شد، با هم مقایسه خواهد شد یا توصیف خواهد شد، استفاده کنید.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

- اگر متغیرها را به هم ارتباط می‌دهید یا مقایسه می‌کنید، متغیرهای مستقل و وابسته و هر نوع متغیر کنترل یا مداخله گر را تعیین کنید.

- ترتیب متغیرها را رعایت کنید: ابتدا مستقل، سپس وابسته و در انتها متغیرهای کنترل یا تعدیل گر را مورد استفاده قرار دهید.

- آزمودنی‌ها و مکان انجام پژوهش را ذکر کنید. [کرسول ۱۲۸: ۲۰۰۵].

۴۲- گام‌های اساسی در شکل دهی یک سؤال پژوهش به شرح زیرند:

- یک سؤال را مطرح کند.
- سؤال را با واژه‌های چگونه، چه یا چرا آغاز کنید.
- متغیرهای مستقل، وابسته و تعدیل گر یا کنترل را مشخص کنید.
- از واژه‌های توصیف کردن، مقایسه کردن یا ارتباط دادن برای نشان دادن کنش یا پیوند میان متغیرها استفاده کنید.

- آزمودنی‌ها و مکان پژوهش را نشان دهید.

۴۳- در پژوهش کمی سه نوع سؤال وجود دارد: سئوالهای توصیفی، سئوالهای رابطه‌ای و سئوالهای مقایسه‌ای

الف) سئوالهای توصیفی :

پژوهشگر برای شناخت واکنشهای آزمودنی به یک متغیر یا سؤال از پژوهش‌های توصیفی استفاده می‌کند.

این متغیر ممکن است یک متغیر مستقل، وابسته یا مداخله گر باشد.

به مثال زیر توجه کنید:

تا چه حد شهروندان نسبت به خدمات شهری شهرداری تهران رضایت دارند؟

ب) سئوال‌های رابطه‌ای:

سئوال‌های رابطه‌ای در پی پاسخ به میزان و حجم رابطه بین دو یا چند متغیراند. این سئوال‌ها غالباً انواع مختلف متغیرها در یک مطالعه را نظیر متغیرهای مستقل به متغیرهای وابسته یا متغیرهای وابسته به متغیرهای کنترل ارتباط می‌دهند. به مثال زیر توجه کنید:

تا چه حدی هوشمندی سازمانی (متغیر مستقل) با یادگیری سازمانی (متغیر وابسته) در سازمان ایرانگردی و جهانگردی ارتباط دارد؟

ج) سئوال‌های مقایسه‌ای:

پژوهشگر ممکن است برای فهم تأثیر تغییرات در متغیر مستقل بر یک نتیجه (متغیر وابسته) دست به مقایسه دو یا چند گروه بزند. آزمایشها (استراتژی تجربی) از سئوال‌های مقایسه‌ای استفاده می‌کنند و در این پژوهش‌ها، پژوهشگر در وضعیت یک گروه دست کاری می‌کند و در شرایط گروه دیگر مداخله‌ای نمی‌کند. مثال زیر را در نظر بگیرید:

تا چه حدی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی (گروه ۱) و آزاد (گروه ۲) از حیث توانمندی علمی (متغیر وابسته) متفاوتند.

۴۴- تمایز میان جهت‌های مختلف در پژوهش

اهداف پژوهش	فرضیه‌های پژوهش	سئوالهای پژوهش	هدف غایی
اهدافی مطرح می‌کند که باید تحقق یابند.	پیش بینی‌هایی در مورد انتظارات می‌سازد.	سئوالهایی مطرح می‌کند که باید پاسخ داده شود.	جهت کلی پژوهش
یک یا چند هدف	یک یا گزاره	یک یا چند سئوال	یک یا چند جمله
نوعاً پژوهش کمی	پژوهش کمی	پژوهش کمی و کیفی	پژوهش کمی و کیفی
انتهای مقدمه، بعد از بررسی پیشینه پژوهش یا دربخش جداگانه‌ای از پژوهش			انتهای مقدمه

فصل سوم: فرآیند پژوهش: تدوین مبانی تئوریک و فرضیه‌های پژوهش

۴۵- بسیاری از روش‌شناسان پژوهش معتقدند که، ابتدا باید مبانی تئوریک (منظورهای مختلفی که به موضوع پژوهش نگاه می‌شود) و سپس نوعی مبنا یا ترکیبی از مبانی تئوریک را به عنوان مبانی تئوریک انتخاب کرد و سپس با مطالعه پژوهش‌های انجام شده در آن مبانی تئوریک خاص، مدل مفهومی را طراحی کرد.

۴۶- به طور خلاصه، چارچوب مفهومی، روابط متقابل بین متغیرها را نشان می‌دهد. تدوین چارچوب مفهومی پژوهشگر را کمک می‌کند تا برای بهبود شناخت خود از پویایی‌های وضعیت، روابط خاصی را مورد بررسی و آزمون قرار دهد. سپس براساس این چارچوب مفهومی، می‌توان فرضیه‌های آزمون پذیر را تدوین کرد تا مشخص شود آیا تئوری حاصل، معتبر است یا خیر. سپس روابط فرض شده را می‌توان از طریق تحلیل آماری مناسب، مورد آزمون قرار داد. وقتی بتوان یافته‌ها را آزمون و تکرار کرد، اعتقاد بیشتری به دقت عمل پژوهش ایجاد خواهد شد.

۴۷- تعریف متغیر یک متغیر (یک خصیصه یا صفت)

می‌تواند اندازه‌گیری شود

متغیر است

(می‌تواند براساس نوعی ابزار یا سنجش
شود یا براساس یک ابزار مشاهده و
ثبت شود)

(می‌تواند برای افراد مختلف
ارزشهای متفاوتی به خود بگیرد)

۴۸- انواع متغیرها :

الف) متغیر وابسته :

متغیر وابسته، متغیر اصلی مورد توجه پژوهشگر است هدف پژوهشگر آن است که تغییر پذیری متغیر وابسته را تشریح و پیش بینی کند. به عبارت دیگر، این متغیر، متغیر اصلی است که به طور دائمی در پژوهش ساری و جاری است.

ب) متغیر مستقل :

یک متغیر مستقل، متغیری است که متغیر وابسته را به صورت مثبت و منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ یعنی وقتی متغیر وابسته وجود داشته باشد، متغیر مستقل نیز وجود دارد، و افزایش در متغیر مستقل، متغیر وابسته را نیز به همان مقدار افزایش یا کاهش می‌دهد.

ج) متغیر تعدیل کننده :

متغیر تعدیل کننده، متغیری است که بر رابطه متغیر مستقل و متغیر وابسته تأثیر اقتضایی دارد، یعنی حضور متغیر سوم (متغیر تعدیل کننده) رابطه‌ی مورد انتظار اصلی بین متغیرهای مستقل و وابسته را تغییر می‌دهد. متغیر تعدیل کننده از قبل وجود دارد نه این که با ظهور متغیر مستقل ظهور می‌کند. بنابراین با متغیر مداخله گر که با حضور متغیر مستقل حضور پیدا می‌کند، متفاوت است.

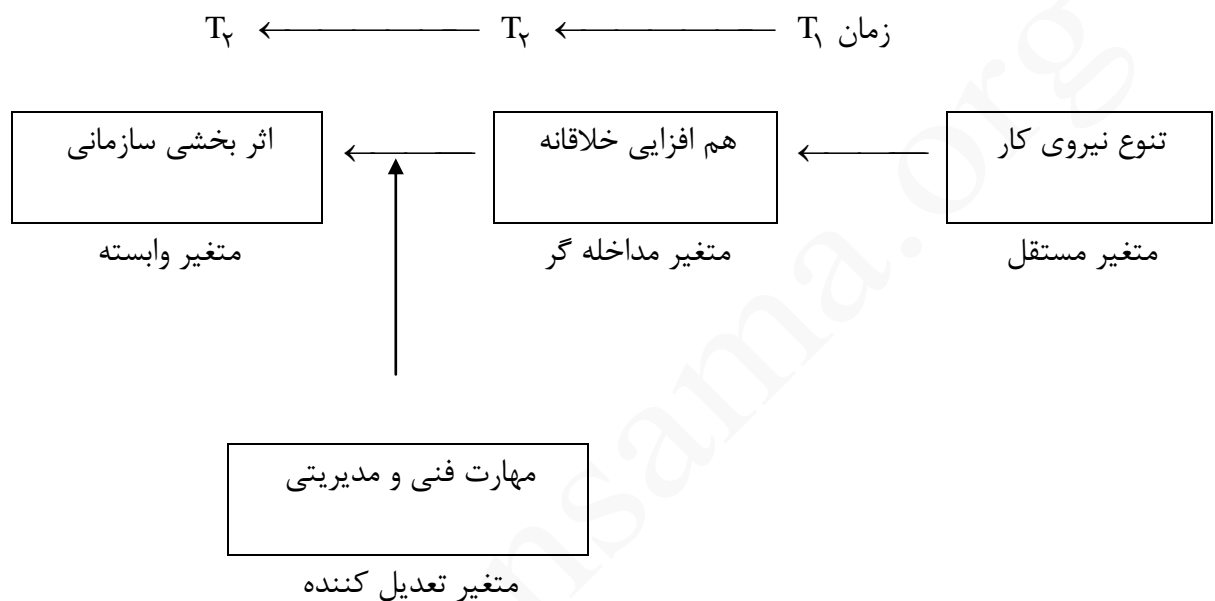
د) متغیر مداخله گر :

متغیر مداخله گر، متغیری است که از زمانی که متغیرهای مستقل شروع به تأثیر گذاری بر متغیر وابسته می‌کنند و تا زمان تأثیر گذاری آنها بر متغیر وابسته، ظاهر می‌شود. بنابراین، نوعی حالت موقت یا بعد زمانی برای متغیر مداخله گر وجود دارد. متغیر مداخله گر به عنوان تابعی از متغیرهای مستقل که در هر وضعیتی

”رویای ما: جهانی در عین ایران ایرانی“

عمل می‌کند، آشکار و ظاهر می‌گردد و به مفهوم سازی و تشریح تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته کمک می‌کند؛ بنابراین شکل گیری متغیر مداخله گر تراوش متغیر مستقل است.

مثالی از انواع متغیرها :

۴۹- انواع چهارگانه متغیر مستقل

متغیر اندازه گیری شده	متغیر کنترل	متغیر کاربرست (آزمون)	متغیر تعدیل گر
تعریف	یک متغیر مستقل که در یک پژوهش اندازه گیری می شود.	نوع خاصی از متغیر مستقل که از طریق رویه های آماری یا طرح پژوهش خنثی می شود.	متغیر مستقل خاصی که با دیگر متغیر مستقل ترکیب می شود و بر متغیر وابسته تأثیر می گذارد.
نوع اندازه گیری متغیر	متغیر طبقه های یا پیوسته که در پژوهش اندازه گیری یا مشاهده می شود.	متغیری که به طور مستقیم اندازه گیری نمی شود؛ بلکه از طریق رویه های آماری یا طرح های پژوهش خنثی می شود.	یک متغیر طبقه ای یا پیوسته که اندازه گیری می شود یا به موازات تعامل با دیگر متغیرها مشاهده می شود.
در کدام استراتژی پژوهش	آزمایش و پیمایش	آزمایش همبستگی	آزمایشی
مثال	اندازه گیری عملکرد مدیر براساس یک آزمون، با سنجش نگرشها براساس یک پیمایش	غالباً اشاره به متغیرهای جمعیت شناسی نظیر سن، جنسیت، سطح اقتصادی و اجتماعی	متغیرهای جمعیت شناسی نظیر سن، جنسیت، سطح اقتصادی - اجتماعی، متغیری است که اندازه گیری می شود نظیر فرهنگ سازمان که نقش تعدیل گر در تأثیر یک متغیر مستقل بر یک متغیر وابسته ایفا می کند.

۵۰- پنج ویژگی اساسی وجود دارد که باید در هر چارچوب مفهومی مدنظر قرار گیرند.

- ۱- متغیرهای پژوهش به صورت واضح و روشن تعیین و عنوان گذاری شوند.
- ۲- باید مطرح شود چگونه دو یا تعداد بیشتری از متغیرها به یکدیگر مرتبط می‌شوند. این امر باید برای روابط مهمی که وجود آنها بین متغیرها تئوریزه شده، انجام شود.
- ۳- اگر ماهیت و جهت روابط بتواند براساس یافته‌های پژوهش‌ها قبلی، تئوریزه شود، باید نوعی شاخص دربخش بحث گزارش پژوهش نشان دهد، روابط می‌تواند مثبت یا منفی باشد.
- ۴- باید شرحی واضح از این که چرا وجود این روابط را انتظار می‌رود، ارائه شود. استدلال‌ها می‌توانند از یافته‌های پژوهش‌های قبلی استخراج شوند.
- ۵- طرحی ترسیمی از چارچوب مفهومی باید ارائه شود طوری که خواننده بتواند روابط تئوریزه شده را رویت کند. (کرسول ۲۰۰۳)

۵۱- فرضیه عبارت است از حالت یا اصلی که اغلب بی‌آن که اعتقادی نسبت به آن موجود باشد، پذیرفته می‌شود تا بتوان از آن نتایج منطقی استخراج کرد و بدین ترتیب مطابقت آن را با واقعیهایی که نزد ما معلوم است یا می‌توان آنها را معلوم ساخت، آزمود.

۵۲- شکل‌های مختلف فرضیه‌ها :

الف) فرضیه‌ها اگر ... آنگاه

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

برای آزمون روابط یا تفاوت‌های فرضی می‌توان این فرضیه‌ها را به عنوان نوعی پیشنهاد یا در شکل عبارات اگر ...
آنگاه جای داد.

مثال ۱:

هر چه استرس در کار بیشتر باشد، رضایتمندی شغلی کارکنان کمتر است.

مثال ۲:

بین سن و رضایت مندی شغلی نوعی رابطه وجود دارد.

ب) فرضیه‌های صفر و فرضیه های جانشین

فرضیه ی صفر، نوعی گزاره حکمی است که رابطه قطعی و دقیق بین دو متغیر را بیان می‌کند؛ یعنی، بیان می‌دارد که همبستگی بین دو متغیر مساوی صفر است یا این که تفاوت در میانگین دو گروه در جامعه مساوی صفر میباشد. به طور کلی، فرضیه صفر بیان می‌دارد که هیچ نوع رابطه (معنی دار) بین دو متغیر وجود ندارد یا هیچ تفاوت معنی دار بین دو گروه وجود ندارد.

۵۳- رهنمودهایی برای نوشتن فرضیه‌ها :

- متغیرها را به صورت منظم بیان کنید: مستقل، وابسته، کنترل
- اگر در فرضیه‌تان گروه‌ها را با هم مقایسه می‌کنید، گروه‌ها را به صورت صریح بیان کنید؛ اگر متغیرها با هم ارتباط دارند، رابطه بین متغیرها را تصریح کنید.
- در مورد تغییرات مورد انتظار در گروه‌هایتان (نظیر افزایش یا کاهش یا عدم وجود تفاوت) نوعی پیش بینی ارائه دهید. آنگاه با استفاده از رویه‌های آماری این پیش بینی را آزمون کنید.

«روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی»

- ممکن است در مورد آزمودنی‌ها (مشارکت کنندگان) و مکان پژوهش اطلاعاتی مطرح کنید اما این اطلاعات ممکن است ضروری نباشد. اگر اطلاعات مندرج در بیانیه هدف‌تان را تکرار می‌کند.

۵۴- فرضیه‌های پژوهشی به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول، فرضیاتی هستند که به کمک فنونی غیر از آمار آزمون می‌گردند.

دسته دوم؛ فرضیه‌هایی را شامل می‌گردد که صرفاً آزمون آنها به کمک فنون آماری امکان پذیر است.

۵۵- عبارات یا جمله‌ای که رابطه بین دو (چند) متغیر را به صورت دقیق و روشن بیان می‌کند فرضیه نامیده می‌شود. این نوع فرضیه که در واقع نشان دهنده‌ی انتظارات پژوهشگر در زمینه روابط بین متغیرهای پژوهشی است «فرضیه پژوهشی» نامیده می‌شود.

فرضیه تدوین شده باید دارای چند ویژگی باشد:

۱- فرضیه باید واضح و بدون ابهام و معمولاً در قالب یک جمله خبری بیان گردد.

۲- فرضیه باید قدرت تبیین داشته باشد.

۳- فرضیه باید رابطه‌ی مورد انتظار بین متغیرها را بیان کند.

۴- فرضیه باید قابل آزمون باشد.

۵۶- فرضیه‌های توصیفی در مقابل فرضیه‌های استنباطی : واقعیت این است که فرضیه‌های پژوهشی - توصیفی قابل بیان در قالب فرضیات آماری نیستند و به تعبیری بیان آنها با فرضیه‌های آماری بی‌معنی است. چرا که با محاسبه شاخص آزمون فرضیه در جامعه به راحتی می‌توان فهمید که آیا فرضیه تأیید شده یا رد گردیده است. فرضیه‌ی آماری زمانی مفهوم دارد که فرضیه‌ی پژوهشی یک فرضیه استنباطی باشد. چون در این نوع

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

بررسی، استنباط همراه با خطای ناشی از نمونه برداری است و تا حدودی صحت و سقم آن تحت تأثیر شانس و یا تصادف است، از این رو تلاش می‌گردد ابتدا فرضیه آماری تعریف، و سپس با درصدی از خطا آن فرضیه تأیید یا رد گردد.

۵۷- فرضیه‌های همبستگی در مقابل فرضیه‌های تجربی: به مسأله‌ای که آزمایشگر متغیر (گروه) را دست کاری می‌کند فرضیه تجربی گفته می‌شود.

در مطالعه همبستگی از هر فرد دست کم درباره دو متغیر، بدون این که هیچ یک از آنها دست کاری یا کنترل شود اطلاعاتی به دست می‌آید.

ضریب همبستگی، شاخص رابطه بین دو متغیر (چند متغیر) است. یکی از خواص ضریب همبستگی دو سویه (دو لبه) بودن آن است.

۵۸- فرضیه‌ها پارامتریک در مقابل ناپارامتریک: فنون آماری پارامتریک شدیداً تحت تأثیر مقیاس متغیرها و توزیع آماری جامعه (نمونه) پژوهش است. اگر متغیرهای فرضیه از نوع اسمی و رتبه‌ای باشند، آزمون آنها صرفاً به کمک فنون ناپارامتریک در آمار انجام می‌گیرد. لذا این دسته از فرضیه‌ها را می‌توان «ناپارامتریک» خواند. چنانچه سطح اندازه گیری متغیرها، فاصله‌ای یا نسبی باشد، نوع فرضیه بستگی به توزیع آماری خواهد داشت. اگر پژوهشگر براساس شواهد در دسترس، فرض نرمال بودن جامعه (نمونه) را بپذیرد، فرضیه‌ی پژوهشی او یک فرضیه‌ی پارامتریک در غیراین صورت ناپارامتریک خواهد بود.

۵۹- تبدیل فرضیه‌های پژوهشی به فرضیه‌های آماری: هدف از تبدیل فرضیه پژوهشی به فرضیه آماری، توانمند کردن پژوهش در آزمون کردن فرضیه است. که به آن آزمون فرض آماری گویند. به طور کلی هدف آزمون فرض‌های آماری از داده‌های نمونه، حدسی که درباره خصوصیتی از جامعه می‌زنیم، قویاً قابل تأیید است یا خیر. این حدس بنا به هدف پژوهش، به نوع شامل ادعایی درباره مقدار یک پارامتر جامعه است.

”روایای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی“

در واقع فرض آماری حکمی درباره جامعه است. چون این حکم یا ادعا ممکن است صحیح یا غلط باشد، دو

فرض مکمل در ذهن پژوهشگر به وجود می آید:

فرض H : ادعا صحیح است.

فرض H' : ادعا غلط است.

با اطلاعاتی که از مشاهدات نمونه به دست می آید تصمیم گیرنده، باید یکی از این دو تصمیم یا استنباط را انتخاب کند.

- H' را رد کند و نتیجه بگیرد که داده ها قویاً تأیید می گردد.

- H' را رد نکند و نتیجه بگیرد که داده ها H را قویاً تأیید نمی کنند.

فرآیند انتخاب یکی از دو راه کار فوق را آزمون می نامند.

۶۰- قاعده ای جدید برای تبدیل فرضیه پژوهشی به فرضیه های آماری :

آزمون میانگین یک جامعه :

$$۱ \begin{cases} H_0 : \mu = \mu_0 \\ H_1 : \mu_x \neq \mu_0 \end{cases}$$

$$۲ \begin{cases} H_0 : \mu \geq \mu_0 \\ H_1 : \mu_x < \mu_0 \end{cases}$$

$$۳ \begin{cases} H_0 : \mu \leq \mu_0 \\ H_1 : \mu_x > \mu_0 \end{cases}$$

آزمون مقایسه دو گروه مستقل از نظر میانگین:

$$1 \begin{cases} H_0 : \mu_1 = \mu_2 \\ H_1 : \mu_1 \neq \mu_2 \end{cases}$$

$$2 \begin{cases} H_0 : \mu_1 \geq \mu_2 \\ H_1 : \mu_1 < \mu_2 \end{cases}$$

$$3 \begin{cases} H_0 : \mu_1 \leq \mu_2 \\ H_1 : \mu_1 > \mu_2 \end{cases}$$

آزمون مقایسه‌ی نسبت‌های دو جامعه :

$$1 \begin{cases} H_0 : P_1 = P_2 \\ H_1 : P_1 \neq P_2 \end{cases}$$

$$2 \begin{cases} H_0 : P_1 \geq P_2 \\ H_1 : P_1 < P_2 \end{cases}$$

$$3 \begin{cases} H_0 : P_1 \leq P_2 \\ H_1 : P_1 > P_2 \end{cases}$$

آزمون ارتباط یا عدم ارتباط :

$$\begin{cases} \text{بین دو متغیر } X \text{ و } Y \text{ ارتباط وجود ندارد: } H_0 \\ \text{بین دو متغیر } X \text{ و } Y \text{ ارتباط وجود دارد: } H_1 \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} H_0 : \rho = 0 \\ H_1 : \rho \neq 0 \end{cases}$$

آزمون برخوردار بودن جامعه از یک توزیع آماری :

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \text{بین دو متغیر } X \text{ و } Y \text{ ارتباط وجود ندارد:} \\ H_1: \text{بین دو متغیر } X \text{ و } Y \text{ ارتباط وجود دارد:} \end{array} \right. \Rightarrow \left\{ \begin{array}{l} H_0: F_o = F_e \\ H_1: F_o \neq F_e \end{array} \right.$$

پس قاعده این است که همواره فرضیه صفر دربر گیرنده تساوی باشد.

فصل چهارم : فرایند پژوهش (طرح پژوهش)

۶۱- استراتژی‌های پژوهش کمی :

الف) استراتژی پژوهش پیمایش :

طرح‌های پیمایش اشاره به رویه‌هایی پژوهشی دارد که در آن پژوهشگر نوعی پیمایش بر روی یک نمونه یا کلیت جامعه اجرا می‌کند تا نگرش‌ها، افکار، رفتارها یا خصیصه‌های جامعه را توصیف کند. در این رویه، پژوهشگران پیمایش داده‌های کمی و عددی را با استفاده از پرسش نامه (نظیر پرسش نامه پستی) یا مصاحبه (نظیر مصاحبه‌های حضوری) گردآوری می‌کنند، و با استفاده از فنون آماری روندهای پاسخ‌های سئوالها را توصیف و سئوالها یا فرضیه را آزمون می‌کنند. همچنین معنای داده‌ها را با استفاده از ارتباط دادن نتایج آماری با مطالعات پژوهشی گذشته تفسیر می‌کنند.

ب) استراتژی پژوهش همبستگی:

همبستگی نوعی آزمون آماری است که گرای یا الگوی دو (یا بیشتر) متغیر یا مجموعه‌ای از داده‌ها را تعیین می‌کند که به نحوی سازگار و منطقی با هم تغییر می‌کنند. در حالتی که فقط دو متغیر وجود دارد، این بدان معناست که دو متغیر واریانس مشترک دارند، با هم تغییری، بدان معناست که می‌توان با دانش در مورد نمره یک فرد یا متغیر دیگر امتیاز یا نمره یک متغیر را پیش بینی کرد.

۶۲- پژوهش‌ها می‌توانند، در ماهیت اکتشافی یا توصیفی باشند و یا به قصد آزمون فرضیه‌ها انجام گیرند.

الف) پژوهش اکتشافی :

زمانی که یک پژوهش به صورت اکتشافی انجام می‌شود که در مورد پدیده‌ای که پژوهشگر با آن روبرو است. اطلاعات زیادی وجود ندارد یا اطلاعاتی در مورد این که چگونه مسایل مشابه یا موضوعات پژوهشی در گذشته

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

حل شده‌اند در اختیار ندارد. در چنین مواردی، نیاز است برای آشنایی با پدیده‌های موجود در وضعیت مورد نظر، پژوهشگر مطالعه‌ی مقدماتی وسیعی انجام دهد و نسبت به آنچه لازم است قبل از تدوین مدل یا طرح پژوهشی آگاه باشد بدانیم، اطلاعاتی کسب کند.^۱

نکته کلیدی: آثار جدید منتشره پیرامون پژوهش‌های کمی و کیفی مدعی است که تفاوت اصلی بررسی کمی و کیفی در آن است که پژوهش‌های کمی به تبیین و پیش‌بینی می‌پردازند، و پژوهش‌های کیفی بر اکتشاف و درک موضوع متمرکزاند، بنابراین مطالعه اکتشافی ضرورتاً در نحوه‌ی کیفی قرار گیرد، ولی ممکن است ابتدا ویژگی‌های پدیده، شناسایی و سپس براساس آنها فرضیه‌هایی را تدوین و مورد آزمون قرار داد. در این حالت مرحله نخست: پژوهش کیفی است و مرحله دوم کمی است (که در دهه اخیر عنوان پژوهش ترکیبی به خود گرفته است).

(ب) پژوهش توصیفی:

هدف مطالعه توصیفی، تشریح یا توصیف جنبه‌های خاص پدیده‌های مورد بررسی در سطح فرد، سازمان یا صنعت است. بنابراین استراتژی مناسب مطالعات توصیفی، استراتژی پیمایش است. مطالعات توصیفی در بسیاری از وضعیت‌ها به صورت امری حیاتی در می‌آرد. در حالی که داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه با افراد، ممکن است به درک پدیده‌ها در مرحله‌ی اکتشافی یک بررسی کمک کند، داده‌های کمی بیشتر در قالب فراوانی یا میانگین یا انحراف معیار برای مطالعات توصیفی ضروری است.

^۱ - اکتشافی بودن ویژگی ذاتی پژوهش‌های کیفی است ولی اگر پژوهش به صورت ترکیبی صریح یا ضمنی اکتشافی انجام شود می‌تواند قبل از آزمون فرضیه‌ها با استفاده از داده‌های کیفی چارچوب مفهومی پژوهشی کمی را تدوین کرد.

ج) پژوهش آزمون فرضیه :

مطالعاتی که متضمن آزمون فرضیه‌هاست، معمولاً تلاش می‌کند تا ماهیت رابطی خاصی را تبیین کند یا تفاوت‌های بین گروه‌ها یا استقلال دو عامل یا بیشتر را در یک وضعیت تبیین کند. بنابراین، استراتژی مناسب می‌تواند استراتژی همبستگی و استراتژی تجربی باشد که در کنار استراتژی پیمایش سه استراتژی اصلی پژوهش کمی را نشان می‌دهند.

۶۳- پژوهشگر باید مشخص کند که برای پاسخ به مسأله‌ی پژوهش، بررسی علی مورد نیاز است یا غیر علی. بررسی نوع اول (علی) هنگامی انجام می‌شود که برقراری نوعی رابطه‌ی علت و معلولی معین، ضرورت داشته باشد. در این حالت هدف تبیین علی است که انواع مختلفی به خود گیرد اگر پژوهشگر صرفاً بخواهد عوامل مهم مرتبط به مسأله را تعیین کند، بررسی همبستگی لازم است. این که یک بررسی چه موقع علی و چه موقع همبستگی است، بسته به نوع پرسش‌های پژوهش و چگونگی تعریف مسأله دارد.

■ مثال: ترس از یک زمین لرزه پیش بینی شده در سالهای اخیر در تهران بزرگ، علتی بود که تعداد قابل ملاحظه‌ای از مالکان مناطق مسکونی، منازل خود را بیمه کنند.

۶۴- در پژوهش‌های علی که هدف، برقراری یا تأیید روابط علت - معلولی است، پژوهشگر تلاش می‌کند تا متغیرهای خاصی را دستکاری کنده طوری که بتواند اثرات چنین دست کاری را بر متغیر وابسته بررسی کند. برای مثال، پژوهشگری ممکن است بخواهد تأثیر روشنایی بر عملکرد کارگران را بررسی کند، لذا شدت نور در وضعیت کاری را به درجات مختلف دستکاری و تغییر می‌دهد. در این جا، میزان دخالت پژوهشگر در محیط طبیعی سازمان بسیار زیاد است. در برخی موارد، پژوهشگر ممکن است حتی بخواهد محیط جدیدی ایجاد کند که روابط علت - معلولی بتواند از طریق دستکاری متغیرهای خاص و کنترل دقیق سایر متغیرها تأیید یا

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

رد کند. بنابراین، درجات مختلفی از دخالت پژوهشگر در دستکاری و کنترل متغیرها در پژوهشهای علمی هم در محیط پژوهشی طبیعی و هم در محیط پژوهش ساختگی وجود دارد.

۶۵- پژوهش می‌تواند در محیطی طبیعی، که در آن رویدادها به صورت طبیعی رخ می‌دهند یا در یک محیط ساختگی انجام شود. پژوهش‌های همبستگی همواره در مکانهای طبیعی و پژوهش‌های علی در مکانهای آزمایشگاهی غیر طبیعی انجام می‌گیرند. پژوهش‌های همبستگی که در سازمانها انجام می‌شوند، مطالعات میدانی نامیده می‌شوند. بررسی‌های انجام شده برای برقراری روابط علی - معلولی با استفاده از همان محیط طبیعی که در آن کارکنان به صورت طبیعی فعالیت می‌کنند. مطالعات تجربی میدانی نامیده می‌شود. آزمایشهایی که برای تایید یا رد روابط علت - معلولی انجام می‌شود، مستلزم ایجاد محیطی ساختگی و غیر طبیعی است که در آن همه‌ی عوامل نامربوط شدیداً کنترل میشوند. و آزمودنی‌ها به دقت برای واکنش نسبت به محرک دستکاری شده، انتخاب می‌شوند. این نوع پژوهش به تجربه‌ی آزمایشگاهی اشاره دارد.

۶۶- نوعی تمایز بین سه محیط پژوهش وجود دارد طوری که:

- پژوهشهای میدانی، وقتی صورت می‌گیرد که عوامل مختلفی در محیط طبیعی که در آن رویدادها به صورت طبیعی همراه با حداقل دخالت پژوهشگر رخ می‌دهد، مورد آزمون قرار می‌گیرد.

- آزمایشهای میدانی، در جاهایی صورت می‌گیرد که روابط علت - معلولی با میزان نسبتاً زیاد مداخله‌ی پژوهشگر بررسی می‌شود، اما کماکان در محیط طبیعی که در آن حوادث به صورت طبیعی رخ می‌دهد، انجام می‌گیرد.

- تجارب آزمایشگاهی در جاهایی صورت می‌گیرد که پژوهشگر روابط علت - معلولی را به معرض نمایش می‌گذارد و نوعی کنترل بالایی اعمال می‌کند، همچنین حوادث در یک محیطی که به صورت ساختگی ایجاد شده، به وقوع می‌پیوندد.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

۶۷- واحد تحلیل، اشاره به سطح گردآوری داده‌های اطلاعاتی در طی انجام تحلیل دارد. برای مثال، اگر به طور کلی بیانیه‌ی مسأله بر نحوه‌ی افزایش سطوح انگیزش کارکنان متمرکز شود، آنگاه تمرکز پژوهشگر بر تک تک کارکنان در سازمان خواهد بود؛ در واقع پژوهشگر دوست دارد بداند برای افزایش انگیزش آنها چه کاری می‌تواند انجام دهد، در این جا واحد تحلیل فرد می‌باشد.

📖 به خاطر داشته باشیم: پرسش پژوهش، واحد تحلیل را تعیین خواهد کرد.

پس باید توجه کرد که وقتی پرسش پژوهش مطرح می‌شود در خود واحد تحلیل را نشان می‌دهد، بنابراین پیشاپیش باید امکان سنجی کرد که آیا می‌توان سازمان، صنعت و یا ... را واحد تحلیل قرار داد؛ می‌توان از آنها اطلاعات گردآوری کرد یا خیر؟ تناسب سؤال و واحد تحلیل در ذات سؤال نهفته است.

۶۸- انواع پژوهش :

الف) پژوهش‌های مقطعی : نوع بررسی که در آن داده‌های اطلاعاتی یک بار در طی یک دوره چند روزه یا چند هفته یا چند ماه به منظور پاسخ به پرسش یک پژوهش گردآوری می‌شود، «بررسی‌های مقطعی» نامیده می‌شوند.

ب) پژوهش‌های دوره‌ای (طولی یا چند مقطعی): در برخی از موارد، پژوهشگر ممکن است بخواهد افراد افراد یا پدیده‌ها را در چندین برهه‌ی زمانی به منظور پاسخ به یک پرسش پژوهشی مورد بررسی قرار دهد، در این جا چون داده‌های اطلاعاتی در دو برهه‌ی زمانی مختلف گردآوری می‌شوند، بررسی مقطعی نیست، بلکه نوعی بررسی دوره‌ای (طولی) است. چنین بررسی‌هایی، بررسی‌های دوره‌ای (طولی) نامیده می‌شود؛ یعنی برای پاسخ به سؤال پژوهش، داده‌ها در مورد متغیر وابسته باید در دو برهه از زمان گردآوری شوند. (سکاران ۱۹۹۵).

۶۹- طرح‌های تجربی همواره دوره‌ای‌اند چون داده‌ها هم قبل و هم بعد از یک دست کاری، کنترل می‌شوند. بررسی‌های میدانی نیز می‌توانند دوره‌ای باشند. برای مثال، مقایسه داده‌های اطلاعاتی مربوط به واکنش

”روای ما: جهانی در عمان مدیران ایرانی“

مدیران به کار زنان در طی ده سال گذشته و زمان حاضر یک پژوهش میدانی دوره‌ای است. در عین حال، بیشتر پژوهش‌های میدانی به علت تلاش، زمان و هزینه‌های مصرفی برای گردآوری داده‌ها در طی چندین دوره زمانی، مقطعی‌اند.

www.iransama.org

فصل پنجم: طرح‌های تجربی

۷۰- در یک پژوهش تجربی، پژوهشگر یک ایده (یا عمل یا رویه) را به بوته‌ی آزمون قرار می‌دهد، تا تعیین کند آیا بر ره آورد (یا نتیجه) یا متغیر وابسته تأثیر می‌گذارد یا خیر؟ پژوهشگر باید نخست در مورد نوع متغیری که باید دست کاری شود، تصمیم گیری کند. سپس افراد را به گروه‌های هم‌تا یا تصادفی تخصیص دهد و در نهایت با دستکاری متغیر مورد نظر اثر آن را بر متغیر وابسته بررسی کند.

📖 **دقت کنیم که:** زمانی از پژوهش تجربی استفاده می‌شود که پژوهشگر بخواهد رابطه علت - معلولی بین متغیرهای مستقل و وابسته را ایجاد کند. این بدان معناست که پژوهشگر تلاش می‌کند همه متغیرهایی که بر راه آورد یا متغیر وابسته تأثیر می‌گذارد (به استثناء متغیر مستقل) را کنترل کند. آنگاه وقتی متغیر مستقل بر متغیر وابسته به تأثیر می‌گذارد، گفته می‌شود متغیر مستقل مسبب یا سبب احتمالی متغیر وابسته است. چون آزمایشها کنترل می‌شوند، بهترین طرح‌های پژوهش کمی برای ایجاد روابط علت - معلولی احتمالی هستند.

۷۱- طرح‌های تجربی به دو گونه هستند، آزمایشهایی که در یک محیط ساختگی یا غیر طبیعی انجام می‌شوند که آزمایشهای آزمایشگاهی گویند و آزمایشگاه‌هایی که در یک محیط طبیعی انجام می‌شوند که آزمایشهای میدانی نامیده می‌شود.

۷۲- وقتی نوعی روابط علت - معلولی بین دو متغیر الف و ب فرض می‌شود، این احتمال وجود دارد که برخی عوامل دیگر، برای مثال عامل د متغیر وابسته ب را تحت تأثیر قرار دهد. در این حالت، تعیین میزان تأثیر الف و میزان تأثیر عامل (د بر ب) احتمالاً ناممکن خواهد بود. لذا دست کاریهای خاصی باید صورت گیرد. دست کاری صرفاً به معنای این است که پژوهشگر سطوح مختلفی از متغیر مستقل را برای ارزیابی تأثیرش بر متغیر وابسته ایجاد می‌کند.

۷۳- روشهای کنترل متغیرهای مزاحم :

الف) همتا سازی گروه ها : یکی از راههای کنترل متغیرهای مزاحم، همتاسازی گروههای مختلف از طریق تعیین ویژگیهای مختل و توزیع دقیق آن ویژگیها بین گروههاست.

ب) تصادفی سازی : به وسیله قرار دادن تصادفی افراد در گروهها می توان متغیرهای مزاحم را بین گروهها توزیع کرد. فرآیند تصادفی سازی می تواند ایجاد اطمینان کند که هر گروه با گروه دیگری قابل مقایسه است. تصادفی سازی می تواند ایجاد اطمینان کند که اگر این متغیرها واقعاً بر رابطه‌ی متغیر مستقل با وابسته تأثیر گذار هستند، با توزیع این اثرات بین گروهها، اثرات مخل آنها را کنترل کرده‌ایم.

۷۴- تفاوت بین همتا سازی و تصادفی کردن آنست که در همتاسازی افراد به صورت آگاهانه و دقیق در زمینه‌ی ویژگیهای کنترل شده، همتاسازی می‌شوند، در حالی که در تصادفی کردن، پژوهشگر انتظار دارد که فرایند تصادفی سازی، عوامل مزاحم را براساس قوانین توزیع نرمال بین گروهها توزیع کنند و نیاز ندارد به طور خاص نگران هر نوع عامل مزاحم باشد.

تذکر کلیدی : در مقایسه با تصادفی سازی، همتاسازی ممکن است کمتر اثربخش باشد، چون پژوهشگر ممکن است نسبت به همه‌ی عواملی که احتمالاً رابطه علت - معلولی را در یک وضعیت خاص بر هم می‌زنند آگاهی نداشته باشد؛ بنابراین، هنگامی که پژوهشگر یک آزمایش را انجام می‌دهد فقط برخی از عوامل را بین گروهها تقسیم می‌کند.

۷۵- به طور خلاصه، طرحهای تجربی در پی کنترل متغیرهای مزاحم (از طریق فرایندها همتاسازی یا تصادفی سازی و دست کاری آزمون) هستند. روایی درونی، اشاره به تأثیر علی واقعی یک متغیر بر روی متغیر دیگر دارد؛ یعنی روایی درونی این نکته را خاطر نشان می‌سازد که تا چه حدی انجام پژوهش به پژوهشگر اجازه می‌دهد بگوید متغیر مستقل الف موجب تغییری در متغیر وابسته ب شده است.

«روایای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی»

۷۶- آزمایش میدانی، آن طور که از نامش پیداست، نوعی آزمایش است که در محیط طبیعی انجام می‌شود که در آن رویدادها به صورت طبیعی اتفاق می‌افتند، و همزمان آزمونهایی که روی یک گروه یا چند گروه اعمال می‌شود. بنابراین، در آزمایش میدانی، حتی کنترل متغیرهای مزاحم ممکن نیست؛ زیرا نه آزمودنی‌ها می‌توانند به صورت تصادفی در گروه‌ها قرار گیرند و نه آزمونها می‌توانند کماکان دست کاری شوند. گروه‌های کنترل نیز در آزمایشهای میدانی می‌توانند حضور داشته باشند. گروه‌های آزمایش و گروه‌های کنترل در آزمایش میدانی را می‌توانند حضور داشته باشند. گروه‌های آزمایش و گروه‌های کنترل در آزمایش میدانی را می‌توان از افرادی که با هم درسازمانهای متعدد درون یک منطقه خاص کار می‌کنند یا از شیفت‌های مختلف در همان سازمان یا به روشهای دیگر تشکیل داد.

۷۷- روایی بیرونی به میزان تعمیم پذیری نتایج یک بررسی علی به سایر افراد، حوادث یا محیط‌ها اشاره دارد و روایی درونی به میزان اطمینان ما به اثرات علی، بر می‌گردد (که متغیر الف علت متغیر ب است). آزمایش‌های میدانی، روایی بیرونی بیشتری دارند (نتایج ممکن است قابلیت تعمیم بیشتری به محیط‌های سازمانی مشابه داشته باشد) اما از روایی درونی کمتری برخوردارند (نمی‌توان نسبت به این که تا چه حدی متغیر الف به تنهایی مسبب متغیر ب است، مطمئن بود).

← **توجه کنیم که :** در آزمایش آزمایشگاهی عکس این وضعیت وجود دارد. روایی درونی بالاست ولی روایی بیروین پائین است.

۷۸- بین روایی درونی و بیرونی نوعی موازنه وجود دارد. اگر خواهان روایی دروین بالا هستند، باید میل به روایی برونی کمتری داشته باشید و برعکس. برای حصول اطمینان از وجود هر دو، پژوهشگران معمولاً در ابتدا تلاش می کنند تا روابط علی را در یک محیط آزمایشگاهی کاملاً کنترل شده بیازمایند، و وقتی رابطه برقرار یا تأیید گردید، تلاش می کنند تا رابطه ی علی را در یک آزمایش میدانی مورد آزمون قرار دهند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۷۹- تهدیدات هفتگانه اصلی روایی درونی عبارتند از: اثرات گذر زمان، تحویل آزمودنی‌ها، اثرات آزمون، اثرات کاربرد ابزار اندازه‌گیری، سوگیری در انتخاب آزمودنی‌ها، برگشت آماری و افت آزمودنی‌ها.

۸۰- اثرات گذر زمان: رویدادهای (یا عوامل) معینی که می‌توانند رابطه متغیر مستقل یا متغیر وابسته را تحت تأثیر قرار دهند ممکن است به طور غیر منتظره همزمان با اجرای آزمایش ظهور کنند و یا این که در مسیر زمانی اجرای آزمایش رخ دهند، می‌توانند رابطه‌ی علت - معلولی بین دو متغیر را بر هم زند و در نتیجه بر روایی درونی تأثیر بگذارد.

۸۱- اثرات تحول در آزمونی‌ها: نتایج علت - معلولی می‌تواند به وسیله یکی دیگر از متغیرهای غیر قابل کنترل نیز مخدوش شود این عامل مخدوش کننده، اثرات تحول در آزمونی‌ها نامیده می‌شود. این اثرات تابعی از فرآیندهای عمل کننده (بیولوژیکی و روانی) درون پاسخ دهندگان است که نتیجه‌ی گذر زمان هستند. بنابراین، در نتیجه‌ی تحول در آزمودنی‌ها (تجربه بیشتر) روایی درونی کاهش می‌یابد به طوری که دشوار است نشان داد چقدر از افزایش، به علت استفاده از فناوری پیشرفته بوده است.

۸۲- اثرات آزمون: برای آزمایش اثرات یک آزمون، معمولاً به آزمودنی‌ها نوعی پیش آزمون داده می‌شود. یعنی ابتدا میزانی از متغیر وابسته تعیین می‌شود (پیش آزمون)، آنگاه آزمون اعمال می‌شود و بعد از آزمون، بخش دوم که پس آزمون نامیده می‌شود، اجرا می‌شود. تفاوت بین نمرات پیش و پس آزمون نسبت داده می‌شود. در عین حال، امر مسلم آن است که پاسخ دهندگانی که پیش آزمون در مورد آنها اعمال شده ممکن است پاسخ‌هایشان در پس آزمون تحت تأثیر قرار گیرد و این امر می‌تواند اثر مخربی بر روایی درونی داشته باشد.

نکته مهم: این نوع از ایجاد حساسیت از طریق آزمون قبلی، اثر آزمون نامیده می‌شود، که روایی درونی طرح‌های تجاری را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

روایای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی

۸۳- اثرات ناشی از بکارگیری ابزار اندازه گیری: اثرات کاربرد ابزار اندازه گیری، مأخذ دیگر تهدید روایی درونی است. این اثرات ممکن است نه به خاطر تأثیر متفاوت آزمون در پایان آزمایش، بلکه به علت نوعی تغییر در ابزار اندازه گیری بین پیش آزمون و پس آزمون باشد.

۸۴- سوگیری در انتخاب آزمودنی‌ها: انتخاب نادرست یا عدم استفاده از همتاسازی در انتخاب آزمودنی‌ها برای گروه‌های آزمایش و کنترل می‌تواند تهدید دیگری علیه روایی درونی باشد. چنین سوگیری در گزینش و انتخاب آزمودنی‌ها ممکن است روابط علت - معلولی را بر هم زند و تهدیدی برای روایی درون باشد.

۸۵- برگشت آماری: اثرات برگشت آماری هنگامی رخ می‌دهد که اعضا انتخاب شده برای گروه آزمایش در ابتدای امر در مورد متغیر وابسته از نمرات بسیار بالا یا پائین برخوردارند. برای مثال، اگر مدیری می‌خواهد آزمون کند که آیا او می‌تواند مهارت در فروشندگی پرسنل فروش را از طریق برنامه‌های خاص افزایش دهد یا خیر، باید از انتخاب افراد دارای توانایی فوق العاده کم و فوق العاده زیاد برای آزمایش اجتناب کند. این امر بدان خاطر است که می‌دانیم طبق قوانین احتمالات، افراد دارای نمره بسیار کم در یک متغیر (در این جا توانایی فروش) از احتمال بیشتری برای نشان دادن بهبود برخوردارند. و نمره‌ی پس آزمون آنها بعد از اعمال آزمون به میانگین نزدیکتر می‌شود. این پدیده تمایل افراد دارای نمرات پائین به نمرات نزدیکتر به میانگین تحت عنوان «برگشت به طرف میانگین» مشهور است.

۸۶- افت آزمودنی‌ها: اثرات مخل دیگر بر رابطه علت - معلولی ناشی از افت افراد یا اعضاء گروه آزمایش یا کنترل یا هر دو به موازات پیش رفتن آزمایش است. وقتی ترکیب گروه‌ها طی زمان بین گروه‌ها تغییر می‌کند، مقایسه‌ی بین گروه‌ها دشوار می‌شود، زیرا کسانی که از دور آزمایش خارج می‌شوند، ممکن است نتایج را بر هم زنند، بنابراین نمی‌توان گفت چقدر از اثر مشاهده شده، ناشی از آزمون است و چقدر به ماهیت اعضا از دور خارج شده، بر می‌گردد؛ کسانی که از دور آزمایش خارج نمی‌شوند از افراد از دور خارج شده کاملاً متفاوت‌اند.

روایای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی

نکته: این از دور خارج شدن افراد از آزمایش، مقایسه اثر بخشی گروه‌ها با هم را ناممکن می‌سازد. بنابراین،

از دور خارج شدن می‌تواند روایی درونی یک آزمایش را تهدید کند.

۸۷- عوامل موثر بر روایی بیرونی: در حالی که روایی درونی درونی بر این نکته متمرکز بود که آیا علت تغییر در متغیر وابسته، آزمون است یا عامل غیر مربوط دیگر؛ روایی بیرونی، به مسأله تعمیم پذیری یافته‌ها در محیط‌های دیگر اشاره می‌کند. میزان تفاوت بین محیط آزمایش و محیط واقعی که انتظار می‌رود یافته‌ها به آن تعمیم داده شود، بر روایی بیرونی طرح تجربی تأثیر می‌گذارد.

☀ انتخاب آزمودنی و تعامل آن با آزمون نیز می‌تواند نوعی تهدید برای روایی بیرونی ایجاد کند.

۸۸- انواع طرح‌های تجربی:

الف) طرح پیش و پس آزمون با یک گروه آزمایش:

به یک گروه آزمایش (بدون گروه کنترل) ممکن است یک پیش آزمون داده شود و سپس در معرض نوعی آزمون قرار گیرد و برای اندازه گیری اثرات آزمون یک پس آزمون نیز به آن داده در این جا، اثرات آزمون را می‌توان به وسیله اندازه گیری تفاوت بین پیش و پس آزمون به دست آورد. در عین حال، توجه کنید که اثرات آزمون و استفاده از ابزار ممکن است روایی درونی را مخدوش سازد. اگر آزمایش به بیش از یک دوره زمانی بسط داده شود، اثرات گذر زمان و تحول در آزمودنی‌ها نیز ممکن است نتایج را مخدوش سازد.

طرح پیش و پس آزمون با یک گروه آزمایش

گروه	نمره پیش آزمون	آزمون	آزمون
گروه آزمایش	O_1	X	O_2

$$\text{اثر آزمون} = (O_2 - O_1)$$

ب) طرح پس از آزمون بایک گروه کنترل و آزمایش :

برخی از طرح‌های تجربی از یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل تشکیل می‌شوند، اولی در معرض نوعی آزمون قرار می‌گیرد و دومی خیر. اثرات آزمون با ارزیابی تفاوت در نتایج، مشخص می‌شود (یعنی نمرات پس آزمون گروه‌های آزمایش و کنترل).

در این طرح از تهدید اثرات آزمون جلوگیری شده زیرا در این جا پیش آزمودنی وجود ندارد، فقط یک پس آزمون وجود دارد. در عین حال، باید اطمینان حاصل کرد که او گروه از لحاظ همه متغیرهای مزاحم احتمالی مخدوش کننده، هم‌تاسازی شده‌اند در غیر این صورت، تأثیر و نتیجه‌ی واقعی آزمون را نمی‌توان با توجه به تفاوت امتیازات پس آزمون دو گروه تعیین کرد. تصادفی کردن این مشکل را رفع می‌سازد.

در این طرح، حداقل دو تهدید علیه روایی درونی وجود دارد. اگر دو گروه هم‌تاسازی نشوند یا به صورت تصادفی انتخاب نشوند، سوگیری در انتخاب و گزینش می‌تواند نتایج را مخدوش سازد. خارج شدن از دور آزمایش (افراد از گروه) نیز می‌تواند نتایج را مخدوش سازد و بنابراین نوعی تهدید علیه روایی درونی ایجاد کند.

طرح پس آزمون با یک گروه کنترل و یک گروه آزمایش

نتایج	آزمون	گروه
O_1	X	گروه آزمایش
O_2	-	گروه کنترل

$$\text{اثر آزمون} = (O_1 - O_2)$$

ج) طرح پیش و پس آزمون با یک گروه کنترل و آزمایش :

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

در این طرح هر دو گروه (یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل) در معرض پیش و پس آزمون قرار می گیرند. تنها تفاوت بین دو گروه آن است که اولی در معرض نوعی آزمون قرار می گیرد، حال آنکه دومی خیر. اندازه گیری تفاوتها بین نمرات پیش و پس آزمون می تواند اثرات خالص آزمون را نشان دهد. هر دو گروه در معرض پیش و پس آزمون قرار می گیرند، و هر دو گروه به صورت تصادفی انتخاب می شوند؛ بنابراین، انتظار داشت که اثر گذر زمان، تحویل در آزمودنی ها، اثر آزمون استفاده از ابزار اندازه گیری، کنترل شده باشند.

طرح پیش و پس آزمون با یک گروه کنترل و یک گروه آزمایش

گروه	پیش آزمون	آزمون	آزمون
گروه آزمایش	O_1	X	O_2
گروه کنترل	O_3		O_4

$$\text{اثر آزمون} = [(O_2 - O_1) - (O_4 - O_3)]$$

(د) طرح چهار گروهی سالمون :

برای حصول اطمینان نسبت به روایی درونی در طرح های تجربی توصیه می شود، دو گروه آزمایش و دو گروه کنترل برای آزمایش انتخاب کنید در این طرح به یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل هم پیش و پس آزمون داده شود. به دو گروه دیگر فقط پس آزمون داده شود. در این جا اثرات آزمون می تواند به چند روش مختلف، آن طور که در شکل نشان داده شده، محاسبه شود.

طرح چهار گروهی سالمون

گروه	پیش آزمون	آزمون	آزمون
۱- آزمایش	O_1	X	O_2
۲- کنترل	O_3	—	O_4
۳- آزمایش		X	O_5
۴- کنترل		—	O_6

اثر آزمون (E) می تواند چنین محاسبه شود:

$$(O_2 - O_1) = \text{اثر آزمون (E)}$$

$$(O_2 - O_4) = \text{اثر آزمون}$$

$$(O_5 - O_6) = \text{اثر آزمون}$$

$$(O_5 - O_3) = \text{اثر آزمون}$$

$$[(O_2 - O_1) - (O_4 - O_3)] = \text{اثر آزمون}$$

اگر همه ی اثرات آزمون مشابه باشند، رابطه علت - معلولی از روایی بالایی برخوردار است.

۸۹- تهدیدهای عمده علیه روایی درونی در طرح‌های تجربی واقعی (تصادفی بودن گروه‌ها)

انواع طرح‌های تجربی	تهدیدات عمده روایی درونی
۱- طرح یک آزمایش با پیش و پس آزمون	اثر آزمون، اثر گذر زمان، تحویل در آزمودنی‌ها
۲- طرح یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل با پس آزمون	تحویل در آزمودنی‌ها
۳- طرح یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل با پیش آزمون	افت آزمودنی‌ها
۴- طرح چهار گروهی سالمون	افت آزمودنی‌ها

۹۰- شبیه سازی :

یک راه کار برای آزمایش آزمایشگاهی و میدانی که در سالهای اخیر در پژوهش‌های مدیریت استفاده می‌شود، شبیه سازی است. شبیه سازی برای تعیین اثرات تغییرات، از فن مدل سازی استفاده می‌کند و شبیه سازی مبتنی بر رایانه در پژوهش‌های مدیریت به شکل متداول در آمده‌اند. شبیه سازی می‌تواند نوعی آزمایش در یک محیط خاص باشد که به صور بسیار تنگاتنگی به محیط طبیعی که در آن حوادث به طور طبیعی، شباهت داشته باشد. از این جهت است که جایگاه شبیه سازی بین آزمایش آزمایشگاهی و آزمایش میدانی است (اگر چه محیط ایجاد شده در روش شبیه سازی ساختگی است) اما خیلی از واقعیت دور نیست مشارکت کنندگان در طی زمان در معرض تجارب دنیای واقعی قرار می‌گیرند، مدت آزمایش از چند ساعت تا چند هفته می‌تواند به طول انجامد و آزمودنی‌ها می‌توانند به طور تصادفی در گروه‌های مختلف آزمون قرار گیرند.

روابط علی را می‌توان آزمون کرد، زیرا هم دست کاری و هم کنترل در شبیه سازی‌ها امکان پذیرند. دو نوع از شبیه سازی‌ها می‌توانند انجام شوند:

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

الف) ماهیت و زمان بندی حوادث شبیه سازی به طور کلی به وسیله پژوهشگر تعیین شود (شبیه سازی تجربی) نامیده می شود.

ب) شبیه سازی آزاد در آن جریان حوادث حداقل تا حدی به وسیله ی واکنش مشارکت کنندگان نسبت به محرک های مختلف به موازات تعامل مابین آنها تعیین می شود.

۹۱- طرح های تجربی جدید عبارتند از:

الف) طرح کاملاً تصادفی

ب) طرح بلوک بندی تصادفی

ج) طرح پژوهش مقایسه ای

در حالی که طرح بلوک بندی تصادفی به پژوهشگر کمک می کند تا اثرات متغیر مزاحم (تفاوت بین ردیفها) را در ارزیابی اثرات آزمون مدنظر قرار دهد و کاهش دهد، طرح پژوهش مقایسه ای زمانی که دو عامل بلوک بندی مزاحم (مثلاً تفاوت بین دو ردیف و ستونها) باید کنترل شود، بسیار مفید است. هر آزمون در هر موقعیت (به دفعات مساوی در هر ردیف) اجرا می شود. مشکل این طرح آن است که فرض می کند هیچ تعاملی بین آزمونها و عوامل بلوک بندی که ممکن است همیشه وجد داشته باشند، وجود ندارد.

د) طرح چند عاملی

طرح چند عاملی پژوهشگر را قادر به آزمون اثرات دو یا چند متغیر دست کاری شده مستقل روی متغیر وابسته در یک زمان، می سازد. به عبارت دیگر، دو آزمون می توانند به طور همزمان دست کاری شوند و اثرات تک تک یا مشترک آنها مورد ارزیابی قرار گیرد.

”روای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی“

📖 **نکته :** اثرات عمده دو متغیر مستقل و همین طور اثرات تعاملات فیمابین آنها می تواند، مورد ارزیابی قرار گیرد. به این دلیل، طرح عاملی نسبت به طرح های تصادفی تک عاملی کارآمدتر است. می توان از لحاظ آماری برای کنترل یک یا چند متغیر از تحلیل کواریانس استفاده کرد. برای مثال، این احتمال وجود دارد که حتی بعد از اختصاص افراد به صورت تصادفی به آزمونها، عامل مزاحم دیگری وجود داشته باشد.

فصل ششم: اندازه گیری متغیرها

۹۲- تعریف عملیاتی مرکب از ارایه سوابق، پی آمدها یا مفاهیم وابسته به مفهوم نیست؛ بلکه صفات قابل مشاهده‌ی مفهوم را برای این که بتوان آن را اندازه گیری کرد توصیف می‌کند. یادآوری این نکته حائز اهمیت است زیرا اگر پژوهشگر مفهوم را به طرح صحیح تعریف عملیاتی نکند یا آن را با مفاهیم دیگری اشتباه کند، آنگاه سنج‌های معتبری نخواهد داشت. این بدان معناست که داده‌های صحیح و مناسب نخواهد داشت و پژوهش وی علمی نخواهد بود. اکنون که مشخص شد چه تعریف عملیاتی است و چه تعریفی عملیاتی نیست، می‌توان مفهوم دیگری را یعنی مفهوم یادگیری را تعریف عملیاتی کرد.

۹۳- هدف اصلی از تعریف عملیاتی کمی سازی (اندازه گیری) رفتارهای پدیده‌های مورد بررسی است. اما اندازه گیری اصولاً در همه زمینه‌ها در سطوح مختلف صورت می‌گیرد و مقدار طلاعاتی که از انتساب اعداد و ارقام به چیزها، افراد و رویدادها به دست می‌آید. نیز بستگی به سطح اندازه گیری دارد. قواعدی که انتساب یک مقدار یا ارزش مناسب یک پدیده تعریف می‌کند، مشخص کننده سطح اندازه گیری آن پدیده است.

۹۴- مقیاس ابزار یا ساز و کاری است که پژوهشگر می‌تواند به وسیله آن افراد را براساس متغیرهای مورد نظر به روش‌های مختلف تفکیک کند. مقیاس می‌تواند کلی باشد، طوری که فقط افراد را براساس متغیرهای خاص و به طور کلی طبقه بندی کند؛ یا می‌تواند ابزار خوب و مناسبی باشد تا افراد را براساس متغیرها یا میزانهای مختلفی از پیچیدگی تفکیک کند. چهار نوع مقیاس اساسی وجود دارد: اسمی، ترتیبی، فاصله‌ای و نسبی. میزان پیچیدگی مقیاس‌ها با حرکت از مقیاس اسمی به نسبی افزایش می‌یابد. هم زمان با افزایش میزان پیچیدگی مقیاس‌ها، قدرت آنها نیز افزایش می‌یابد.

۹۵- مقیاس اسمی، مقیاسی است که به پژوهشگر اجازه می‌دهد موضوعات را در طبقات یا گروه‌های خاص قرار دهد. برای مثال، با توجه به متغیر جنسیت، پاسخ دهندگان را می‌توان در دو طبقه مردان و زنان قرار داد.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

می‌توان به این دو گروه به ترتیب کدهای (۲ و ۱) اختصاص داد. این اعداد، فقط برای کد گذاری‌اند و ارزش ماهوی ندارند. آنچه در اینجا انجام می‌گیرد، قرار دادن پاسخ دهندگان در یک از دو طبقه‌ی خاص و مجزاست. توجه کنید که طبقه‌ها مانع و جامع‌اند. به عبارت دیگر، طبق سومی وجود ندارد که به طور طبیعی بین این دو طبقه قرار گرفته باشد؛ یعنی مقیاس اسمی، افراد یا اشیاء را در گروه‌های جامع و مانع قرار می‌دهد.

۹۶- عملیات مجاز آماری و ریاضی درباره‌ی مقیاس اسمی :

عملیات مجاز آماری : شمارش فراوانی، یعنی تعداد موردهای درون هر طبقه [تعیین نما]، یعنی طبقه‌ای که بیشتر از دیگر طبقات عضو دارد. عملیات مجاز ریاضی ک انجام هیچ یک از چهار عمل اصلی جمع، تفریق، ضرب و تقسیم در این مقیاس میسر نیست.

۹۷- مقیاس ترتیبی نه تنها متغیرها را به روش طبقه بندی می‌کند که تفاوت‌های کیفی بین طبقات مختلف را نشان می‌دهد، بلکه طبقات را به روشی معنادار رتبه بندی می‌کند. برای هر متغیری که می‌توان براساس برخی از ویژگی‌ها اولویت بندی کرد، مقیاس ترتیبی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ویژگی‌های مورد نظر را می‌توان رتبه بندی کرد (مثلاً از خوب ترین به بدترین، نخستین و آخرین) و به آنها شماره‌های ۱، ۲، ... اختصاص داد. برای مثال ممکن است از پاسخ دهندگان خواست تا ویژگی‌های پنج گانه مهم شغل را، رتبه بندی کنند.

☀️ مقیاس ترتیبی پژوهشگر را کمک خواهد کرد تا درصد پاسخ دهندگانی که تعامل با دیگران را مهمترین، و کسانی که استفاده از مهارت‌های مختلف را به عنوان مهمترین در نظر می‌گیرند، تعیین کند.

۹۸- عملیات مجاز آماری و ریاضی درباره‌ی مقیاس اسمی: در این مقیاس عملیات بیشتری از مقیاس اسمی مجازند. با این وجود، این عملیات مورد نیاز یک مقیاس خوب اندازه گیری در این مقیاس نیز مجاز نیستند. عملیات مجاز آماری: شمارش فراوانی، تعیین نما، محاسبه میانه، محاسبه درصدها، محاسبه ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن.

”روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی“

عملیات مجاز ریاضی: هیچ یک از چهار عمل اصلی جمع، تفریق، ضرب و تقسیم در این مقیاس میسر نیست.

۹۹- مقیاس فاصله‌ای: مقیاس فاصله‌ای به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا محاسبات معینی بر روی داده‌های گردآوری شده از پاسخ دهندگان انجام دهد. در حالی که مقیاس اسمی فقط اجازه می‌داد تا به طور کیفی گروه‌ها را به وسیله طبقه بندی آنها در مجموعه‌های جامع و مانع تفکیک کنیم و مقیاس ترتیبی اجازه می‌داد آن را رتبه بندی کنیم، مقیاس فاصله‌ای به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا میانگین و انحراف معیار پاسخ‌ها در مورد هر متغیر را محاسبه کند، به عبارت دیگر، مقیاس فاصله‌ای نه تنها گروه‌ها طبقه بندی و رتبه آنها را نشان می‌دهد، بلکه مقدار این تفاوت بین گروه‌ها را نیز اندازه گیری می‌کند.

۱۰۰- عملیات مجاز آماری و ریاضی درباره مقیاس فاصله‌ای: از آنجا که در این مقیاس، فاصله بین واحدها برابر هستند و در نتیجه این مقیاس یکی از ویژگی‌های مهم یک مقیاس خوب اندازه گیری را برخوردار است، لذا همه محاسبات آماری و غالب ریاضی در آن می‌توان انجام داد.

✓ عملیات مجاز آماری: محاسبه نما، میانه، میانگین انحراف معیار، ضریب همبستگی رتبه‌ای اسپیرمن و ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون.

✓ عملیات مجاز ریاضی: جمع و تفریق مجاز است، ضریب و تقسیم مجاز نیست.

۱۰۱- مقیاس نسبتی نقص نقطه مبدأ اختیاری معین در مقیاس فاصله‌ای را رفع می‌سازد، بدین معنا که یک نقطه صفر مطلق (در برابر یک نقطه مبدأ اختیاری) دارد که این نقطه، نقطه‌ی معنا داری در مقیاس اندازه گیری است. بنابراین، مقیاس نسبتی نه فقط میزان تفاوتها بین نقاط روی مقیاس را اندازه گیری می‌کند، بلکه نسبتهای تفاوتها را نیز نشان می‌دهد. این سنج از چهار مقیاس دیگری قوی‌تر است، زیرا یک مبدأ صفر منحصر به فرد (نه یک مبدأ اختیاری) دارد و همه‌ی خواص سه مقیاس دیگر درون آن نهفته است. ترازویی که

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

وزن افراد افراد را مشخص می‌کند مثال خوبی از یک مقیاس نسبی است. زیرا دارای یک نقطه مبدأ مطلق است که روی آن قید شده و به پژوهشگر اجازه می‌دهد نسبت وزن دو نفر را محاسبه کند.

۱۰۲- عملیات مجاز آماری و ریاضی درباره مقیاس نسبی: در این مقیاس همه علمیات آماری و ریاضی مجاز است. اکنون که انواع چهارگانه مقیاس‌ها بررسی گردید، می‌توان از طریق مثالهای مختلف دید که این مقیاس‌ها چه موقع و چگونه می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند.

۱۰۳- انواع سنجه‌ها:

الف) سنجه‌های عملکردی:

برای سنجش توانایی یک مدیر از سنجه‌های عملکردی نظیر آزمون مهارت مدیریتی، آزمون موفقیت مدیریتی، آزمون هوشمندی مدیریتی استفاده می‌شود. آزمودنی با دریافت آزمون موفقیت یا مهارت خود را سنجه می‌کنند. بنابراین برخی از سنجه‌ها عملکرد را اندازه‌گیری می‌کنند.

ب) سنجه‌های نگرشی:

گاهی اوقات می‌توان نگرش افراد را اندازه‌گیری کرد، شکل متداولی از داده‌های کمی که در پژوهش‌های تجربی، همبستگی و پیمایش مورد استفاده قرار می‌گیرند. پژوهشگران زمانی از سنجه‌های نگرشی استفاده می‌کنند که می‌خواهند احساسات افراد نسبت به موضوعات سازمانی (برای مثال سنجش نگرش‌های مثبت و منفی نسبت به جابجایی مدیران) را اندازه‌گیری کنند.

ج) مشاهدات رفتاری:

برای گردآوری داده‌ها در مورد رفتارهایی خاص، می‌توان رفتار را مشاهده کرد و نمرات رفتاری را بر روی یک جک لیست یا برگه امتیازات ثبت کرد. با انتخاب ابزاری که براساس آن یک رفتار ثبت می‌شود و برای دیدن

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

این مقیاس برای پاسخ دهندگان ساده است. شرح مختصر روی نقاط مقیاس به معنای بکارگیری آنها به عنوان طبقات قطعی نیست، بلکه برای به کارگیری آنها به عنوان رهنمودی در جایگاه یابی است.

۱۰۶- مقیاس رتبه بندی بر مبنای سؤال (آیتم): در این جا طبقه‌ای از پاسخ‌ها ارایه می‌شود که پاسخ دهندگان یکی از انتخاب می‌کنند که به پاسخ سؤال، مربوط تر و مناسب تر باشد. این مقیاس به علت انطباق پذیری اش با وضعیت‌های بیشتری که در آنها متغیرها باید مورد سنجش قرار گیرند، معلول و متداول است.

۱۰۷- مقیاس لیکرت: این مقیاس به طور خاص از مبنای کاملاً مخالف، مخالف، بی‌نظر، موافق و کاملاً موافق استفاده می‌کند. پاسخ دهندگان میزان موافقت یا مخالفت خود را با عبارت مختلف (همان طور که در مثال مربوط به مقیاس فاصله‌ای نشان داده شده است) نشان می‌دهند، سپس پاسخ‌ها جمع بندی می‌شود.

۱۰۸- تفاوت معنایی: در این جا تعدادی از صفات دو قطبی متضاد روی یک طیف معمولاً هفت نقطه‌ای نشان داده می‌شود و پاسخ دهندگان نگرش‌های خود را نسبت به یک فرد، شیء یا حادثه براساس این صفات نشان می‌دهند. صفات دو قطبی متضاد می‌توانند کلماتی نظیر خوب - بد، قوی - ضعیف، گرم - سرد را نمایش دهند. این کلمات می‌توانند برای سنجش نگرش‌های پاسخ دهندگان در مورد یک مارک خاص، آگهی، شیء یا فرد یا مواردی از این قبیل مورد استفاده قرار گیرند.

۱۰۹- باید بررسی کرد چگونه می‌توان مطمئن شد سنجه‌ها به طور معقول، خوب، مناسب و صحیح تدوین شده‌اند. دو معیار عمده برای آزمون صحت و خوب بودن سنجه‌ها، روایی و پایایی است. روایی، آزمون می‌کند که تا چه حدی ابزار تدوینی مفهوم خاص فرضی که باید اندازه گیری کند، می‌سنجد. پایایی می‌آزماید که تا چه حد ابزار در سنجش مفهوم از ثبات و پیوستگی منطقی در پاسخ‌ها برخوردار است. به عبارت دیگر، در پی آنست که نشان دهد که آیا مفهوم را درست اندازه گیری می‌کند یا خیر، و پایایی به ثبات و پیوستگی منطقی

روایای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی

در میان پاسخ‌های سئوالهای گنجانیده شده در سنجهی اندازه گیری کننده اشاره دارد. روایی و پایایی، دقت علمی پژوهش را تصدیق و تأیید می‌کنند.

۱۱۰- می‌توان آزمونهای روایی را تحت سه عنوان کلی گروه بندی کنیم : روایی محتوی، روایی معیار و روایی سازه.

خلاصه ویژگی‌های روایی‌هایی مختلف

نوع روایی	قصد و منظور	چگونگی تعیین روایی یا روایی‌یابی
محتوا	تعیین این که تا چه حد سئوالها یک آزمون معرف محتوایی هستند که برای سنجش آن تهیه شده‌اند.	از راه تعیین میزان مطابقت بین سئوالهای آزمون و محتوای مورد نظر.
پیش‌بینی	تعیین این موضوع که نمرات یک آزمون تا چه اندازه نمرات آزمون دیگری را که آزمون ملاک نام دارد، پیش‌بینی می‌کنند.	ضریب همبستگی بین نمرات آزمونی که تعیین روایی آن مورد نظر است نمرات ملاک که بعد از گذشت مدتی از اجرای آزمون ، پیش‌بینی به دست می‌آیند.
ملاکی	تعیین این موضوع که یک آزمون یا وسیله اندازه گیری جانشین مناسبی برای آزمون یا وسیله اندازه گیری دیگری هست یا خیر؟	ضریب همبستگی بین نمرات آزمودنی که تعیین روایی آن مورد نظر است و نمرات ملاک که همزمان به دست می‌آیند.
سازه	تعیین تعداد ماهیت ویژگی‌ها یا سازه‌هایی که زیر بنای نمره آزمون یا حوزه آزمون را تشکیل می‌دهند.	۱- تعیین همبستگی آزمون با سایر آزمون‌های روا ۲- تمایز سنی ۳- تحلیل عوامل ۴- همسانی درونی (سازگاری منطقی درونی)

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۱۱۱- روایی صوری یکی از مشتقات روایی محتوایی است. روایی صوری به این مطلب اشاره می‌کند که سؤالهای آزمون تا چه حد در ظاهر شبیه به موضوعی هستند که برای اندازه‌گیری آن تهیه شده‌اند مورفی و دیوید شوfer گفته‌اند که «اصطلاح روایی صوری به درجه‌ای از منطقی بودن که یک آزمون به نظر کسانی که به آن جواب می‌دهند می‌رسد گفته می‌شود. در واقع روایی صوری نمی‌تواند نوعی روایی باشد، بلکه تنها یک ویژگی آزمون است که در پاره‌ای مواقع وجود آن مفید است. اما در کل می‌توان گفت که تا آن اندازه که ظاهر آزمون برانگیزش آزمون شونده (مشارکت‌کننده) اثر می‌گذارد، روایی صوری می‌تواند مهم باشد.

۱۱۲- روایی سازه (مفهومی) دلالت بر آن دارد که نتایج به دست آمده از کاربرد سنج‌ها تا چه حدی با تئوری‌هایی که آزمون براساس آنها طراحی شده، سازگاری دارد. این روایی از طریق روایی همگرا، و روایی واگرا (تشخیصی) ارزیابی می‌شود که در زیر تشریح می‌شوند.

☀️ روایی همگرا: زمانی ایجاد می‌شود که نمرات به دست آمده از دو برابر ابزار مختلف، همان مفهومی که به میزان زیادی به آن مرتبط می‌شوند، بسنجند.

☀️ روایی تشخیصی: زمانی ایجاد می‌شود که دو متغیر که براساس تئوری پیش‌بینی می‌شود همبستگی نداشته باشد، نمرات به دست آمده حاصل از سنجش آنها به طور تجربی همین امر را تأیید می‌کند.

۱۱۳- انواع روایی :

روایی	
<ul style="list-style-type: none"> • روایی محتوای • روایی ظاهری • روایی معیار • روایی همزمان • روایی پیش بین • روایی سازه • روایی همگرا • روایی واگرا 	<p>آیا سنجه، به قدر کفایت مفهوم را اندازه گیری می کند؟</p> <p>آیا خبرگان تأیید می کنند که سنجه ها آنچه را که به آن نام گرفته اندازه گیری می کند؟</p> <p>آیا سنجه به روشی متمایز عمل می کند که به پیش بینی یک متغیر ملاک کمک کند؟</p> <p>آیا سنجه به روشی تمایز ایجاد می کند که به پیش بینی متغیر ملاک در زمان حال کمک کند؟</p> <p>آیا سنجه افراد را به نحوی از هم تفکیک می کند که به پیش بینی یک متغیر ملاک در آینده کمک کند؟</p> <p>آیا سنجه، مفهوم را براساس تئوری ها انعکاس می دهد؟</p> <p>آیا دو ابزار، مفهوم مورد نظر را طوری اندازه گیری می کنند که همبستگی بالایی با هم داشته باشد؟</p> <p>آیا سنجه یا متغیری که انتظار می رود با متغیر مورد نظرمان نامرتبط باشد، همبستگی ضعیفی دارد؟</p>

۱۱۴- انواع روایی و نحوه اندازه گیری آنها

انواع روایی	چه چیزی اندازه گیری می شود	چگونگی تعیین روایی
روایی محتوا	چگونه سئوالها همه سئوالهای ممکن در دسترس را به خوبی بازنمایی می کنند؟	از خبرگان بپرسید آیا سئوالهای بازنمایی حوزه مورد بررسی هستند؟
روایی ملاکی	چگونه امتیازات حاصل از ابزار بایک نتیجه (ره آورد) مرتبط می شود؟ چگونه امتیازات حاصل از ابزار یک نتیجه آینده را پیش بینی می کند؟	یک نتیجه را انتخاب کنید و امتیاز را به آن ارتباط دهید؟ یک نتیجه آتی را انتخاب کنید و اختیارات ابزار را با آن ارتباط دهید؟
روایی سازه	چگونه امتیازات حاصل از ابزار معنادار است؟ هدف از امتیازات حاصل از ابزار چیست؟ آیا می توان با اطمینان آنها را تعمیم داد؟	از رویه های آماری نظیر ارتباط دادن امتیازات با دیگر امتیازات، بررسی همبستگی میان سئوالهای یک ابزار آزمون یک تئوری براساس امتیازات ابزار از رویه های غیر آماری نظیر بررسی ارزشهای ماهوی در تغییر امتیازات استفاده کنید؛ تناسب امتیازات با هدف پژوهش بررسی کنید یا پیامدهای احتمالی اجتماعی را مدنظر قرار دهید.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

۱۱۵ پایایی یک سنج، ثبات و هماهنگی منطقی پاسخها در ابزار اندازه گیری را نشان می دهند و به ارزیابی درستی و خوب بودن یک سنج کمک می کند.

الف) ثبات سنج ها :

توانایی یک سنج برای حفظ ثبات در طی زمان (علیرغم شرایط غیر قابل کنترل آزمون و وضعیت پاسخ دهندگان) شاخصی از ثبات و آسیب پذیری کم آن در برابر تغییرات است.

ب) پایایی باز آزمون :

ضریب پایایی به دست آمده با تکرار یک سنج مشابه برای بار دوم را پایایی آزمون می گویند. بعضی هنگامی که پرسش نامه حاوی چند سؤال (جهت اندازه گیری یک مفهوم) روی مجموعه ای از پاسخ دهندگان اجرا می شود، و بعد از چند هفته، همین پاسخ دهندگان برای بار دوم پرسش نامه را جواب دهند، آنگاه همبستگی بین نمرات به دست آمده در دو سطح زمانی، ضریب باز آزمون گویند. هر چه این ضریب بالاتر باشد، پایایی آزمون مجدد بهتر است و بنابراین ثبات سنج در طی زمان بهتر است.

ج) پایایی به شکل موازی:

زمانی که پاسخ های دو سنج، مفهوم مشابهی را که در حد بالایی به هم مرتبط می شوند، انعکاس دهند، پایایی به شکل موازی ایجاد شده است. هر دو سنج، سؤالهای مشابه دارند و شکل پاسخها مشابه است، ولی کلمات و ترتیب سؤالها تغییر کرده است. آن چه پژوهشگر در این جا در پی آن است تعیین تأثیر تغییر پذیری خطای ناشی از کلمات و نظم و ترتیب سؤالهاست. اگر مرات دوسنج همبستگی بالایی با هم داشته باشند (۱۸ به بالا) می توان تقریباً مطمئن شد که سنجها به طور معقولی با حداقل تغییر پذیری خطای ناشی از کلمات و نظم و ترتیب سؤالها یا هر عامل دیگری، پایان هستند.

د) سازگاری منطقی درونی سنجه‌ها :

سازگاری منطقی درون سنجه‌ها شاخصی است از تجانس بندها در سنجه که مفهوم را انعکاس می‌دهند. به عبارت دیگر، بندها باید با همدیگر به عنوان یک مجموعه عمل کنند و به طور مستقل مفهوم یکسانی را اندازه گیری کنند به گونه‌ای که پاسخ دهندگان معنای کلی یکسانی را برای هر یک از مولفه‌ها قائل شوند. هماهنگی منطقی را می‌توان از طریق پایایی دو نیمه کردن مجموعه سئوالهای پرسش نامه یا سنجه و پایایی هماهنگی منطقی بین خود سئوالها یا طبقات آزمون کرد.

ه) پایایی سازگاری منطقی بین سئوالها :

این پایایی، نوعی آزمون از سازگاری منطقی پاسخ دهندگان به همه‌ی سئوالها در یک سنجه یا یک پرسش نامه است. تا حدی که سئوالها یا بندها، سنجه‌های مستقلی از یک مفهوم هستند با یکدیگر همبستگی خواهند داشت. معمول‌ترین آزمون پایایی هماهنگی منطقی درونی، ضریب آلفای کرباخ است که برای سئوالهای چند گزینه‌ای استفاده می‌شود و فرمول کودر، ریچاردسن که برای پرسش‌های دوگانه استفاده می‌شود.

و- پایایی دو نیمه کردن سئوالها یا بندهای پرسش نامه :

پایایی دو نیمه کردن، همبستگی بین دو نیمه یک سنجه را نشان می‌دهد. برآوردهای پایایی دو نیمه کردن براساس نحوه‌ی دو نیمه کردن پاسخ‌ها متغیر می‌باشد. بنابراین تقریباً در همه موارد، آلفای کرباخ می‌تواند به عنوان شاخص نسبتاً کاملی از پایایی هماهنگی منطقی درونی مدنظر قرار گیرد.

ز- پایایی بین ارزیابان :

هماهنگی منطقی قضاوت چند ارزیاب در مورد این که چگونه یک پدیده را می‌بینند یا چگونه پاسخ‌ها را تعبیر و تفسیر می‌کنند نیز سنجه‌ی از پایایی است. این نوع پایایی (بین ارزیابان) وقتی مناسب است که داده‌های

”روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی“

اطلاعاتی به دست آمده از طریق مشاهده، آزمونهای تصویری یا مصاحبه نامنظم، به طور عینی تعبیر و تفسیر شوند. وقتی نسبت به سنجه حاصله اطمینان بیشتری وجود دارد که پایایی بین ارزیابان بالا باشد.

۱۱۶- انواع پایایی و جوانب آن

نوع پایایی	تعداد زمانهای اجرا	تعداد گونه‌های مختلف ابزار	تعداد افرادی که اطلاعات ارائه می‌دهند
پایایی آزمون - آزمون مجدد	دو بار در دو فاصله مختلف	یک نوع ابزار	هر مشارکت کننده در پژوهش دو بار ابزار را تکمیل می‌کند.
پایایی به شکل موازی	هر ابزار یک بار اجرا می‌شود	دو ابزار از یک مفهوم یا متغیر مشابه	هر مشارکت کننده در پژوهش دو بار ابزار را تکمیل می‌کند.
پایایی به شکل موازی و پایایی آزمون آزمون مجدد	دو بار در دو فاصله مختلف	دو نوع ابزار از یک مفهوم یا متغیر مشابه	هر مشارکت کننده در پژوهش دو بار ابزار را تکمیل می‌کند.
پایایی بین ارزیابان	ابزار یک بار اجرا می‌شود	یک نوع ابزار	بیش از یک فرد رفتار مشارکت کنندگان را مشاهده می‌کند.
پایایی سازگاری منطقی درونی	ابزار یک بار اجرا می‌شود	یک نوع ابزار	هر مشارکت کننده یک بار ابزار را تکمیل می‌کند.

فصل هفتم: شیوه‌های گردآوری داده‌ها

۱۱۷- شیوه‌های گردآوری داده‌ها عبارتند از مصاحبه‌های رو در رو، تلفنی، مصاحبه با استفاده از رایانه و پرسش نامه‌های که ممکن است شخصی، یا ارسال از طریق پست عادی و یا الکترونیک باشند، و دیگر شیوه‌ها عبارت از: مشاهده‌ی افراد، رویدادها، ضبط و نمایش آنها به وسیله فیلم همچنین فنون جالب دیگری نظیر آزمونهای فرافکنی برای گردآوری داده‌ها وجود دارند.

۱۱۸- مآخذ گردآوری داده‌ها را می‌توان دست اول یا دست دوم نامید. افراد و گروه‌های (کانون) برگزیده، پند افراد پاسخ دهنده از جمله مآخذ دست اول هستند که پژوهشگر ممکن است در مورد موضوعاتی خاص، افکار و نظرات آنها را بررسی کند. داده‌ها را می‌توان از مآخذ دست دوم نیز گردآوری کرد؛ اسناد و پرونده‌های سازمان، نشریات دولتی، تحلیل‌های رسانه‌های جمعی و غیره نمونه‌ای از مآخذ دست دوم هستند.

۱۱۹- مصاحبه، پرسش نامه و مشاهده‌ی افراد و پدیده‌ها، سه شیوه عمده گردآوری داده‌ها در پژوهش پیمایشی، همبستگی و تجربی هستند. اگرچه پژوهشگر در مصاحبه از نوعی انعطاف پذیری در اصلاح، اقتباس و تغییر سئوالها برخوردار است. ولی پرسش نامه‌ها از مزیت به دست آوردن داده‌ها، به صورت کارآمدتر از حیث وقت، انرژی و هزینه را دارا هستند. شیوه‌های مراجعه به اسناد در گردآوری داده‌ها نظیر استخراج اطلاعات از مدارک سازمان نیز از این مزیت برخوردار است که نسبت به صحت اطلاعات به دست آمده اطمینان بالایی وجود دارد.

۱۲۰- ساندروز و همکاران مصاحبه‌ها را به سه دسته تقسیم می‌کنند:

- مصاحبه‌های ساختارمند

- مصاحبه‌های نیمه ساختارمند

- مصاحبه‌های بدون ساختار

برخی دیگر از صاحب‌نظران مصاحبه‌ها را به:

- مصاحبه‌های استاندارد

- مصاحبه غیر استاندارد تقسیم کرده‌اند؛ رابسون (۱۹۹۳) براساس کار باونی و واتس (۱۹۸۷) به گونه‌شناسی متفاوتی اشاره کرده‌اند:

✓ مصاحبه‌های پاسخ دهنده

✓ مصاحبه‌های مطلع

۱۲۱- مصاحبه‌های ساختارمند از پرسش‌هایی استفاده می‌کنند که بر مجموعه استاندارد و همشکلی از سئوالها استوار است. مصاحبه گر هر سؤال را می‌خواند و براساس یک جدول زمان بندی استاندارد، پاسخ‌ها را ثبت می‌کند، معمولاً پاسخ‌ها از قبل کد گذاری شده است.

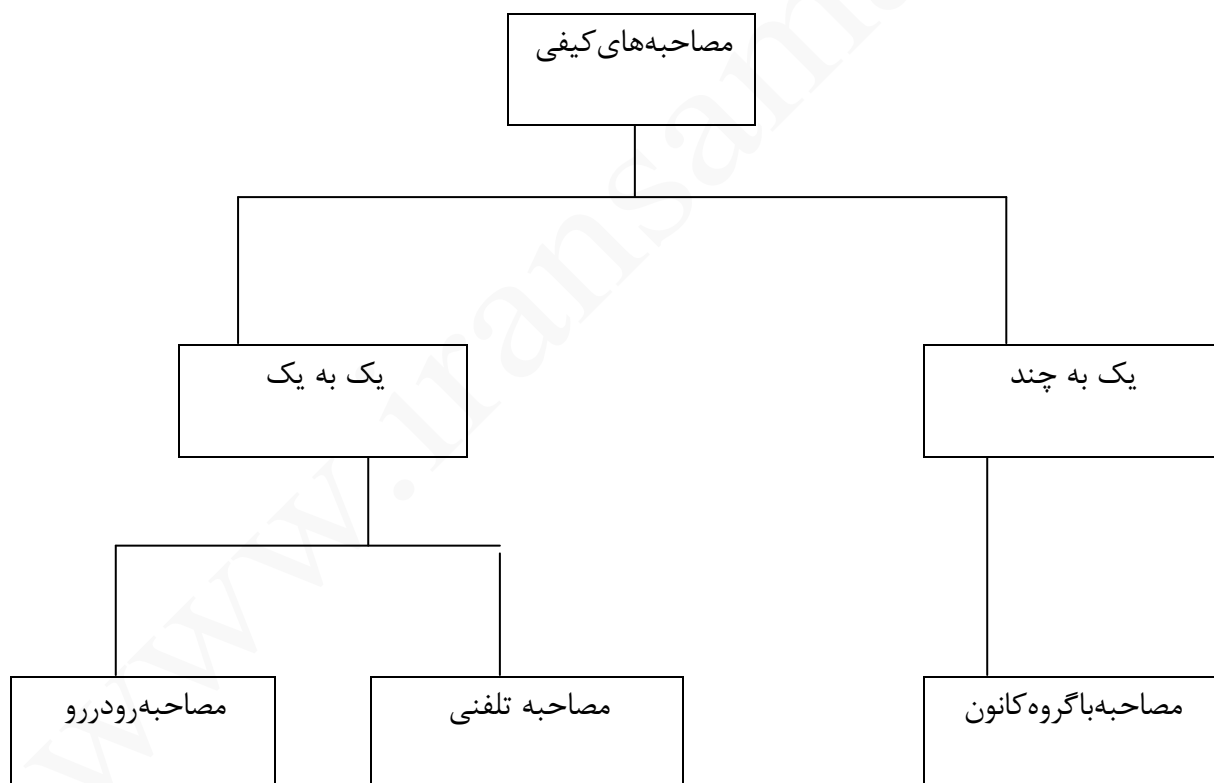
فرآیند مصاحبه ساختارمند

<ul style="list-style-type: none"> • احوال پرسى • سئوالهای حاشیه‌ای ورود به بحث 	مرحله آغازین :
<ul style="list-style-type: none"> • پرسیدن سئوالها • گوش دادن • ثبت کردن • مدیریت زمان مصاحبه • مدیریت آهنگ مصاحبه • حفظ تفاهم 	مرحله پرسیدن سئوالها:
<ul style="list-style-type: none"> • قدردانی • پیگیری (طرح سئوالهای پیگیری) 	مرحله پایانی :

”روای ما: جهانی در میان ایرانی“

۱۲۲- مصاحبه‌های غیر ساختارمند غیر رسمی هستند. مصاحبه گر می‌تواند از این مصاحبه‌ها برای موشکافی پدیده‌های مورد بررسی استفاده کند. به عبارت دیگر این نوع مصاحبه به مصاحبه‌های عمیق اشاره دارد که در آن سئوالهای از قبل تعیین شده‌ای ندارد. به مصاحبه شونده فرصت داده می‌شود تا در مورد رویدادها، رفتارها و باورها در ارتباط با موضوع مورد بررسی آزادانه اظهارنظر کند طوری که این نوع تعامل در بعضی مواقع غیر جهت دهنده نامیده می‌شود. همچنین به عنوان مصاحبه‌ی مطلع نامیده میشود، زیرا این برداشتهای مصاحبه شونده است که انجام مصاحبه را جهت می‌دهد و مصاحبه شونده به سئوالهای پژوهشگر پاسخ می‌دهد.

۱۲۳- انواع مصاحبه‌های کیفی

مزیتها :

- کسب دیدگاه های مختلف نسبت به پدیده مورد بررسی
- دستیابی به اطلاعات تفصیلی تر در مورد نگرش ها، افکار و ارزش های مصاحبه شوندگان
- توضیح و تشریح بیشتر سوالها توسط مصاحبه گر و رفع ابهامها
- واریسی پاسخها و تصحیح همزمان پاسخها
- ثبت حالات کلامی و غیر کلامی برای استفاده در تحلیلها
- طرح سئوالهای پیگیری برای یافتن پاسخهای بیشتر

معایب :

- دیدگاههای مختلف را به سختی می توان با هم آشتی داد.
- تغییر واقعیت به مصاحبه شوندگان نه مصاحبه کنندگان
- پایایی و روایی مصاحبه ها مورد تردید است.
- تکرار پذیری دشوار است، زیرا تعامل اجتماعی بین مصاحبه گر و مصاحبه شونده متأثر از محیط، ساعت مصاحبه و شرایط اجتماعی موثر بر طرفین است.
- زمانی طولانی باید تخصیص داد.
- پژوهشگر ممکن است داده ها را دست کاری کند و دچار سوگیری شود.
- ایجاد تفاهم بین طرفین زمان بر است، ولی بدون آن پاسخها چندان کامل نخواهد بود.

۱۲۴- رابطه انواع مصاحبه‌های پژوهشی و انواع پژوهش‌ها

تبیینی	توصیفی	اکتشافی	
✓	✓✓		ساختارمند
✓✓		✓	نیمه ساختارمند
		✓✓	عمیق

*توجه کنید که (✓✓) نشان دهنده استفاده بیشتر است.

۱۲۵- نحوه پرسیدن سئوالات در هر مصاحبه :

الف) کلی به جزئی (کیفی): در آغاز یک مصاحبه نامنظم، توصیه می‌شود برای به دست آوردن نوعی تصویر کلی از موضوع پژوهش، سئوالهای باز پرسیده شود.

ب) بدون سوگیری: پژوهشگر باید سئوالها را طوری مطرح کند که اطمینان حاصل شود سوگیری در پاسخ‌ها حداقل خواهد بود.

ج) مرور پاسخ‌ها در حین مصاحبه: برای حصول اطمینان از این که پژوهشگر، موضوعات را آن طور که پاسخ دهنده در ذهن دارد، درک می‌کند، باید اطلاعات مهم ارائه شده از وی پاسخ دهنده را مجدداً مرور و بیان کند.

د) کمک به پاسخ دهنده تا در مورد موضوعات بیندیشد: اگر پاسخ دهنده قادر به طول و تفصیل برداشتها یا پاسخ‌های خود نیست و می‌گوید «من نمی‌دانم» پژوهشگر باید سئوال را به شیوه‌های ساده‌تر بپرسد یا آن را طوری دیگر مطرح کند.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

یادداشت برداری: زمانی که مصاحبه انجام میشود، به موازات انجام آن و تا پایان مصاحبه، یادداشت برداری و نوشتن بعضی از موارد مطرح شده در مصاحبه، حائز اهمیت است و مصاحبه کننده نباید به حافظه خود تکیه کند، زیرا اطلاعات یادآوری شده از حافظه، دارای دقت کم و غالباً نادرست هستند.

۱۲۶- مصاحبه‌های رو در رو :

مزیت‌ها:

مزیت عمده‌ی مصاحبه‌های مستقیم این است که پژوهشگر می‌تواند در صورت نیاز، پرسش‌ها را جرح، تعدیل و شک و تردیدها را رفع کند و اطمینان حاصل کند که با تکرار یا عبارت بندی مجدد سئوالها پاسخ‌های صحیح حاصل می‌شود همچنین پژوهشگر می‌تواند حرکات غیر کلامی پاسخ دهنده را مشاهده کند؛ زیرا هر گونه ناراحتی، استرس یا مشکلاتی که پاسخ دهنده از خود نشان می‌دهد، می‌تواند از طریق اخم کردن، حالت عصبی به خود گرفتن و یا دیگر حالات بدنی خود آشکار سازد. در یک مصاحبه تلفنی، واضح است که این امر نمی‌تواند ممکن باشد.

معایب:

معایب عمده‌ی مصاحبه‌های رو در رو، محدودیتهای جغرافیایی است که ممکن است بر پژوهش تحمیل شود و همین طور منابع وسیع مورد نیاز در صورتی که لازم است پژوهش به صورت ملی یا بین‌المللی انجام شود. هزینه‌های آموزش مصاحبه کنندگان برای حداقل کردن سو گیری در آنها (برای مثال تفاوتها در شیوه‌های پرسیدن، تعبیر و تفسیر پاسخ‌ها) نیز بالاست. عیب دیگر آن است که پاسخ دهندگان ممکن است هنگامی که به صورت رو در رو با مصاحبه کننده ارتباط برقرار کنند، از این که پاسخ‌های آنها بدون ذکر نام عنوان شود احساس ناراضی و ناراحتی کنند.

۱۲۷- مصاحبه تلفنی :

مزیت ها: از دیدگاه پژوهشگر مزیت عمده‌ی مصاحبه تلفنی آن است که می‌توان با تعدادی از افراد مختلف (در صورتی که نیاز باشد پژوهش به صورت ملی یا بین‌المللی انجام شود) در یک زمان نسبتاً کوتاه مصاحبه کرد. از دیدگاه پاسخ دهنده، چنین مصاحبه‌ای می‌تواند هرگونه ناراحتی که برخی از پاسخ دهندگان ممکن است در مواجهه با مصاحبه کننده احساس کنند، حذف کند.

معایب: عیب عمده‌ی مصاحبه تلفنی آن است که پاسخ دهنده می‌تواند بدون اعلام قبلی یا توضیح دیگری تلفن را قطع و مصاحبه را ناتمام پایان دهد. دیگر عیب مصاحبه تلفنی این است که پژوهشگر قادر نخواهد بود تا حرکات و حالات بدن پاسخ دهنده را ببینند.

۱۲۸- در مصاحبه با کمک رایانه سئوالها روی صفحه‌ی نمایش رایانه نشان داده می‌شود و مصاحبه کنندگان می‌توانند به طور مستقیم پاسخ‌های پاسخ دهندگان را وارد رایانه کنند. صحت گردآوری داده ها به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش خواهد یافت، چون به کمک نرم افزار می‌توان سوگیری‌ها را رفع کرد.

۱۲۹- زمان استفاده از پرسشنامه : به اعتقاد ساندروز و همکاران بسیاری از افراد از پرسش نامه برای گردآوری داده‌ها استفاده می‌کنند بدون این که سایر شیوه‌های گردآوری داده‌ها نظیر منابع دست دوم، مشاهده مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته یا مصاحبه های عمیق در نظر بگیرند. به اعتقاد این صاحب نظران باید همه شیوه‌های گردآوری داده را ارزیابی کرد و متناسب با سئوالها و اهداف پژوهش بهترین شیوه را انتخاب کرد. برای پژوهش‌های اکتشافی که مستلزم سئوالهای باز است، پرسش‌نامه متناسب نیست.

نکته مهم : از پرسشنامه‌ها می‌توان برای پژوهش‌های توصیفی یا تبیینی (پیمایش و همبستگی) استفاده کرد. پژوهش‌های توصیفی (در استراتژی پیمایش) نظیر پژوهش‌هایی که از پرسش نامه نگرش سنجی یا افکار سنجی و پرسش نامه‌های اعمال سازمانی استفاده می‌کنند. پژوهشگر را به شناسایی و توصیف تغییر پذیری در

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

پدیده‌های متفاوت قادر می‌سازد. در مقابل پژوهش‌های تبیینی و تحلیلی (همبستگی و تجربی) پژوهشگر را قادر می‌سازد رابط بین متغیرها خصوصاً رابطه علت - معلولی را بررسی کند این دو نوع هدف الزامات طرح پژوهشی متفاوتی می‌طلبند.

۱۳۰- انواع پرسشنامه :

۱- پرسشنامه‌ی حضوری :

مزیت عمده‌ی این پرسش نامه آن است که پژوهشگر یا عضوی از تیم پژوهش، می‌تواند همه‌ی پاسخ‌ها در یک دوره‌ی زمانی کوتاه را گردآوری کند. هر نوع شک و تردیدی که پاسخ دهندگان ممکن است نسبت به سئوالها داشته باشند را می‌تواند فوراً رفع کند. همچنین پژوهشگر فرصت دارد تا موضوع پژوهش را معرفی و پاسخ دهندگان را به دادن پاسخ‌های درست و صحیح برانگیزد. اجرای پرسشنامه برای تعداد زیادی به طور همزمان نسبت به مصاحبه، کم هزینه‌تر می‌باشد و زمان کمتری به خود اختصاص می‌دهد. همچنین اجرای پرسشنامه نسبت به انجام مصاحبه مهارت‌های کمتری می‌طلبند.

۲- پرسشنامه‌ی پستی :

مزیت عمده‌ی پرسش نامه پستی آن است که حوزه‌ی جغرافیایی وسیعی را می‌تواند پوشش دهد. پرسش نامه به صورت پستی برای پاسخ دهندگان ارسال می‌شود؛ آنان می‌توانند با آسایش خاطر در منازل خود و تدریجاً آن را تکمیل کنند. با این حال میزان برگشت پرسش نامه‌های پستی به نوعی ممکن است مطلب نباشد؛ گاهی اوقات تعداد بسیاری کمی برگشت داده می‌شود. عیب دیگر پرسش نامه پستی این است که اشکالات و ابهاماتی که ممکن است پاسخ دهندگان داشته باشند، نتوان تبیین کرد. همچنین، با توجه به این که میزان پرسش نامه‌های برگشتی بسیار کم است، نمونه مورد نظر نیز مخدوش می‌شود، زیرا کسانی که به پژوهش پاسخ می‌دهند ممکن است از جامعه‌ای که انتظار می‌رفت پاسخ دهند، کاملاً متفاوت باشد.

۳- پرسشنامه تلفنی

۱۳۱- مزیت‌های پرسشنامه پستی:

- پرسش نامه‌های پستی در زمانهایی که پرسش به وسیله صرفاً یک نفر انجام می‌شود ارزان ترین شیوه گردآوری اطلاعات است.
- پژوهشگر قادر است حوزه‌های جغرافیایی مختلف را مدنظر قرار دهد.
- به راحتی توسط پاسخ دهندگان تکمیل می‌شود.
- می‌تواند بی‌نام باشد اگر کدهایی توسط پژوهشگر استفاده نشود؛ اگر از کدها استفاده کند، باید حفظ محرمانه بودن پاسخ ها به پاسخ دهنده اطمینان داده شود.
- سوگیری مصاحبه کننده ندارد زیرا مصاحبه گر به صورت فیزیکی وجود دارد.
- اگر به پاسخ دهندگان تحصیل کرده ارسال شود یا زمانی که پاسخ دهندگان نسبت به موضوع علاقه بالایی دارند، نرخ پاسخ‌ها می‌تواند بالا باشد.

۱۳۲- معایب پرسشنامه‌های پستی:

- پرسش نامه‌های پستی همیشه به طور کامل پر نمی‌شود و به طور کامل برگشت داده نمی‌شود.
- برگشت پرسش نامه های پستی زمان بر است: زمان یک هفته‌ای گاهی به یک ماه یا بیشتر تبدیل می‌شود.
- عدم حضور پژوهشگر منجر به فقدان کنترل یا تضمین پر شدن پرسشنامه ها می‌شود.
- پاسخ دهندگان قادر نیستند ابهامات خود را برطرف کنند و این امر منجر به پاسخ‌های ناقص می‌شود.
- پژوهشگر قادر نیست به یادداشت های مشاهده‌ای دست بزند.
- پژوهشگر قادر نیست از سطح تحصیلات پاسخ دهندگان آگاهی کسب کند.

- طولانی بودن پرسش نامه‌ها استفاده از وسایل کمکی بصری را محدود می‌کند.
- سؤالهای باز نمی‌تواند منجر به پاسخ‌های مکتوب کافی شود.
- سؤالاتی که ماهیتاً سنجیده‌اند، به خوبی پاسخ داده نمی‌شوند.

۱۳۳- مزیت‌های پرسشنامه تلفنی :

- دسترسی به افراد در سراسر جهان از طریق تلفن میسر است.
- فناوری مبتنی بر رایانه می‌تواند برای کاهش زمان اجرای پرسش نامه و زمان تحلیل مورد استفاده قرار گیرد.
- پرسش نامه‌های تلفنی، ماهیتاً سریع انجام می‌شوند.
- اگر از قبل هماهنگ شده باشد نرخ پاسخ‌های احتمالی ۷۵-۹۰٪ خواهد بود (نیومن ۲۰۰۰، فری ۱۹۸۹).

- به علت پاسخ مصاحبه گر به سؤالهای مبهم ، پاسخ‌ها کاملتر خواهد بود.
- برای کسب اطلاعات تکمیلی می‌توان از سؤالهای وارسی (کنترل) استفاده کرد.
- پژوهشگر / مصاحبه گر می‌تواند اطمینان حاصل کند که صرفاً یک نفر به سؤالها پاسخ می‌دهد.

۱۳۴- معایب پرسشنامه تلفنی :

- هزینه‌های پرسش نامه‌های تلفنی نسبت به پستی گرانتر است.
- اگر فاصله زیاد باشد، هزینه‌ها بسیار بالا خواهد بود.
- پژوهشگر نمی‌تواند زمان زیادی به مصاحبه تلفنی اختصاص داد.
- پژوهشگر نمی‌تواند از وسایل کمی بصری استفاده کند.
- سؤالهای باز محدود می‌شوند تا مدت زمان مکالمه کمتر شود.
- پژوهشگر فقط می‌تواند تن صدا را بشنود حالات رفتاری را نمی‌تواند ببینید.

- پژوهشگر قادر به کنترل مصاحبه نیست؛ پژوهشگر می‌تواند مصاحبه را قطع کند.

۱۳۵- پرسش نامه‌های الکترونیک (اینترنتی):

پرسش نامه الکترونیک، جدیدترین شیوه گردآوری داده‌ها در استراتژی پژوهش پیمایش است. پرسش نامه‌های الکترونیک شبیه پرسش نامه‌های پستی است، ولی تعامل مستقیمی بین پژوهشگر و پاسخ دهنده وجود ندارد.

مزایای پرسشنامه الکترونیک:

- سادگی اجرای یک پرسش نامه الکترونیک (چون در فضای رایانه‌ای طراحی می‌شود، ارسال آن بدون تکثیر و کپی راحت‌تر از سایر پرسش نامه انجام می‌شود).
- هزینه اجرا بسیار اندک است.
- سرعت گردآوری داده‌ها نسبت به پرسش نامه پستی، تلفنی یا حضوری بیشتر است.
- ثبت سرعت مشارکت کننده در هنگام استفاده از اتاقهای گفتگو
- انتقال سرعت و کیفیت هنگام گردآوری داده رو در رو از طریق استفاده از اتصال دهنده‌های شما را می‌بینید - من شما را می‌بینم.

معایب پرسشنامه الکترونیک:

- احتمال مخدوش شدن داده‌ها از طریق انتقال ویروس.
  - احتمال جعلی شدن پاسخ‌ها در نتیجه فعالیتهای خاص رایانه
  - احتمال ناپایی فهرستهای الکترونیک (فهرستها در حوزه‌های مختلف که در اینترنت وجود دارد)
- ۱۳۶- انتخاب پرسش نامه به عنوان یک شیوه گردآوری اطلاعات ممکن است در صورتی که آزمودنی‌های پژوهشگر، افرادی باشند که تحصیلات بسیار پائینی را دارا باشند محدود شوند. در چنین مواردی افزون بر تصاویر، به پرسش نامه (در صورت ممکن) ممکن است کمک کننده باشد. در عین حال، برای بیشتر

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

پژوهش‌های سازمانی، بعد از این که متغیرهای پژوهش تعیین شدند و سنج‌های آنها مشخص یا تعیین شد، پرسش نامه شیوه‌ی راحتی برای گردآوری اطلاعات است. بررسی‌های میدانی، مطالعات تطبیقی و طرح‌های تجربی اغلب برای سنجش متغیرهای مورد نظر، از پرسش نامه استفاده می‌کنند. چون پرسشنامه معمولاً در پژوهش‌ها استفاده می‌شود، آگاهی از نحوه‌ی طراحی یک پرسش نامه اثر بخش ضروری است. مجموعه‌ای از رهنمودها برای ساخت و طراحی پرسشنامه به شرح زیر است.

۱۳۷- اصول طراحی پرسشنامه بر سه حوزه علمی زیر متمرکز است: اولیه حوزه به جمله بندی سئوالها بر می‌گردد. دومین حوزه به نحوه طبقه بندی، مقیاس گذاری و کد گذاری پاسخ‌ها بعد از برگشت پرسش نامه ربط پیدا می‌کند و سومین حوزه به ظاهر کلی پرسش نامه مرتبط می‌شود.

۱۳۸- نوع پرسش به پرسش باز یا بسته بستگی دارد. شکل پرسش، اشاره به این دارد که پرسش‌ها به صورت مثبت یا منفی جمله بندی شوند.

-سئوالهای باز در برابر سئوالهای بسته. سئوالهای باز به پاسخ دهنده اجازه می‌دهد به هر نحوی که دوست دارد، پاسخ دهد. نمونه ای از این سئوال باز به شکل زیر است: پنج چیزی که در شغل، مورد علاقه شماست و چالش آور است مطرح کنید.

-سئوالهای بسته به پاسخ دهنده کمک می‌کند تا با انتخاب گزینه‌ای از میان چندین گزینه، تصمیم‌های سریع اتخاذ کند. همچنین به پژوهشگر کمک می‌کنند تا اطلاعات دریافتی را برای تحلیل‌های بعدی کد گذاری کنند.

۱۳۹- یک پرسش نامه خوب باید هم دارای سئوالهای مثبت و هم سئوالهای منفی باشد. در سئوالهای منفی باید استفاده از جملات دارای دو برداشت منفی و بکارگیری بیش از حد کلمات نه و فقط پرهیز شود، زیرا پاسخ دهنده را گیج می‌کند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۱۴۰- پرسش‌های دو بخشی: پرسش‌هایی‌اند که از دو قسمت تشکیل شده و هر قسمت پاسخ‌های احتمالی

مختلفی دارد. از چنین پرسش‌هایی باید پرهیز شود و در عوض باید دو یا چند پرسش مجزا پرسیده شود.

۱۴۱- پرسش‌های مبهم: حتی پرسش‌هایی که دو بخشی نیستند ممکن است، به صورتی جمله‌بندی شوند که

پاسخ دهنده معنای واقعی آنها را نداند. نمونه‌ای از این پرسش‌ها را می‌توان این طور مطرح کرد. تا چه اندازه

می‌توانید بگویید خوشحال هستید؟ پاسخ دهندگان ممکن است مطمئن نباشند که سؤال به وضعیت

احساسات آنها در محل کار یا در منزل بر می‌گردد. چون این بررسی، یک پژوهش سازمانی است، ممکن است

فرض کند که سؤال به محل کار بر می‌گردد.

۱۴۲- پرسش‌های هدایت کننده. پرسش‌ها را نباید به گونه‌ای جمله‌بندی کرد که پاسخ دهنده را به دادن

پاسخ‌هایی که پژوهشگر دوست دارد یا ممکن است خواهان آن باشد راهنمایی کند. نمونه‌ای از چنین

پرسش‌هایی را می‌توان مطرح کرد: آیا او فکر نمی‌کند در این روزها که هزینه‌ی زندگی رو به فزونی است، باید

حقوق کارکنان افزایش یابد؟

۱۴۳- پرسش‌های دارای بار عاطفی. نوع دیگر سوگیری در پرسش‌ها زمانی اتفاق می‌افتد که به روشی

احساسی جمله‌بندی شوند. نمونه‌ای از چنین پرسش‌هایی را می‌توان این طور مطرح کرد. تا چه حدی فکر

می‌کنید در صورتی که تصمیم‌های اتحادیه منجر به اعتصاب شود مدیریت کینه جو و انتقامجو شود؟ کلمات

اعتصاب و کینه جو اصطلاحاتی دارای بار احساسی‌اند که مدیریت و اتحادیه برداشتهای متفاوتی از آن دارند.

۱۴۴- توالی پرسش‌ها در پرسش نامه باید طوری باشد که پاسخ دهنده راهنمایی شود از سئوالهای کلی به

سئوالها جزئی‌تر و از سؤال ساده به دشوار، سیر پاسخ‌دهی را طی کند. این روش از کل به جز که به وسیله

فتینگر و کتر (۱۹۹۶) نام گذاری گردید، حرکت آرام و گام به گام پاسخ دهنده در مسیر پاسخ دادن به سئوالها

در پرسش‌نامه را تسهیل می‌کند.

”روای ما: جهانی در میان ایرانی“

۱۴۵- مشاهده : اگر سئوالها (یا سئوالهای) اهداف پژوهش بر این که چگونه افراد کار می کنند، متمرکز است، بهترین راه برای کشف این چگونگی کار، مشاهده است. بر این اساس مشاهده مستلزم: مشاهده‌ی نظامند، ثبت رفتارها، توصیف، تحلیل و تفسیر رفتار افراد است.

📖 **به خاطر داشته باشیم که :** دونمونه مشاهده وجود دارد. مشاهده فعال که کیفی است و خاستگاه آن انسان شناسی اجتماعی است . این نوع مشاهده بر کشف معانی ای که افراد به کنش‌های خود می دهند، تأکید دارد. در مقابل مشاهده ساختار یافته کمی است و بیشتر بر فراوانی کنش‌های افراد متمرکز است.

۱۴۶- مشاهده ساختارمند : نوعی مشاهده سیستماتیک است و ساختار از قبل تعیین شده‌ای دارد. براساس این نوع مشاهده، پژوهشگر رفتار افراد را کمی می کند. آنچه انتخاب این نوع مشاهده عامل تعیین کننده است، سئوالها و اهداف غایی پژوهش است.

۱۴۷- مزیت‌های مشاهده ساختارمند:

- هر کسی بعد از گذراندن یک دوره آموزشی می تواند از آن به عنوان یک ابزار اندازه گیری مورد استفاده کند. بنابراین می شود انجام آن را تفویض کرد ، مضاف بر این که مشاهده ساختارمند ممکن است به طور همزمان در مکانهای مختلف استفاده شود. این امر فرصت مقایسه بین مکانها را فراهم می کند.

- به واسطه‌ای قابلیت تکرار پذیری این منجر به نتایج پایایی می شود. استفاده و درک ابزار مشاهده ساده است و در نتیجه نتایج پایاتر خواهند بود.

- مشاهده ساختار یافته به چیزی بیش از صرف مشاهده فراوانی رویدادها یا رفتارها می اندیشید. ثبت رابطه بین رویدادها و رفتار نیز میسر است.

“روای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی”

- این شیوه اجازه می‌دهد اطلاعات در مورد رویدادها و رفتارها در محیط طبیعی‌شان گردآوری شود. بنابراین نیازی به توصیف دست دوم توسط پاسخ دهندگان نیست.
- مشاهده ساختارمند اطلاعاتی را تأمین می‌کند که بیشتر مشارکت کنندگان آن را نادیده می‌گیرند زیرا برای آنها چنین اطلاعاتی بی‌ربط و نامناسب است.

معایب:

- مشاهده گر باید در محیط پژوهش باشد تا پدیده را در حالت طبیعی مطالعه کند.
- نتایج پژوهش محدود به شاخص‌های رفتاری و رویدادی ظاهر می‌شود که مشاهده گر باید از آن منظر دست به استنباط‌هایی بزند.
- گردآوری داده‌ها به کندی انجام می‌شود و هزینه بر است (برای مطالعه بیشتر مراجعه کنید به ساندرز ۲۳۶ - ۲۲۹ : ۲۰۰۰).

نکته: پژوهشگر می‌تواند در هنگام مشاهده یکی از دو نقش زیر را باز می‌کند: مشاهده گر فعال، و مشاهده گر غیر فعال.

۱۴۸- مشاهده گر غیر فعال: پژوهشگر می‌تواند بدون این که تلاش کند تا بخشی لاینفک از سیستم سازمانی درآید، در نقش یک پژوهشگر تمام عیار به گردآوری اطلاعات بپردازد. مشاهده کنندگان باید برای یک دوره زمانی نسبتاً طولانی، در محل کار حضور طبیعی و فیزیکی داشته باشند، لذا پژوهش‌های مشاهده‌ای زمان بر است. پژوهشگر می‌تواند نقش یک مشاهده گر فعال را نیز بازی کند. در اینجا، پژوهشگر وارد سازمان یا مکانی پژوهشی می‌شود و به صورت عضوی از تیم کاری در می‌آید.

۱۴۹- مشاهدات منظم و نامنظم: پژوهش‌های مشاهده‌ای می‌تواند به شکل مشاهده گر فعال و غیر فعال صورت گیرد. هر دوی اینها می‌توانند منظم یا نامنظم باشند. در جاهایی که مشاهده گر، تصمیم می‌گیرد

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

مجموعه از پیش تعیین شده ای از فعالیتها یا پدیدهها را مشاهده کند، پژوهش نوعی پژوهش منظم است. به این منظور، برای ثبت مشاهدات، فرمهایی را می توان به صورت خاص طراحی کرد. درعین حال اگر مشاهده گر، ایده های قطعی از جنبه های خاصی که می خواهد در حین مشاهده بر آنها متمرکز شود، ندارد، اما به طور خاص هر چیزی که مشاهده می گردد ثبت می کند، چنین بررسی، نوعی پژوهشی مشاهده ای نامنظم است.

۱۵۰- برخی از منابع اطلاعاتی خاص :

الف) گروه های کانون (ارزیاب) :

گروه های ارزیاب، نسبتاً کم هزینه اند و می توانند در چارچوب زمانی کوتاه، اطلاعات موثقی را فراهم آورند. گروه های ارزیاب نوعاً مرکب از هشت تا دوازده عضو همراه با یک رئیس اند که به صورت تصادفی انتخاب میشوند. و در مورد یک موضوع، یا کالاهایی خاص تصمیم های مهمی اتخاذ می کنند.

موقعیت گروه های کانون متکی به :

- انتخاب افراد مناسب از جامعه مورد پژوهش
- محیط مطمئنی که مشارکت همه مشارکت کنندگان را تضمین کند
- مهارت های پژوهشگر (تسهیل کننده ها برای ایجاد گفتمان بین مشارکت کنندگان).

مزیت ها :

- مشارکت کنندگان با دیگران تعامل برقرار می کنند تا موضع های خود را شفاف سازند.
- از میزان انعطاف پذیری برای طرح موضوعات و روندهای غیر منتظره برخوردار است.
- نوعی تعامل ذهنی بین پژوهشگر و مشارکت کنندگان ایجاد می شود که منجر به ایجاد تفاهم و یافتن اطلاعات غنی می شود.

معایب :

- ممکن است تحت تسلط برخی از افراد قدرتمند درون گروه قرار گیرد.
- از کانون توجه اصلی منحرف شود.
- نوعی دیدگاه سو گیرانه ارائه دهد.
- مشکل از مشارکت کنندگانی است که تنوع دیدگاه‌های جامعه پژوهش را انعکاس نمی‌دهد.

ب) پنل‌های (داور ارگانهای) پویا و ایستا :

زمانی که اثر تغییرات یا برنامه‌های خاص باید در طی یک دوره‌ی زمانی بررسی شود، بررسی‌های پنلی بسیار مفید هستند. برای بررسی پژوهشی، چند نفر به عنوان اعضا پنل به کار گرفته می‌شوند. پنل‌ها می‌تواند ایستا باشند (برای مثال اعضا برای یک دوره زمانی طولانی به کار گرفته شوند) یا پویا (اعضا به مرور زمان جهت آزمون اثرات تغییرات، تغییر داده شوند) مزیت عمده پنل ایستا این است که نوعی اندازه‌گیری خوب و حساسی از تغییراتی که بین دو نقطه زمانی رخ می‌دهد، ارائه می‌کند (معیاری بسیار بهتر نسبت به معیاری که دو گروه مختلف در دو زمان مختلف مورد استفاده قرار می‌دهند، می‌باشد). در عین حال، عیب آن این است که اعضا پنل به علت این که به طور مداوم با آنها مصاحبه می‌شود، چنان حساس می‌شوند که عقاید و افکار آنها به هیچ وجه نماینده آنچه دیگران در جامعه ممکن است فکر کنند، نخواهد بود.

ج) منابع غیر مداخله‌ای:

منبع مهم دیگر اطلاعات، منابعی غیر از افراد انسانی هستند. برای مثال ساییدگی و فرسودگی فصلنامه‌های موجود در کتابخانه‌های دانشگاه‌ها می‌تواند نشانه خوبی از استفاده عمومی از آنها باشد. تعداد مارک‌های مختلف یافت شده در سطل زبانه می‌تواند معیار سطوح مختلف مصرف چنین کالایی باشند.

مزیت ها :

- فرآیند پژوهش مستلزم دیگری با افراد به صورت فعال نیست.
- باعث می شود گذشته و حال همزمان مطالعه شود (هدر ۳۹۳: ۱۹۹۴)

معایب :

- این شیوه گردآوری اطلاعات نوعی بررسی سطحی را نشان می دهد و صرفاً استنباط پژوهشگر را نشان می دهد.
- داده ها گذشته را نیست می کننده نه آینده را.
- پژوهشگر از صاحب نظران درون متن دور است.
- بازبینی یا اعتبار سنجی پژوهشگر دشوار است.
- این نوع مطالعه منجر به تفسیرهای مختلفی می شود.

فصل هشتم : نمونه برداری

۱۵۱- عناصر نمونه برداری :

الف) جامعه:

جامعه اشاره به گروهی از افراد دارد که از یک خصوصیت مشترکی برخوردارند که آنها را از دیگر گروه‌ها متمایز می‌کند.

ب) جامعه هدف :

پژوهشگران همیشه کلیت یک جامعه را مطالبه نمی‌کنند، زیرا نمی‌توانند همه اعضا آن جامعه را شناسایی کنند یا نمی‌توانند فهرست اسامی آنها را به دست آورند. بنابراین در عمل پژوهشگران جامعه هدف را (که بعضاً چارچوب نمونه برداری نامیده می‌شود) مطالعه می‌کنند.

ج) عضو جامعه آماری :

عضو جامعه آماری جزیی از کل جامعه آماری است. اگر ۱۰۰۰ کارگر در یک سازمان خاص، جامعه‌ی مورد مطالعه پژوهشگر باشند، هر کدام از کارگران در این جامعه، یک عضو جامعه آماری هستند.

د) نمونه :

نمونه، زیر مجموعه‌ی از جامعه است. در بر گیرنده ی برخی از اعضا منتخب جامعه است. به عبارت دیگر برخی و نه همه‌ی عناصر جامعه می‌توانند نمونه را تشکیل دهند. اگر ۲۰۰ نفر از یک جامعه‌ی ۱۰۰۰ نفری از کارگران انتخاب شوند، این ۲۰۰ نفر نمونه‌ای برای پژوهش یا مطالعه تشکیل می‌دهند.

ه) آزمودنی (مشارکت کنندگان):

یک مشارکت کننده (آزمودنی)، عضوی از نمونه است، همان طور که عضوی از جامعه است. در مثال بالا، ۲۰۰ نفر از کل جامعه‌ی ۱۰۰۰ نفری کارگران، نمونه‌ای برای پژوهش تشکیل دادند؛ هر کدام از این ۲۰۰ کارگر یک مشارکت کننده (آزمودنی) هستند.

۱۵۲- نمونه برداری، فرآیند گزینش و انتخاب تعدادی از اعضاء جامعه است. طوری که پژوهشگر با بررسی نمونه، و درک خصوصیات یا ویژگی‌های آزمودنی‌های نمونه، قادر به تعمیم خصوصیات یا ویژگی‌ها به عناصر جامعه خواهد شد. ویژگی‌های جامعه از قبیل μ (میانگین جامعه)، σ (انحراف معیار در جامعه) و σ^2 (واریانس جامعه) پارامترهای جامعه نامیده می‌شوند.

۱۵۳- بعضاً اشتباهات در نمونه برداری صورت می‌گیرد. مهمترین اشتباهات می‌تواند به شرح زیر باشد:

- انتخاب افرادی جهت نمونه، تنها به این دلیل که در دسترس پژوهشگر هستند.
- اشتباه بدتر در انتخاب آزمودنی‌ها (مشارکت کنندگان) انتخاب افرادی است که حتی در یک جامعه مناسب قرار ندارند. پژوهشگران این نوع انتخاب را صرفاً به خاطر سهولت کار انجام می‌دهد.
- در برخی مواقع تعیین و شناسایی یک نمونه مناسب، مستلزم صرف وقت و هزینه است. به همین دلیل عده‌ای سعی می‌کنند این عمل را از راهی کوتاه یا به اصطلاح میان بر انجام دهند.
- ۱۵۴- اگر پژوهشگر ویژگی‌های جامعه را به طور نسبتاً دقیق از ویژگی‌های موجود در گروه نمونه برآورد کند. باید نمونه‌های انتخاب کند که توزیع ویژگی‌های مورد نظر دارای همان توزیع نرمال جامعه باشد.

نکته کلیدی: براساس قضیه‌ی حد مرکزی، توزیع نمونه برداری میانگین نمونه به طور نرمال توزیع شده، یا به عبارتی دارای توزیع نرمال است. بدون توجه به این که آیا جامعه دارای توزیع نرمال است یا خیر، اگر

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

پژوهشگر نمونه‌ها را به اندازه‌ی کافی بزرگ و با دقت انتخاب کند، دارای نوعی توزیع نمونه برداری از میانگین خواهد شد که از حالت نرمال برخوردار است.

۱۵۵- وقتی خصوصیات جامعه در نمونه نه بیش از حد و نه کمتر از حد نشان داده شوند، نمونه نماینده یا معرف جامعه است. زمانی که یک نمونه حاوی عناصری از جامعه است که در مقدار متغیر مورد بررسی دارای ارزش بسیار بالا است، میانگین نمونه ($\bar{x}$) نسبت به میانگین جامعه (μ) بسیار بالاتر خواهد بود. برعکس اگر نمونه آزمودنی حاوی عناصری از جامعه است که در مقدار نمونه متغیر مورد نظر دارای ارزش بسیار کمی است. میانگین نمونه ($\bar{x}$) نسبت به میانگین جامعه (μ) بسیار بالاتر خواهد بود. در عین حال، اگر اندازه یا حجم نمونه و طرح نمونه درست و صحیح باشد، میانگین نمونه درون دامنه‌ای نزدیک به میانگین واقعی جامعه (μ) قرار خواهد گرفت.

۱۵۶- دو نوع طرح نمونه برداری وجود دارد: نمونه برداری احتمالی و غیر احتمالی. در نمونه برداری، احتمالی، اعضا جامعه به عنوان آزمودنی‌های نمونه‌ی منتخب، از شانس و احتمال یکسانی برخوردارند. در نمونه برداری غیر احتمالی، اعضا جامعه به عنوان آزمودنی‌های نمونه منتخب، از شانس و احتمال یکسانی برای انتخاب شدن برخوردار نیستند.

۱۵۷- نمونه برداری احتمالی می تواند ماهیتاً نامحدود (یا نمونه برداری تصادفی ساده) یا محدود (یا نمونه برداری تصادفی پیچیده) باشند.

۱- نمونه برداری/احتمالی ساده یا نامحدود:

در طرح نمونه برداری تصادفی نامحدود، که عموماً به نمونه برداری تصادفی ساده مشهور است، هر عضوی در جامعه برای انتخاب شدن به عنوان یک آزمودنی از شانس مساوی و معین برخوردار است.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

به طور کلی، این فرآیند نمونه برداری پر زحمت و هزینه بر است و علاوه بر این، ممکن است یک فهرست تازه و بروز، همان طور که در ابتدای فصل بحث شد، همیشه در دسترس نباشد. بنابه این دلیل و دلایل دیگر، اغلب سایر طرح‌های نمونه برداری تصادفی انتخاب می‌شوند.

۲- نمونه برداری احتمالی پیچیده یا محدود:

پژوهشگر به جای طرح نمونه برداری (نامحدود) تصادفی ساده، می‌تواند از چندین طرح نمونه برداری (تصادفی محدود) تصادفی پیچیده استفاده کند. این شیوه نمونه برداری تصادفی نوعی طرح نمونه برداری جایگزین پایا و بعضاً کارآمدتری نسبت به طرح نمونه برداری نامحدود ارایه می‌دهد.

۱۵۸- انواع نمونه برداری‌های احتمالی: نمونه برداری سیستماتیک، طرح نمونه برداری تصادفی طبقه‌ای، نمونه برداری خوشه‌ای، نمونه برداری منطقه‌ای (ناحیه‌ای) و نمونه برداری مضاعف را مورد بحث قرار خواهیم داد.

۱۵۹- در نمونه برداری سیستماتیک، هر n امین عضو جامعه به صورت تصادفی از بین ۱ و n عضو جامعه انتخاب می‌شوند. مسأله‌ای که پژوهشگر باید در طرح نمونه برداری تصادفی از آن گاه باشد، احتمال ایجاد نوعی سوگیری در نمونه است.

⊗ بنابراین: در نمونه برداری سیستماتیک زمینه برای ایجاد تورش وجود دارد و پژوهشگر باشد طرح‌های خود را به دقت مورد توجه قرار دهد و مطمئن شود که طرح نمونه برداری سیستماتیک برای بررسی مناسب است و این کار را قبل از اخذ تصمیم در مورد استفاده از آن انجام دهد.

۱۶۰- نمونه برداری احتمالی طبقه‌ای: اگرچه نمونه برداری به برآورد پارامترهای جامعه کمک می‌کند، ولی ممکن است انواعی از گروه‌های فرعی معینی از اعضا در جامعه وجود داشته باشند که انتظار رود در مورد یک متغیر پارامترهای مختلفی دارا باشند.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

فرآیند نمونه برداری تصادفی طبقه‌ای اجازه می‌دهد اطلاعات به شیوه فوق گردآوری و به صورت معناداری تحلیل شود. نمونه برداری تصادفی طبقه‌ای همان طور که از نامش پیداست، متضمن فرآیند تشکیل طبقات و تجزیه آنها و در نهایت انتخاب تصادفی آزمودنی از هر طبقه است.

تذکر: طبقه بندی (قشر بندی) نوعی طرح نمونه برداری کارآمد در پژوهش است. تصمیم‌گیری در مورد نمونه برداری که دارای تناسب خاصی نیست وقتی گرفته می‌شود که برخی از طبقات بسیار کوچک و برخی دیگر بسیار بزرگ‌اند.

۱۶۱- در نمونه برداری خوشه‌ای، گروه‌ها یا خوشه‌هایی از اعضا، از گروه‌هایی که بین اعضا آنها نوعی عدم تجانس وجود دارد، برای مطالعه انتخاب می‌شوند. این شیوه با شیوه‌های دیگر برای مثال انتخاب تعدادی از اعضا از جامعه در شیوه نمونه برداری تصادفی ساده یا طبقه بندی جامعه و سپس انتخاب اعضا از هر طبقه در نمونه برداری تصادفی طبقه بندی یا انتخاب هر n ام عضو در جامعه در شیوه سیستماتیک متفاوت است.

۱۶۲- نمونه برداری ناحیه‌ای: زمانی که پژوهش به جوامع آماری در حوزه‌های جغرافیایی معین نظیر بخش‌ها، مجموعه‌های شهری یا مرزهای خاصی در یک محل مربوط می‌شود، نظیر برداری ناحیه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. نمونه برداری ناحیه‌ای، شکلی از نمونه برداری خوشه‌ای در یک ناحیه است.

۱۶۳- نمونه برداری مضاعف (دوباره): زمانی که برای گردآوری برخی اطلاعات اولیه مورد نظر، نمونه‌ای از یک جامعه مورد استفاده قرار می‌گیرد. و بعداً نمونه‌ای فرعی از این نمونه مقدماتی برای بررسی موضوع به صورت تفصیلی مورد استفاده واقع می‌شود، چنین طرح نمونه برداری، «نمونه برداری مضاعف» نامیده می‌شود.

۱۶۴- ویژگی‌های یک طرح نمونه برداری خوب:

- طرح نمونه برداری باید منجر به یک نمونه معرف خالص شود.

- طرح نمونه برداری باید منجر به یک خطای نمونه برداری اندکی شود.

- طرح نمونه برداری باید در بستر منابع مالی پژوهش پایا باشد.

- طرح نمونه برداری باید طوری باشد که سوگیری سیستماتیک را بتواند به بهترین طریق کنترل کند.

۱۶۵- نمونه برداری غیر احتمالی : طرح‌های نمونه برداری غیر تصادفی به نمونه برداری در دسترس و هدفمند تقسیم می‌شود.

- نمونه برداری در دسترس :

نمونه برداری در دسترس متضمن گردآوری اطلاعات از اعضای از جامعه است که برای ارائه اطلاعات به راحتی در دسترس قرار دارند. برای مثال اگر در مرکز خریدی از خریداران خواسته شود آنهایی که تمایل دارند برای مصاحبه در مورد برتری کالای الف نسبت به ب به مکان خاصی در گوشه مرکز خرید مراجعه کنند و آنگاه با این افراد مصاحبه صورت گیرد، این نمونه برداری را نمونه برداری در دسترس گویند.

- نمونه برداری هدفمند :

به جای به دست آوردن اطلاعات از کسانی که به راحتی در دسترس قرار می‌گیرند، گاهی اوقات ممکن است پژوهش ایجاب کند که اطلاعاتی از افراد یا گروه‌های خاصی به دست آورده شود، یعنی انواع خاصی از افرادی که قادر به ارائه اطلاعات مورد نظر پژوهشگر هستند، زیرا آنها تنها افرادی هستند که می‌توانند چنین اطلاعاتی ارائه دهند یا با برخی از معیارهایی که پژوهشگر تدوین کرده مطابقت دارند.

۱۶۶- انواع نمونه برداری :

- نمونه برداری قضاوتی : در این نوع نمونه برداری، افرادی برای نمونه انتخاب می‌شوند که برای ارائه اطلاعات مورد نیاز در بهترین موقعیت قرار دارند.

“روای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی”

در چنین مواردی، هر نوع نمونه برداری تصادفی از میان بخش‌های مختلفی از افراد، بی‌هدف و بی‌فایده است. اگرچه نمونه برداری قضاوتی ممکن است تعمیم‌پذیری یافته‌ها را به علت این که نمونه‌ای از افراد متخصص که به راحتی در دسترس هستند، مورد استفاده قرار گرفته، کاهش دهد. ولی این شیوه تنها شیوه نمونه‌گیری است که می‌توان برای به دست آوردن اطلاعاتی که لازم است از افراد خاصی که دارای علم و دانش مربوط هستند و می‌توانند اطلاعات مورد نظر را ارائه دهند. مورد استفاده قرار داد.

- نمونه برداری سهمیه‌ای: نمونه برداری سهمیه‌ای شکلی از نمونه برداری طبقه‌ای متناسب است که در آن، براساس نسبت از قبل تعیین شده‌ای از افراد از گروه‌های مختلف نمونه برداری می‌شوند. اگر بر مبنای نوعی نمونه برداری در دسترس صورت می‌گیرد. چون این نوع نمونه برداری مستلزم تلاش کمتر، هزینه کمتر و زمان کمتری است، برای برخی از پژوهش‌ها جذاب است.

۱۶۷- طرح‌های نمونه برداری احتمالی و غیر احتمالی

طرح نمونه‌برداری	شرح آن	محاسن و معایب
نمونه برداری احتمالی ۱- نمونه برداری تصادفی ساده	* همه اعضاء جامعه مدنظر قرار می‌گیرند و هر عضو برای انتخاب شدن به عنوان آزمودنی از شانس مساوی برخوردار است.	* تعمیم پذیری بالای یافته‌ها * به مانند نمونه برداری طبقه ای (قشری) کارآمد نیست.
۲- نمونه برداری سیستماتیک	* هر nام عنصر در جامعه با شروع از یک نقطه تصادفی در جامعه هدف انتخاب می‌شود.	* در صورتی که جامعه هدف در دسترس باشد استفاده از آن آسان است. * احتمال نوعی تورش در آن وجود دارد.
۳- نمونه برداری تصادفی طبقه‌ای (قشری) * نامناسب	* ابتدا جامعه به طبقه‌های مجزا تقسیم می‌شود؛ سپس آزمودنی‌ها به یکی از دو شکل زیر استخراج می‌شوند. * براساس معیار دیگری به غیر از تعداد کل جامعه آماری	* جامعه هدف برای هر طبقه ضروری است. * به قدر کافی معرف طبقه‌های کم تعداد است.
۴- نمونه برداری خوشه‌ای	* ابتدا گروه‌هایی که دارای نوعی عدم تجانس‌اند تعیین می‌شوند؛ آنگاه برخی از آنها به صورت تصادفی انتخاب می‌شوند، همه اعضاء در هر گروه که به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.	* در مناطق جغرافیایی مختلف هزینه گرد آوری اطلاعات پائین است. * در میان سایر طرح‌های تصادفی از حداقل پایایی برخوردار است.
۵- نمونه برداری ناحیه‌ای	* نمونه برداری خوشه‌ای درون یک حوزه یا محل خاص	* از اثر بخشی هزینه برخوردار است. برای اخذ تصمیم‌ها در مورد مکانهای مختلف مفید است.
۶- نمونه برداری مضاعف (دوباره)	* همان نمونه با یک زیر مجموعه‌ای از نمونه، دو بار مورد مطالعه قرار می‌گیرد.	* در مورد موضوع پژوهش اطلاعات مفصل‌تری ارائه می‌دهد.
نمونه برداری غیراحتمالی ۷- نمونه برداری در دسترسی	* بیشتر افرادی که به سادگی در دسترس قرار می‌گیرند به عنوان آزمودنی انتخاب می‌شوند.	* سریع، ساده و کم هزینه است. * به هیچ وجه قابل تعمیم نیست.
۸- نمونه برداری قضاوتی	* آزمودنی‌ها بر پایه تخصصشان در آزمودنی‌های مورد بررسی انتخاب می‌شوند.	* گاهی اوقات تنها شیوه مفید برای بررسی است تعمیم پذیری آن، زیر سؤال است.
۹- نمونه برداری سهمیه‌ای	* آزمودنی‌ها به راحتی از گروه‌های هدف براساس درصد یا سهمیه‌ای از پیش تعیین شده، انتخاب می‌شوند.	* در جاهایی که مشارکت گروهی اقلیت در یک بررسی حائز اهمیت زیاد است مفید می‌باشد. * به سادگی قابلیت تعمیم پذیری ندارد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۱۶۸- به طور کلی در تعیین اندازه نمونه عواملی نظیر هدف غایی پژوهش، روش پژوهش، امکانات مالی و زمانی پژوهش، حجم جامعه‌ها در (هدف)، نحوه کنترل متغیرهای ناخواسته، میزان تأثیر پذیری متغیر وابسته از مستقل، درصد خطا پذیری در نتایج، ناهمگانی شدید متغیرها و عوامل مورد مطالعه در جامعه مادر (هدف) و میزان روایی و پایایی وسایل اندازه گیری متغیر وابسته تأثیر دارند.

📖 **نکته مهم:** نمونه روا و پایا پژوهشگر را قادر می‌سازد یافته‌های حاصل از نمونه را به جامعه تعمیم دهد به عبارت دیگر، آماره‌های نمونه باید برآوردهای خوبی از پارامترهای جامعه باشند و پارامترهای جامعه را با کمترین خطا انعکاس دهند. هیچ کدام از آماره‌های نمونه (برای مثال $\bar{x}$) دقیقاً تجلی پارامترهای جامعه (مثلاً μ) نخواهند بود، از این رو میزان پیچیدگی طرح نمونه برداری تصادفی اهمیتی ندارد.

دقت:

دقت به این نکته اشاره دارد که تا چه حد برآورد پژوهشگر (براساس نمونه) به ویژگی واقعی جامعه نزدیک است. دقت تابعی از تغییر پذیری توزیع نمونه برداری میانگین نمونه است. یعنی اگر پژوهشگر نمونه‌های مختلفی از یک جامعه انتخاب و میانگین هر کدام را محاسبه کند، در خواهد یافت که همه آنها متفاوت‌اند، به صورت نرمال توزیع شده‌اند و از نوعی پراکندگی برخوردارند. هر چه میزان این پراکندگی یا تغییر پذیری کوچک باشد، میانگین نمونه به میانگین جامعه نزدیکتر خواهد شد. بنابراین ضرورتی ندارد پژوهشگر برای برآورد این تغییر پذیری چندین نمونه‌ی مختلف را انتخاب کند.

۱۶۹- این تغییر پذیری خطای معیار نامیده می‌شود و با $S_{\bar{x}}$ نشان داده می‌شود. خطای معیار به وسیله فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$S_{\bar{x}} = \frac{S}{\sqrt{n-1}}$$

S انحراف معیار نمونه، N اندازه نمونه، $S_{\bar{x}}$ خطای معیار یا میزان دقت نمونه را نشان می‌دهد.

۱۷۰- اطمینان : در حالی که دقت اشاره به میزان نزدیکی برآورد آماره‌های نمونه با پارامترهای جامعه دارد، اطمینان دلالت بر این دارد با چه اطمینانی برآورد پژوهشگر در مورد جامعه صدق خواهد کرد. در اصل اطمینان، سطحی از یقین را نشان می‌دهد که پژوهشگر می‌تواند براساس آن ادعا کند برآوردهای پارامترهای جامعه توسط وی، براساس آماره‌های نمونه، دقیق است. سطح اطمینان می‌تواند دامنه‌ای از صفر تا ۱۰۰ درصد را در بر گیرد.

۱۷۱- در تعیین اندازه نمونه باید عوامل متعددی را مدنظر قرار داد. به عنوان یک اصل، در شرایط زیر انتخاب نمونه با اندازه بزرگ، ضروری به نظر می‌رسد.

- زمانی که در پژوهش، متغیرهای کنترل نشده زیادی وجود دارد.

- هنگامی که پیش بینی تفاوت یا همبستگی پائین است.

- زمانی که گروه‌های انتخاب شده باید به زیر گروه‌های دیگر تقسیم شوند.

- زمانی که جامعه مورد نظر براساس متغیرهای مورد مطالعه نامتجانس است.

۱۷۲- پژوهشگران در هنگام اتخاذ تصمیم‌های در مورد حجم نمونه، باید حداقل چهار جنبه را مدنظر قرار دهند:

- در برآورد ویژگی‌های جامعه، چقدر دقت لازم است، یعنی چقدر می‌تواند مرتکب خطا شد؟

- چقدر اطمینان نیاز است، یعنی چقدر احتمال دارد در برآورد پارامترهای جامعه مرتکب خطا شد؟

- چقدر تغییر پذیری در ویژگی‌های جامعه مورد بررسی وجود دارد؟

- تحلیل هزینه - منفعت از افزایش حجم نمونه، چه چیزی را نشان می‌دهد.

۱۷۳- راسکو قواعد زیر را برای تعیین حجم نمونه پیشنهاد می‌کند:

- برای بیشتر بررسی‌ها، حجم نمونه بزرگتر از ۳۰ و کمتر از ۵۰۰ مناسب است.

- در جاهایی که نمونه‌ها باید به نمونه‌های فرعی (مردان / زنان، غیر ارشد / ارشد) تقسیم شوند، حداقل حجم نمونه برای هر طبقه ۳۰ عضو ضروری است.

- در پژوهش‌های چند متغیره (از جمله در تحلیل‌های رگرسیون چندگانه) حجم نمونه باید چند برابر (ترجیحاً ۱۰ برابر) و به بزرگی تعداد متغیرها در پژوهش باشند.

- برای پژوهش تجربی ساده با کنترل‌های آزمایشی شدید (زوج‌های جفت شده) پژوهش موفق با نمونه‌های دارای حجم ۱۰ تا ۲۰ نیز میسر است.

۱۷۴- کارایی در نمونه برداری زمانی تحقق می‌یابد که برای سطح معینی از دقت (خطای معیار) بتوان حجم نمونه را کاهش و یا برای حجم نمونه معینی (n) بتوان سطح دقت را افزایش داد. برخی از طرح‌های نمونه برداری تصادفی، نسبت به برخی دیگر کارآمدترند. طرح نمونه برداری تصادفی (قشری) اغلب کارآمدترین طرح است و طرح نمونه برداری تصادفی طبقه‌ای نامتناسب نسبت به طرح نمونه برداری تصادفی متناسب، در بسیاری از موارد کارآمدتر نشان داده است. نمونه برداری خوشه‌ای نسبت به نمونه برداری تصادفی در دسترس کارایی کمتری دارد، زیرا عموماً در میان عناصر خوشه‌ها تجانس بیشتری وجود دارد تا در جامعه آماری هنگامی که در مراحل اولیه، عدم تجانس بیشتری یافت می‌شود. نمونه برداری خوشه‌ای چند مرحله‌ای نسبت به نمونه برداری تک مرحله، کارآمدتر است.

فصل نهم : مروری بر برخی از اصطلاحات و آزمونهای آماری

۱۷۵- فراوانی فقط به تعداد دفعات وقوع طبقات فرعی یک پدیده خاص اشاره دارد که از آن، درصد وقوع و درصد تجمعی وقوع طبقات فرعی را می‌توان به آسانی محاسبه کرد.

تهیه توزیع فراوانی داده‌های طبقه بندی شده :

هرگاه تعداد نمرات (برای مثال نمرات ارزشیابی کارکنان شرکت الف) زیاد باشد، پشت سر هم قرار دادن آنها، برای تهیه جدول توزیع فراوانی، یک ستون طولانی از نمرات به دست می‌دهد که خلاصه خوبی از آنها نیست. در ضمن محاسبه شاخص‌های آماری برای چنین فهرستی طولانی از نمرات کار وقت‌گیری است. برای رفع این نواقص نمرات را طبقه بندی می‌کنند و توزیع فراوانی طبقه بندی شده را برای انجام محاسبات آماری مورد استفاده قرار می‌دهند.

۱۷۶- مهمترین شاخص‌های مرکزی سه نوع هستند: میانگین، میانه و مد. شاخص‌های پراکندگی شامل دامنه تغییرات انحراف معیار، واریانس (زمانی که شاخص مرکزی میانگین است) و دامنه چارکی (زمانی که شاخص مرکزی میانه است) می‌شود.

۱۷۷- میانگین یا متوسط ، نوعی شاخص مرکزی است که تصویری کلی از داده‌ها، بدون توجه به مشاهده‌های انجام گرفته در مورد هر یک از مجموعه داده‌ها، ارائه می‌دهد.

برای محاسبه میانگین از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

$$\bar{X} = A.M. + \left(\frac{\sum fd}{N} \right) C.i.$$

در این فرمول :

میانگین فرضی (عدد وسط طبقه انتخابی) $A.M. =$ و میانگین $\bar{X} =$

حاصل جمع حاصل ضربهای دوستون $\sum fd = d, f$

فاصله طبقاتی $C.i =$

تعداد نمرات $N =$

۱۷۸- دامنه تغییرات به بالاترین و پائین ترین ارزشها در یک مجموعه مشاهده اشاره دارد.

۱۷۹- شاخص مفیدتر پراکندگی، واریانس است. با تفریق هر مجموعه مشاهده در مجموعه‌ی داده‌ها از

میانگین و محاسبه توان دوم این تفاوت و تقسیم آن بر کل مشاهده‌ها، واریانس محاسبه می‌شود.

۱۸۰- انحراف معیار شاخص دیگر پراکندگی است که عموماً مورد استفاده قرار می‌گیرد و از طریق محاسبه جذر واریانس به دست می‌آید.

۱۸۱- میانگین و انحراف معیار معمول ترین پارامترهای توصیفی‌اند. انحراف معیار در ارتباط با میانگین، به علت قواعد آماری زیر، در توزیع نرمال، ابزار خیلی مفیدی است:

- عملاً همه‌ی مشاهده‌ها در دامنه‌ی سه انحراف معیار از میانگین قرار می‌گیرند.

- بیش از ۹۰ درصد مشاهده‌ها در دامنه‌ی دو انحراف معیار از میانگین قرار می‌گیرند.

- بیش از نیمی از مشاهده‌ها در دامنه‌ی یک انحراف معیار از میانگین قرار می‌گیرند.

۱۸۲- اگر حاصل جمع مجذورات نمرات انحراف $(\sum X^2)$ را بر تعداد نمرات تقسیم کنیم، عدد حاصل یعنی

میانگین مجذور نمرات انحراف، واریانس یا پراکنش نمرات است.

$$\text{واریانس} = \frac{\sum X^2}{N}$$

۱۸۳- معیار نمرات طبقه نشده را با استفاده از فرمول زیر می توان محاسبه کرد:

$$\sigma = D = SD = \sqrt{\frac{\sum X^2}{N}}$$

انحراف معیار $\sigma = S = SD =$

مجموع مجذورات نمرات انحراف $\sum X^2 =$

تعداد نمرات $N =$

$$SD = \sqrt{\frac{26}{9}} = SD = 2/3$$

اگر برای مثال بخواهیم مستقیماً از نمرات خام برای محاسبه انحراف معیار استفاده کنیم، بدون این که نیازی

به تعیین $\sum X^2$ داشته باشیم، از فرمول زیر استفاده می کنیم:

$$SD = \sqrt{\frac{\sum X^2 - \frac{(\sum X)^2}{N}}{N}}$$

مجموع مجذورات نمرات خام $\sum X^2 =$

مجذور مجموع نمرات خام $(\sum X)^2 =$

۱۸۴- محاسبه واریانس و انحراف معیار داده‌های طبقه بندی شده :

$$SD = C.I. \sqrt{\frac{\sum fd^2}{N} - \left[\frac{\sum fd}{N} \right]^2}$$

انحراف معیار = SD

فاصله طبقه = C.I.

حاصل جمع نمرات انحراف از میانگین = $\sum fd$

حاصل جمع مجذورات نمرات انحراف = $\sum fd^2$

۱۸۵- گاهی اوقات فرد ممکن است علاقه مند باشد که بداند در مقایسه با دیگران چه موقعیتی دارد، آیا در وسط قرار گرفته، یا در ۱۰ یا ۲۵ درصد بالایی یا در ۲۰ یا ۲۵ درصد پائینی یا در جای دیگر قرار گرفته است.

فراوانی تراکمی پیش از طبقه میانه $\frac{N}{2}$

(فاصله طبقات) = $\frac{\text{حد پائین طبقه میانه} - \text{حد پائین طبقه میانه}}{\text{فراوانی طبقه میانه}}$ + MD = میانه

۱۸۶- انحراف چارکی : شاخص پراکندگی میانه، انحراف چارکی است که به وسیله گرفتن نسبت (۱) تفاوت بین چارک اول و سوم (۲) به مجموع آنها، محاسبه می‌شود.

زمانی که مقایسه باید بین چندین گروه صورت گیرد، دامنه‌ی چارکی می‌تواند بسیار مفید باشد.

۱۸۷- آمار استنباطی :

همبستگی :

در یک پروژه‌ی پژوهشی که چندین متغیر در بر دارد، پژوهشگر غالباً سوای دانستن میانه و انحراف معیار متغیرهای وابسته و مستقل، دوست دارد بداند چگونه یک متغیر به متغیر دیگری ارتباط پیدا می‌کند. یعنی دوست دارد ماهیت، جهت و معناداری روابط (مثلاً رابطه بین دو متغیر) را ببیند. ماتریس همبستگی پیرسون چنین اطلاعاتی را ارایه می‌دهد؛ یعنی جهت، شدت و معناداری روابط بین متغیرهای پژوهش را نشان خواهد داد.

۱۸۸- از لحاظ تئوریک، وقتی ضریب همبستگی $+1$ باشد، نوعی همبستگی مثبت کامل وجود دارد و وقتی ضریب همبستگی -1 باشد، نوعی همبستگی منفی کامل وجود دارد. درعین حال، هنگام سنجش همبستگی بین دو متغیر در حالت واقعی که انتظار می‌رود از یکدیگر متفاوت باشند، چنین روابطی ($+1$ و -1) وجود ندارد. اگرچه همبستگی می‌تواند دامنه‌ای بین $+1$ و -1 در بر گیرد، ولی باید دید که آیا نوع همبستگی بین متغیرها معنی دار است یا نیست (برای مثال، آیا این همبستگی تصادفی رخ داده یا به احتمال قوی‌تر وجود دارد).

۱۸۹- اطلاعاتی در مورد برخی از آزمونها ناپارامتریک

آزمون	چه موقع استفاده می‌شود	کارکرد
کای - دو	وقتی داده‌های حاصله از یک نمونه یا دو نمونه یا نمونه‌های مستقل بیشتر براساس مقیاس اسمی باشند.	استقلال متغیرها را می‌آزماید.
آزمون کوکران	وقتی تعداد نمونه‌ها بیش از دو تا است و مقیاس اسمی به کار رفته است.	زمانی که داده‌ها درون دو طبقه نرمال قرار می‌گیرند، یاری دهنده است.
آزمون احتمال دقیق فیشر	وقتی تعداد نمونه دو گروه مستقل است و مقیاس اسمی به کار رفته است.	وقتی فراوانی‌های مورد انتظار کم‌اند، از χ^2 سودمندتر است.
آزمون علامت	وقتی دو نمونه مستقل نیستند و مقیاس اندازه گیری ترتیبی است.	آزمون مناسبی برای داده‌های رتبه بندی شده است.
آزمون میانگین	وقتی یک نمونه وجود دارد.	دریک توزیع متقارن، میانگین و میانه یکی خواهند شد.
آزمون یومن - ویتنی	وقتی دو نمونه مستقل وجود دارد و مقیاس اندازه گیری داده‌ها ترتیبی است.	مشابه آزمون τ با دو نمونه مستقل
آزمون یک طرفه کروسکال - والیس	وقتی نمونه‌ها، بیش از دو تا است و مقیاس اندازه گیری ترتیبی است.	جایگزینی برای تحلیل واریانس یک طرفه است که در آنجا فرض نرمال بودن نمونه منتفی است.
تحلیل واریانس دو طرفه فریدمن	وقتی نمونه‌های شامل دو گروه غیر مستقل است و مقیاس ترتیبی است.	جایگزینی برای تحلیل واریانس یک طرفه است که در آنجا فرض نرمال بودن نمونه منتفی است.
آزمون کالموگراف - اسمیرنف	وقتی یک گروه یا دو گروه مستقل وجود دارد و مقیاس داده‌ها ترتیبی است.	نسبت به آزمون χ^2 یا یومن ویتنی پر توان‌تر است.

۱۹۰- نکاتی در مورد آمار استنباطی :

۱- جابجایی متغیرهای پژوهش و فنون تجزیه و تحلیل :

برای نجات از دام جابجایی متغیرها و فنون آماری پژوهشگر باید تلاش کند که متغیرهای پژوهش را از جهت کمی یا کیفی بودن بشناسند و تلاش کند که با توجه به آن متغیر از تکنیک‌های متناسب آماری استفاده کند.

۲- وابستگی جعلی :

همبستگی مشاهده شده ممکن است جعلی باشد؛ یعنی ممکن است به واسطه یک متغیر علی نامعلوم سوم حاصل شود.

وقتی که ضریب همبستگی (r یا Q) را به عنوان معیاری برای رابطه به کار می‌بریم، باید مراقب باشیم از امکان تأثیر یک متغیر پنهانی برای هر یک از متغیرهای تحت بررسی پرهیز شود.

۳- دامی به نام آمار پارامتریک به جای آمار ناپارامتریک:

استفاده از آمار پارامتری در صورتی امکان پذیر است که توزیع جامعه نرمال باشد در غیر این صورت باید از آمار استنباطی ناپارامتریک استفاده کرد. استفاده از روشهای ناپارامتریک در صورتی که داده‌ها ترتیبی یا رتبه‌ای نباشند به اتلاف داده می‌انجامد و بالعکس استفاده از روشهای پارامتریک در صورتی که توزیع جامعه نرمال نباشد به استنتاج غلط می‌انجامد.

۴- فراوانی‌های کوچک مورد انتظار :

تأثیر فراوانی‌های کوچک مورد انتظار بر نتیجه‌ی پژوهش را نباید فراموش کرد و پژوهشگر حتی الامکان باید مقدار کمتر از یک را برای جمع کردن با رده‌های مجاور در نظر داشته باشد.

۵- درجه آزادی یک - اصلاح یت :

گرچه استفاده از اصلاح یت در جدول توافق 2×2 اغلب به رد نکردن فرضیه صفر می‌انجامد، در نظر گرفتن آن در پژوهش‌های کاربردی اکیداً توصیه شده است.

۶- تحلیل واریانس :

دانستن این موضوع که مجموع تغییرات و پراکندگی جامعه ناشی از متغیرهای متعدد است، پژوهشگر را یاری خواهد داد که از تکنیک تحلیل واریانس برای استخراج و تفسیر نتایج استفاده کند. اطلاعات از تکنیک تحلیل واریانس ما را از تناظر دو به دو میانگین جامعه و آزمون آنها بر حذر می‌دارد.

فصل دهم : تحلیل و تفسیر داده‌ها

۱۹۱- بعد از این که پاسخ‌های حاصل از پرسشنامه یا مصاحبه یا داده‌های رفتاری گرد آوری شد، ضروری است به نحوی مناسب نظم داده شوند. در صورتی که پرسش‌های بدون پاسخ وجود داشته باشد باید به طریقی مشخص مورد بررسی قرار گیرند؛ آنگاه داده‌ها باید کدگذاری، طبقه بندی و نشانه گذاری شوند، و در مورد نحوه‌ی تحلیل داده ها به وسیله رایانه تصمیم‌هایی اتخاذ شود.

۱۹۲- در مواردی که داده‌ها مصاحبه ها، مشاهده‌ها و پرسش نامه حاوی سئوالها باز هستند، باید مرتب و تنظیم شوند. به عبارت دیگر، اطلاعاتی که ممکن است به وسیله مصاحب گر، مشاهده گر یا پاسخ دهنده با عجله نوشته شده باشد باید به طور واضح از حالت رمز خارج شود طوری که همه‌ی آنها را بتوان به طور نظام مند کد گذاری کرد. فقدان چنین تبیینی در این مرحله منتج به سردرگمی در آغاز کد گذاری و طبقه بندی داده‌ها تحت عناوین کلی می‌شود و اشتباهات در زمان طبقه بندی ممکن است از تفسیر نادرست نشأت گیرد.

۱۹۳- همه‌ی پاسخ دهندگان به کلیه‌ی سئوالهای پرسش نامه پاسخ نمی‌دهند. ممکن است به علت عدم درک یا عدم تمایل یا بی تفاوتی پاسخ دهندگان به پاسخ دادن، برخی سئوالها بدون پاسخ بمانند. اگر مورد آخری پیش آید، یعنی پاسخ دهندگان نسبت به پاسخ دادن به کلیه‌ی سئوالها بی تفاوت باشند، تعداد زیادی از سئوالها بدون پاسخ خواهند بود.

راه های بررسی می‌تواند چنین باشد:

- یک راه برای رسیدگی به سئوالها بدون جواب در یک پرسش نامه‌ی مبتنی بر مقیاس فاصله‌ای، انتخاب گزینه‌ای است که در وسط مقیاس وجود دارد.

- راه دیگر آن است که به رایانه اجازه داده شود در زمان تحلیل پرسش نامه، پاسخ‌های خالی را نادیده بگیرد. البته ، این شیوه، اندازه‌ی نمونه را برای تحلیل آن متغیر کاهش خواهد داد.

- راه سوم، اختصاص ارزش متوسط پاسخ‌های همه کسانی است که به آن پرسش خاص جواب داده‌اند.

- راه چهارم، اختصاص میانگین پاسخ‌های پاسخ دهنده خاص به همه‌ی دیگر پرسش‌هاست.

- راه پنجم، اختصاص یک عدد تصادفی تحت عنوان پاسخ گمشده، درون دامنه‌ای از اعداد که می‌تواند اتفاق افتد، باشد.

۱۹۴- مرحله‌ی بعدی، کد گذاری پاسخ‌هاست. در فصل هفتم، سهولت کاربرد برگه‌های اطلاعات پرسش نامه برای گردآوری داده‌های پرسش نامه مورد بحث قرار گرفت؛ چنین برگه‌هایی ورود برگه‌هایی ورود پاسخ‌ها را به طور مستقیم به رایانه بدون استفاده از کد گذاری دستی تسهیل می‌کند. در عین حال، اگر بنا به هر دلیلی این امر میسر نشد، بهتر است برای پرهیز از سردرگمی خصوصاً وقتی تعداد پرسش‌های پرسش نامه زیاد است، در ابتدا از یک برگه‌ی کد گذاری شده استفاده کرد، سپس کلید آنها را تعیین کرد. آسان‌ترین راه برای تشریح یک طرح کد گذاری ارائه یک مثال است.

۱۹۵- طبقه بندی : در این مرحله، بهتر است برای تحلیل متغیرها، بندهایی از پرسش‌نامه که یک مفهوم را اندازه گیری می‌کند برای وارد کردن به رایانه، با هم گروه بندی شوند. پاسخ‌های برخی از سئوالها که جنبه منفی دارند باید چنان معکوس شوند که همه پاسخ‌ها در یک جهت باشند.

۱۹۶- دادن شماره راهنما به داده‌ها: اگر داده‌های پرسش نامه بر روی صفحه جواب (Scanner) گردآوری نشده باشد که به طور مستقیم به عنوان یک فایل داده‌ها وارد رایانه شوند، داده‌های خام باید به صورت دستی کد گذاری و وارد رایانه شوند. در این مرحله، اشتباهاتی می‌توانند رخ دهد. برای حصول اطمینان از این که ارقام به طور صحیح وارد ستونهای راست شده‌اند، از ابتدا هر ده رکورد که وارد می‌شود باید نوعی بازبینی صورت می‌گیرد.

فصل یازدهم: نوشتن گزارش پژوهش

۱۹۷- گزارش کتبی، به تصمیم گیرنده (مدیر، پژوهشگر) کمک می‌کند تا واقعیات و دلایل ارائه شده در گزارش را اولویت گذاری و راه حل‌های نهایی پژوهش را با هدف رفع فاصله بین وضعیت موجود و مطلوب امور در هر حوزه‌ای از مسأله‌ای خاص اجرا کند. برای تحقق این هدف، گزارش کتبی باید بر موضوعات زیر متمرکز شود.

۱۹۸- بر تدوین هر گزارش کتبی، اصولی حاکم است. بنابراین علیرغم این واقعیت که گزارش کتبی تابعی از هدف و مخاطب آن است و باید هر دو مدنظر قرار گرفته باشد. ولی چند ویژگی اساسی، جزء لاینفک همه گزارشهای مکتوب هستند. وضوح و روشنی، مختصر بود، پیوستگی مطالب، تأکید درست بر جوانب مهم، سازماندهی معنادار پارگرافها، ارتباط مناسب مطالب از یک موضوع به موضوع دیگر، گزینش مناسب کلمات و تمرکز بر موضوعی خاص، همگی برای یک گزارش خوب، حائز اهمیت‌اند.

۱۹۹- بخش‌های اصلی گزارش پژوهش:

- عنوان گزارش پژوهش

- فهرست مطالب

- چکیده

- فصل مقدمه (کلیات پژوهش)

مقدمه پژوهش شامل موارد زیر می‌شود:

○ موضوع پژوهش

○ بیانیه مسأله

○ هدف غایی

○ سؤال پژوهشی

- مبانی و مبنای تئوریک پژوهش :

• چارچوب مفهومی و عملیاتی پژوهش

• سئوالها و فرضیه‌های پژوهش

- فصل روش شناسی پژوهش :

فصل روش شناسی پژوهش شامل جزئیات طرح پژوهش، نظیر جامعه و نمونه، متغیرها و ابزار مورد استفاده، شیوه‌های گرد آوری داده‌ها و فنون تحلیل داده می‌شود.

- جامعه و نمونه :

جامعه و نمونه پژوهش به طور مفصل تشریح می‌شود تا به خوانندگان اجازه دهد نسبت به هر دو آگاهی داشته باشند و نتیجه گیری‌های آنان در مورد روایی و پایایی نتایج و تعمیم پذیری آنها حاصل شود.

- متغیرها و سنجه‌های (اندازه گیری کننده‌های) مورد استفاده :

بعد از تعیین جامعه و نمونه، متغیرها و سنجه‌های مورد استفاده در پژوهش تشریح و توصیف می‌شوند. یعنی، در ابتدا متغیر مستقل مشخص و هر متغیر به طور مختصر تعریف می‌شود. اگر سنجه متغیری از منابع منتشر شده دیگری اخذ شده، مآخذ آن سنجه باید ارائه شود. باید شرحی مختصر از روایی و پایایی سنجه توسط فردی که آن سنجه را تدوین کرده ارائه شود. یک بررسی پژوهشی دقیق می‌تواند روایی‌های نمونه خاص در پژوهش را نیز مطرح کند. در عین حال، اگر برای پژوهش، سنجه‌های ویژه‌ای تدوین می‌شود، باید تعداد

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

سنجه‌های مورد استفاده و نمونه‌ای از هر کدام همراه با محاسبه آلفای کرانباخ یا آزمون دو نیمه کردن ارائه شود. روایی سنجه‌ها نیز باید تأیید گردد.

- شیوه‌های گردآوری اطلاعات :

بعد از تشریح و تعیین متغیرها و سنجه‌ها، شیوه‌های گردآوری داده‌ها باید مورد بحث قرار گیرد.

- فنون تحلیل داده‌ها :

در این بخش فنون تحلیل داده‌ها به صورت مشخص ارائه می‌شود. اگر فنون نسبتاً جدیدی مورد استفاده قرار گرفته باید به تفصیل ارائه گردد تا خواننده قادر باشد تحلیل‌های بعدی را دنبال کند. انواعی از آزمون‌ها و تحلیل‌های آماری در پژوهش‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، برای مثال از توزیع فراوانی‌ها، آماره‌های توصیفی نظیر میانگین و انحراف معیار، تحلیل همبستگی پیرسون، آزمونهای χ^2 ، رویه‌های ANOVA در بخش تحلیل استفاده می‌شود که باید به تفصیل لازم ارائه گردد.

- بخش نتایج :

بخش نتایج بر دو نکته اساسی نتایج تحلیل‌ها و تفسیر آنها متمرکز است. نخست میانگین، انحراف معیار و نظایر آن، و نیز ماتریس ضریب همبستگی پیرسون.

- بخش بحث و تفسیر نتایج :

این بخش بر تشریح معنا و تفسیر نتایج در بخش پیشین متمرکز می‌شود. و همین طور تأیید فرضیه‌ها و علت تأیید یا رد آنها را به طور مفصل ارائه می‌کند. عدم تأیید فرضیه‌ها را می‌توان به علت‌های منطقی و سنجیده‌ای نظیر نقص طرح نمونه برداری، سنجه‌ها، شیوه‌های گردآوری داده‌ها، کنترل متغیرهای اساسی، سوگیری پاسخ دهندگان، طرح پرسش نامه و نظایر آن نسبت داد.

۲۰۰- سایر عناصر گزارش پژوهش :

• بخش خلاصه گزارش

بخش خلاصه در گزارش پژوهش، سؤال اصلی و پاسخ‌هایی را که در پایان کار به دست آمده است برجسته می‌کند و نیز به طور خلاصه به پیشنهادها و کاربری‌ها می‌پردازد. البته حجم آن می‌تواند به دو صورت کوتاه و نسبتاً مشروح باشد.

• قدردانی و تشکر

در این بخش از کسانی که در به ثمر رسیدن پژوهش مساعدت کرده‌اند، قدردانی و تشکر به عمل می‌آید. به طور معمول، کسانی که به پژوهشگر اجازه داده‌اند به سازمان‌شان مراجعه کند و نیز آنها که در گردآوری پرسش نامه‌ها، برقراری ارتباطات، تحلیل داده‌ها و نظایر آن کمک کرده‌اند در اینجا نام برده می‌شوند.

• مآخذ

فهرست منابع مورد استفاده در پیشینه پژوهش و سایر بخش‌ها می‌بایست در انتهای هر فصل و همین طور در انتهای گزارش ارائه شود. چارچوب و چگونگی درج منابع را در بخش ۳ از فصل دوم بیان کردیم. چنانچه زیر نویس‌هایی، هم در متن وجود داشته باشد یا به تفکیک در پایان گزارش یا در انتهای هر صفحه می‌آید.

• پیوست‌ها

بخش پیوست‌ها که در پایان قرار می‌گیرد محل مناسبی است برای نمودار سازمانی، بریده‌های جراید، شرح مصاحبه‌ها و هر مطلب دیگری که برای مطالعه و درک پژوهش مفید باشد. همچنین، نسخه‌ای از پرسش نامه همراه با جدولی درباره سؤال‌ها مربوط به هر متغیر (چنانچه سؤال‌ها به تفکیک تنظیم نشده باشند) لازم است.

۲۰۱- معیارهایی برای ارزیابی پژوهش کمی

مسأله پژوهش :

- آیا بیان شده است؟
- آیا واضح است؟
- آیا کامل و صحیح است؟
- آیا ارزش تئوریک دارد یا عملی؟

بررسی ادبیات پژوهش :

- آیا مبانی تئوریک مشخصی دارد؟
- آیا مبنای تئوریک مناسبی انتخاب شده است؟
- آیا چارچوب مفهومی دارد؟
- آیا چارچوب عملیاتی دارد؟
- آیا استنادها و مآخذ به نحو صحیح ارائه شده است.

فرضیه‌ها و متغیرها :

- فرضیه‌ها دقیق تدوین شده‌اند و چه نوعی از فرضیه‌ها هستند؟
- آیا پژوهش متغیرهای مستقل، وابسته، مداخله گر، تعدیل و کنترل را نشان می‌دهد؟
- آیا تعریف عملیاتی متغیرها ارائه شده است؟
- آیا اثرات مزاحم کنترل شده است طوری که سو گیری تأثیر بر مشارکت کنندگان، تجارت آنها یا تعمیم پذیری نتایج نداشته باشد؟

- آیا متغیرهای خاصی دستکاری شده‌اند.

طرح پژوهش :

- آیا طرح پژوهش مشخص شده است؟
- آیا نمرات حاصل از سنجش‌ها روا و پایا هستند؟
- آیا آمارها به درستی انتخاب شده‌اند؟

یافته‌ها و بحث :

- آیا یافته‌ها با مسأله متناسب هستند؟
- آیا یافته‌ها معنی دار و مهم هستند؟
- آیا بخش بحث، نتیجه گیری را گزارش می‌کنند و با نتایج مطالعه سازگار هستند؟
- آیا بخش بحث، تفاسیر معقولی از چرایی تناسب یا عدم تناسب نتایج با انتظارات ارائه می‌کند؟
- آیا بخش بحث، رهنمودهای ضمنی معقولی در مورد استفاده خواننده از نتایج را ارائه می‌دهد؟

فصل دوازدهم: پژوهشهای کیفی

۲۰۲- پژوهش کیفی برای درک و تبیین پدیده‌های اجتماعی از داده‌های کیفی نظیر داده‌های حاصله از مصاحبه‌ها، مستندات، مشاهده‌ی مشارکتی، پرسش نامه و ... استفاده می‌کند. کاپلان و مکسول (۱۹۹۴) مدعی‌اند که در پژوهش کیفی هدف، درک پدیده‌ها از نقطه نظر مشارکت کنندگان و در بستر نهادی و اجتماعی خاص آنها است که این هدف هنگام کمی سازی یافته‌ها نادیده گرفته می‌شود.

۲۰۳- گوبا و لینکلن (۱۹۹۴) سه پارادایم اصلی برای پژوهش کیفی مطرح می‌کنند:

• اثبات گرایی

• رئالیسم

• تئوری انتقادی

۲۰۴- اثبات گرایان عموماً معتقدند که واقعیت به صورت عینی و مشخص وجود دارد و می‌توان از ویژگی‌های قابل سنجش که مستقل از مشاهده‌گر (محقق) و ابزار اوهستند شناسایی کرد. مطالعات اثبات گرایی عموماً در پی آزمون تئوری‌اند، یعنی در تلاش برای افزایش درک پیش‌بینی‌گری از پدیده‌ها هستند.

۲۰۵- پژوهشگران تفسیری کار خود را با این پیش فرض آغاز می‌کنند که دسترسی به واقعیت (واقعیت مشخص یا واقعیتی که به صورت اجتماعی ساخته می‌شود) تنها از طریق سازه‌های اجتماعی نظیر زبان، خود آگاهی و معانی مشترک میسر است. مبنای فلسفی پژوهش تفسیری، هرمنوتیک و پدیدار شناسایی است.

۲۰۶- پژوهشگران انتقادی فرض می‌کنند که واقعیت اجتماعی در گذر تاریخ شکل می‌گیرد و به وسیله افراد تولید و باز آفرینی می‌شود. اگرچه افراد می‌توانند به طور آگاهانه نسبت به تغییر شرایط اجتماعی و اقتصادیشان عمل کنند. ولی پژوهشگران انتقادی مدعی‌اند که توانایی آنها برای انجام آن تحت تأثیر اشکال

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

مختلف تحکم اجتماعی، فرهنگی و سیاسی قرار می‌گیرد. وظیفه‌ی اصلی پژوهش انتقادی، انتقاد اجتماعی است.

۲۰۷- استراتژی‌های پژوهش کیفی :

- پژوهش در عمل (اقدام پژوهشی):

پژوهش در عمل از طریق همکاری مبتنی بر اعتماد متقابل درون یک چارچوب اخلاقی مورد قبول طرفین، هم در پی توجه به نگرانیهای عملی افراد در یک وضعیت مشکل زاست و هم به اهداف علم الاجتماع نظر دارد.

- پژوهش موردی:

مطالعه‌ی موردی نوعی پژوهش تجربی است که پدیده‌های زمان حال را در بستر زندگی واقعی شان بررسی می‌کند، خصوصاً زمانی که مرزهای بین پدیده و بستر آن به طور واضح مشخص نیستند.

- پژوهش مردم نگاری یا قوم نگاری :

پژوهش مردم نگاری منبعث از رشته‌ی انسان شناسی اجتماعی و فرهنگی است که در آن مردم نگار ملزم به گذاردن مدت زمان زیادی در حوزه‌ی پژوهش است. مردم نگاران در زندگی افراد تحت بررسی نفوذ می‌کنند و در پی مطالعه‌ی پدیده‌ی تحت بررسی در بستر اجتماعی و فرهنگی آن هستند.

- تئوری مفهوم سازی بنیادی :

تئوری مفهوم سازی بنیادی نوع استراتژی پژوهشی است که در پی تدوین تئوری است و ریشه در داده‌هایی مفهومی دارد که به صورت نظامند گرد آوری و تحلیل شده‌اند. به اعتقاد مارتین و ترنر (۱۹۸۶) تئوری بنیادین نوعی تئوری استقرایی است. روش شناسی این تئوری به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا مبنای نظری را از ویژگی‌های عمومی یا کلی یک موضوع که همزمان ریشه در مشاهدات یا داده‌های تجربی دارد ارائه دهد.

۲۰۸- روش‌های تحلیل داده‌ها در پژوهش کیفی:

- هرمونیتیک :

در هرمونیتیک، هدف از تفسیر، روشن ساختن و معنا بخشی به پدیده‌ی مورد مطالعه است. این پدیده باید یک متن، یک پدیده‌ی قیاس به متن باشد که مبهم، ناقص، و به نوعی متناقض و نامفهوم است. هدف تفسیر، روشن ساختن مبنا یا معنای بنیادی آن پدیده‌ی مورد مطالعه است.

- نشانه شناسی :

نشانه شناسی عمدتاً به معنای علائم و نمادها در زبان توجه دارد، ایده‌ی اساسی آن است که کلمات و علائم می‌توانند به طبقه‌ها یا مقوله‌های مفهومی اولیه نسبت داده شوند و این مقوله‌ها نشان دهنده‌ی جنبه‌های مهم تئوری هستند که باید آزمون شوند. اهمیت یک ایده در فراوانی ظاهر شدنش در متن آشکار می‌شود.

- حکایت :

براساس فرهنگ آکسفورد حکایت به عنوان نوعی قصه، داستان، گزارش واقعیات، خصوصاً داستانی که به وسیله‌ای اولین شخص گفته شده، تعریف می‌شود.

۲۰۹- یکی از شکل‌های مهم نشانه شناسی تحلیل محتوی است. کریپ پندروف (۱۹۸۰) تحلیل محتوا را به عنوان نوعی فن پژوهشی برای ایجاد مراجع معتبر و تکرار پذیر از داده‌های متون تعریف می‌کند. پژوهشگر برای آشکار کردن پیشینه‌ی اعمال فرد به بررسی عمیق وضعیت (محاوره) می‌پردازد. شکل سوم نشانه شناسی، تحلیل گفتمان است. تحلیل گفتمان بر مبنای هر دو تحلیل یعنی، تحلیل محتوا و تحلیل محاوره انجام می‌شود اما بر بازی های زبان استوار است. بازی زبان اشاره به واحد مشخصی از تعامل دارد که از مراحل متوالی حرکات کلامی تشکیل می‌شود که در آن استفاده از حکایت و مثل همگی به عنوان یک بخش مهم ایفای نقش می‌کنند.

فصل سیزدهم: پارادایم‌های بنیادی پژوهش

۲۱۰- انتقادهای وارده بر دیدگاه اثبات گرایی: درسالهای اخیر، انتقادهای شدیدی بر علیه کمی سازی به عنوان نشانه‌ی علمی بودن تحقیقات، به خصوص، در علوم اجتماعی مطرح شده است. این انتقادات دردو مقوله‌ی کلی زیر قرار می‌گیرد: انتقادات درون پارادایمی و انتقادات برون پارادایمی.

۲۱۱- انتقادات درون پارادایمی: پارادایم اثبات گرایی، از درون دارای مشکلاتی بود که زمینه‌ی نقد آن را فراهم کرده است. برخی از این مشکلات عبارتند از:

- بی‌توجهی به زمینه یا بستر پدیده‌ها: در شیوه‌های پژوهش اثبات گرایی، متغیرها از بسترشان جدا شده و اثرات آنها بر یکدیگر، به طور مجزا مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- بی‌توجهی به معنا: رفتار انسان، برخلاف پدیده‌های فیزیکی، نمی‌تواند بدون توجه به معانی‌ای که انسانها به فعالیت‌هایشان می‌دهد درک شود.
- تعمیم ناپذیری تعمیم‌ها: تعمیم‌ها اگرچه از لحاظ آماری ممکن است معنی دار باشند ولی هیچ گونه قابلیت کاربردی در موردهای منحصر به فرد دیگری ندارند.
- بی‌توجهی به بُعد کشف‌کنندگی در تحقیق: در اثبات گرایی تأکید اصلی بر تایید پذیری فرضیه‌های از پیش تعیین شده است.

۲۱۲- انتقادهای برون پارادایمی: می‌توان با اتکا به داده‌های کیفی، مشکلات درون پارادایمی را حذف یا کاهش داد برخی از اندیشمندان مدعی شدند که اثبات گرایی نه تنها مستلزم تعدیل کمی سازی در شیوه‌ها، بلکه به اصلاحات بنیادی در پیش فرض‌های خود که محورهای اصلی هدایت پژوهش هستند نیز نیاز دارد.

مبنای رد اثبات گرایی:

الف) واقعیت‌ها مبتنی بر نوعی چارچوب نظری‌اند. رویکردهای متعارف نسبت به تحقیق، مستلزم تأیید یا ابطال فرضیه‌هایی است که مستقل از زبان‌های نظری و مشاهده‌ای، فرض می‌شود. اگر پژوهش عینی باشد، فرضیه‌ها باید به طریقی مطرح شوند که مستقل از واقعیات دال بر تأیید یا رد آنها از جانب پژوهشگران باشند.

❏ نکته: اگر فرضیه‌ها و مشاهدات مستقل نباشند واقعیات می‌توانند فقط از طریق نوعی دیدگاه نظری مدنظر قرار گیرند و بدین طریق عینیت در پژوهش مخدوش می‌شود.

ب) مخدوش شدن تئوری. این مشکل، به مشکل استقراء نیز مشهور است. نه تنها واقعیات به وسیله‌ی نوعی تئوری تعیین می‌شوند بلکه چشم اندازهای مختلف تئوری ممکن است به وسیله همان مجموعه واقعیات، حمایت شود.

ج) جدایی ارزش‌ها و واقعیات‌ها. همان طور که تئوری‌ها و واقعیات‌ها مستقل از هم نیستند، ارزش‌ها و واقعیات‌ها نیز از هم جدا نیستند (دنهارت ۱۹۹۵). واقعیات‌های مفروض، نه تنها از چشم انداز تئوری بلکه از منظر نوعی ارزش، نیز مدنظر قرار می‌گیرند. بنابراین، موضع عاری بودن تئوری از ارزش که اثبات گرایان مدعی آنند بی‌پایه و اساس می‌شود.

د) ماهیت تعاملی پدیده مورد بررسی و محقق: اثبات گرایان، مدعی‌اند که محقق، پدیده‌های طبیعی را آن طور که اتفاق می‌افتند، مشاهده و ثبت می‌کنند، در نتیجه عینیت در ثبت وقایع را مدنظر قرار می‌دهد.

هـ) ماهیت پارادایم‌ها: به اعتقاد دیلون (۲۰۰۰)، پارادایم، نوعی جهان بینی است که ماهیت جهان، جایگاه فرد در آن و دامنه‌ی روابط احتمالی او نسبت به جهان و اجزاء آن را مشخص می‌کند.

۲۱۳- باورهای بنیادی پارادایم‌ها:

تحلیل خود با توصیف پاسخ‌هایی که حامیان هر پارادایم، به سه پرسش مطرح شده، ارائه می‌دهند، آغاز می‌کنیم. این پاسخ‌ها از سه سطر هستی‌شناسی، شناخت‌شناسی و روش‌شناسی و چهار ستون اثبات‌گرایی، فرا اثبات‌گرایی، تئوری انتقادی و ساخت‌گرایی تشکیل شده است. واژه‌ی اثبات‌گرایی، دلالت بر دیدگاه تخصصی دارد که بر گفتمان رسمی در علوم فیزیک و اجتماعی تأکید دارد. در حالی که فرا اثبات‌گرایی پاسخی است به انتقادهای وارده بر اثبات‌گرایی که به آن عنوان رئالیسم نیز داده می‌شود. تئوری انتقادی بیانگر چندین مجموعه پارادایم جایگزین است که شامل نئومارکسیسم، فمینیسم، ماتریالیسم و پژوهش مشارکتی بوده و سالهاست به وسیله صاحب‌نظران محور بحث و بررسی هستند. به اعتقاد توماس (۱۹۹۴) ساخت‌گرایی بیانگر نوعی پارادایم است که پیش فرض آن حرکت از رئالیسم هستی‌شناسانه به نسبی‌گرایی هستی‌شناسانه است.

۲۱۴- تحلیل درون پارادایمی :

الف) ارکان اثبات‌گرایی :

الف - ۱) هستی‌شناسی: (رئالیسم - عموماً رئالیسم طبیعی نامیده میشود) در این هستی‌شناسی، فرض می‌شود که یک واقعیت قابل درک، وجد دارد که از طریق ساز و کارها و قوانین طبیعی تغییر ناپذیر، قابل درک است. ویژگی اصلی هستی‌شناسی این پارادایم، جزئی‌نگری یا تحویل‌پدیده‌ها و رفتار انسانی به عناصر جزئی‌است.

الف - ۲) شناخت‌شناسی: دو گانه‌گرایی و عینیت‌گرایی. پژوهشگر و «پدیده مورد بررسی» دو مقوله مجزا از هم هستند. و پژوهشگر می‌تواند بدون این که بر پدیده‌ی مورد بررسی، تأثیر گذارد یا از آن پدیده تأثیر بپذیرد، آن را مورد مطالعه قرار دهد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

الف - ۳) روش شناسی: تجربی به همراه دستکاری متغیرها. پرسش‌ها و یا فرضیه‌ها در قالب‌های پیشنهادی و حدسی مطرح می‌شود و برای این که تأیید یا رد شوند، مورد آزمون تجربی قرار می‌گیرند.

ب) ارکان فرا اثبات گرایی:

ب - ۱) هستی شناسی: رئالیسم انتقادی. هستی شناسی پارادایم فرا اثبات گرایی، معتقد است که واقعیت، وجود دارد اما به علت ناقص بودن ساز و کارهای ذهنی انسان و ماهیت تعاملی پدیده‌ها با یکدیگر، واقعیت به صورت ناقص درک می‌شود.

ب - ۲) شناخت شناسی: عینیت گرایی و دوگانه گرایی اصلاح شده. به اعتقاد گاریک و جانسون دوگانه گرایی تا حدی کنار گذاشته می‌شود چون حفظ و مراعات آن، چندان ممکن نیست؛ اما عینیت گرایی، در کانون توجه قرار می‌گیرد. در نتیجه یافته‌های پژوهشی تا حدی ممکن است اما همیشه تابع ابطال پذیری است.

ب - ۳) روش شناسی: تجربه گرایی و دستکاری اصلاح شده: تأکید بر تکثر انتقادی به عنوان شیوه یا راه ابطال پذیری (نه تأیید پذیری) فرضیه‌ها متمرکز است.

ج) ارکان: تئوری انتقادی:

ج - ۱) هستی شناسی: رئالیسم تاریخی. واقعیتی که فرض می‌شود قابل درک است، واقعیتی منعطف است و هاله ای از عوامل اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اخلاقی و ... آن را احاطه کرده و سپس، آن را درون مجموعه‌ای از ساختارهایی قرار می‌دهد که در حال حاضر به شکلی نامناسب، عنوان واقعیت به خود گرفته است؛ ساختارها، ظاهراً واقعیت هستند ولی در اصل واقعیتی مجازی و تاریخی‌اند (کلین ۱۹۹۹، گاریک ۱۹۹۹).

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

ج-۲) شناخت هستی: ذهنیت گرایی و تعاملی. در این نوع تئوری پژوهشگر و پدیده مورد بررسی به طور تعاملی با هم پیوند دارند و ارزشهای پژوهشگر و سایرین، بر پدیده مورد بررسی، تأثیر می گذارند. در نتیجه، هستی شناسی و شناخت شناسی را مورد چالش قرار می دهد.

ج-۳) روش شناسی: گفتگو و بحث دیالکتیکی. ماهیت تعاملی پژوهش مستلزم گفتمان بین پژوهشگر و آزمودنی های پژوهش است، گفتگو باید ماهیتاً دیالکتیکی باشد تا سوئی برداشت ها و غفلت ها به نوعی آگاهی تبدیل شود.

د) ارکان ساخت گرایی:

د-۱) هستی شناسی: نسبی گرایی: به طور واقعیت ها، در قالب سازه های ذهنی ملموس و چندگانه شکل می گیرند. اما در مکان و زمان خاص خود، قابل درک است و شکل و محتوا آنها، به اشخاص یا گروه ها شکل دهنده این سازه ها وابسته است (توماس، ۱۹۹۴).

د-۲) شناخت شناسی: ذهنی گرایی و تعاملی بودن. پژوهشگر و پدیده مورد بررسی، چنان بهم پیوند خورده اند که بی تردید یافته های پژوهش ماحصل این پیوند است. در نتیجه، تمایز متعارف بین هستی شناسی و شناخت شناسی در مورد تئوری انتقادی، اجتناب ناپذیر می شود.

د-۳) روش شناسی: هرمونتیکی و دیالکتیکی. به گفته ریمر (۲۰۰۱) ماهیت متغیر و شخصی (درون ذهنی) سازه های اجتماعی، دلالت بر آن دارد که سازه های فردی، می تواند فقط از طریق تعامل بین و میان پژوهشگر و پاسخ دهندگان، ظهور یافته و پالایش شود. این سازه های متغیر با استفاده از فنون هرمونتیکی متعارف، تفسیر می شوند و از طریق تعاملی و یا دیالکتیکی، مقایسه می شوند.

۲۱۵- تحلیل‌های میان پارادایمی:

الف) هستی‌شناسی:

از موضع رئالیسم طبیعی اثبات‌گرایی که محور بررسی آن واقعیت خارجی عینی است. به رئالیسم انتقادی فرا اثبات‌گرایی که محور بررسی آن، واقعیت خارجی است آغاز به حرکت می‌کنیم. پس از رئالیسم تاریخی تئوری انتقادی که فرض می‌کند ساختارهای وضعی تاریخی واقعیت قابل درک، است. نسبی‌گرایی ساخت‌گرایی که واقعیات اجتماعی را متکثر، قابل درک و بعضاً متعارض فرض می‌کند حرکت می‌کنیم.

ب) شناخت‌شناسی:

فرض عینیت‌گرایی و دوگانه‌گرایی اثبات‌گرایی که پژوهشگر را به تعیین این که «پدیده‌ها چگونه واقعی‌اند» و «چگونه واقعاً کار می‌کنند»، قادر می‌سازد. فرض عینیت‌گرایی و دوگانه‌گرایی اصلاح شده تقریباً به واقعیت نزدیک است. فرض ذهنی‌گرایی / تعاملی تئوری انتقادی که در آن، دانش متأثر از ارزش و وابسته به ارزش، تصور می‌شود. فرض ذهنی‌گرایی / تعاملی گسترده مشابه تئوری انتقادی، ولی گسترده‌تر از آن، که دانش را به عنوان پدیده‌ای که در تعامل بین پژوهشگر و آزمودنی‌ها با پاسخ‌دهندگان، خلق می‌شود، تصور می‌کند.

📖 **نکته:** از لحاظ شناخت‌شناسی، تئوری انتقادی و ساخت‌گرایی از دیگر پارادایم‌ها متمایزتر است.

ج) روش‌شناسی:

- ✓ روش‌شناسی تجربی / دستکاری اثبات‌گرایی بر تأیید پذیری فرضیه‌ها متمرکز است.
- ✓ روش‌شناسی / تعدیل‌شده فرا اثبات‌گرایی بر تکثر گرایی انتقادی تأکید دارد بر ابطال‌پذیری فرضیه، متمرکز است.
- ✓ روش‌شناسی گفتمانی / دیالکتیکی تئوری انتقادی بازسازی سازه‌های از پیش تعیین شده است.

📖 **بخاطر بسپاریم:** هدف روش شناسی هرمونتیکی و گفتمانی، بازسازی سازه‌های از قبل ایجاد شده است.

۲۱۶- هدف پژوهش:

الف) اثبات گرایی و فرا اثبات گرایی. هدف پژوهش در این دو پارادایم تبیین است، معیار تأویل برای پیشرفت در این پارادایم‌ها این است که توانایی دانشمندان به پیش‌بینی و کنترل باید در گذر زمان، بهبود یابد و تحویل گرایی و جبر گرایی باید مورد توجه قرار گیرد.

ب) تئوری انتقادی. هدف تحقیق، انتقاد و تحول و تغییر ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اخلاقی و ... است. شوق و کوشندگی، مفاهیم کلیدی در تحقیقات این پارادایم، هستند. محقق، نقش محرک و تسهیل گر بخود می‌گیرد.

ج) ساخت گرایی. هدف تحقیق، درک و بازسازی سازه‌هایی است که افراد (از جمله محقق) مطرح می‌کنند تا به نوعی اجماع دست یابند؛ معیار پیشرفت پژوهش در این پارادایم، این است که در گذر زمان هر کسی سازه‌های خود را آگاهانه‌تر تنظیم می‌کند، و از محتوا و معنای سازه‌های رقیب، آگاه می‌شود.

۲۱۷- ماهیت دانش:

الف) اثبات گرایی. دانش مرکب از فرضیه‌های تأیید شده ای است که می‌تواند به عنوان واقعیت‌ها، مورد قبول واقع گردد.

ب) فرا اثبات گرایی. دانش، ترکیبی از فرضیه‌های ابطال نشده‌ای است که می‌تواند به عنوان واقعیت‌ها یا قوانین احتمالی، مورد توجه قرار گیرد.

ج) تئوری انتقادی. دانش، مرکب از مجموعه‌ای از بینش‌های ساختاری / تاریخی است که در گذر زمان، متحول خواهد شد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

د) ساخت گرایی. دانش، ترکیبی از سازه‌هایی است که در خصوص آنها نوعی اجماع نسبی میان کسانی که صلاحیت تفسیر اساسی سازه را دارند، وجود دارد. این سازه‌ها تابع بازنگری مستمر و تغییرات پیوسته هستند؛ این امر در فرایند یا بستر دیالکتیکی پژوهشگر می‌شود.

۲۱۸- انباشتگی دانش:

الف) اثبات گرایی و فرا اثبات گرایی. دانش از طریق افزایش دانش به وسیله اندیشمندان مختلف، انباشت می‌شود.

وقتی واقعیت‌ها، شکل تعمیم پذیری یا روابط علت - معلولی به خود گرفتند، ممکن است به صورت کارآمدتری برای پیش بینی و کنترل استفاده شوند. آنگاه تعمیم پذیری‌ها ممکن است با میزان اطمینان قابل پیش بینی، به جوامع دیگر، تعمیم داده شود.

ب) تئوری انتقادی. دانش، به معنای مطلق انباشته نمی‌شوند؛ بلکه از طریق فرایند دیالکتیکی بازنگری تاریخی که به طور مستمر ناآگاهی و سوء برداشت‌ها را از میان برداشته و بینش‌های آگاهانه را بسط می‌دهد حاصل می‌شود.

ج) ساخت گرایی. دانش فقط به معنای نسبی از طریق شکل گیری سازه‌های آگاهانه‌تر، از طریق فرایند هرمونتیکی و دیالکتیکی به موازات نزدیک شدن سازه‌های متفاوت بهم، انباشته می‌شود. ساز و کار مهم برای انتقال دانش از یک محیط به محیط دیگر از طریق تجربه نیابتی و غالباً به وسیله گزارشهای مطالعات موردی، می‌باشد.

۲۱۹- کیفیت و تناسب یک پژوهش:

الف) اثبات گرایی و فرائثبات گرایی. معیارهای مناسب، مانند روایی درونی دقیق (همسانی یافته‌ها با واقعیت)، روایی بیرونی (تعمیم پذیری)، پایایی (به معنای ثبات) و عینیت (مشاهده‌گر بیطرف) هستند. این معیارها متکی به موضع هستی‌شناسانه رئالیستی می‌باشند.

ب) تئوری انتقادی. معیار مناسب، واقع شدن تاریخی پژوهش است. یعنی میزانی که پژوهش برای از بین بردن ناآگاهی و سوء ادراک عمل می‌کند و میزانی که برای اقدام عملی جهت تحول ساختار موجود، فراهم می‌کند.

ج) ساخت گرایی. دو مجموعه معیار پیشنهاد شده‌اند دسته اول عبارتند از: معیارهای قابلیت اعتماد قابلیت اعتبار (که معادل پایایی است)، و قابلیت پذیری (معادل عینیت است). و دسته دوم عبارتند از معیارهای درستی و صحت یعنی صحت و درستی هستی‌شناسی، صحت و درستی آموزشی (که منجر به بهبود درک سازه‌های دیگران می‌شود) صحت و درستی تسهیل‌گری (کنش را تحریک می‌کند) و صحت و درستی فنی (کنش را شدت و توان می‌بخشد).

۲۲۰- نقش ارزش‌ها در پژوهش‌ها :

الف) اثبات گرایی و فرا اثبات گرایی . در هر دو پارادایم، ارزش‌ها به طور خاص، از فرایند پژوهش حذف میشوند؛ در حقیقت ادعا می‌شود که پارادایم به واسطه‌ی موضع شناخت‌شناسانه‌اش عاری از ارزش است. ارزش‌ها، به عنوان متغیرهای محدود کننده‌ای تصور می‌شوند که عینیت در پژوهش را مخدوش می‌سازد.

ب) تئوری انتقادی و ساخت گرایی. در هر دو پارادایم، ارزش‌ها، جایگاه مهمی دارند و به عنوان عواملی گریز ناپذیر در شکل دهی (در مورد ساخت گرایی در خلق واقعیت) نتایج تحقیق، تصور می‌شوند.

۲۲۱- جایگاه اخلاقیات در پژوهش :

الف) اثبات گرایی و فرا اثبات گرایی. در هر دوی این پارادایم، اصول اخلاقی نکته مهمی است و از جانب پژوهشگران به طور بسیار جدی پی گیری می شود اما در فرایند پژوهش دخالت داده نمی شود.

ب) تئوری انتقادی. اخلاقیات در فرایند پژوهش دخیل هستند چون هدف پژوهش در این پارادایم زدودن ناآگاهی و سوء برداشتها است؛ از این رو به موقعیت تاریخی و ارزش در فرایند پژوهش اهمیت داده می شود.

ج) ساخت گرایی: به علت مدنظر بودن ارزش های مشارکت کننده رعایت اخلاقیات در این پارادایم ذاتی است. مخفی بودن نیت محقق، مخرب هدف کشف و بهبود سازه است. علاوه بر آن روش شناسی هرمونتیکی دیالکتیکی فی نفسه نوعی حفاظت قوی ولی نه کاملاً مصون از خطاها در برابر فریب کاری فراهم می کند.

فصل چهاردهم: استراتژی اقدام پژوهشی

۲۲۲- چگونگی انجام اقدام پژوهی:

لوین (۱۹۴۶) برای انجام اقدام پژوهشی، رویه زیر را پیشنهاد کرده است:

- تعیین چرخه‌های تحلیل
- واقعیت یابی
- مفهوم سازی
- برنامه ریزی
- ارزیابی

۲۲۳- واقعیت یابی چهار وظیفه دارد؛ نخست باید اقدام پژوهی را ارزیابی کند. باید نشان دهد که اقدام صورت گرفته بالاتر از پائین‌تر از حد انتظار پژوهشگر شده است. دوم آن که، باید فرصت یادگیری بدهد. سوم آن که واقعیت باید به عنوان مبنایی برای برنامه ریزی گام بعدی، به طور صحیح به کار رود. در نهایت به عنوان مبنایی برای اصلاح در برنامه کلی به خدمت گرفته شود.

۲۲۴- هدف اقدام پژوهشی، پرداخت به مشکلات عملی افراد در وضعیتی است که در آن نوعی مشکل خاص وجود دارد و افزایش دانش اجتماعی از طریق همکاری مشترک توأم با احترام و اعتماد متقابل درون یک چهارچوب اخلاقی ضروری می‌باشد.

اقدام پژوهی:

- بر اهمیت افزایش دانش علمی و حل مشکلات عملی در زندگی واقعی تأکید می‌کند.
- بر ارزش‌ها و استانداردهای مشترک پژوهشگر و متقاضی تحول، متمرکز است.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

- نوعی استراتژی پژوهش ارائه می‌دهد که دارای بنیانی قوی است که تحقیقات سنتی از آن بی‌بهره‌اند.
- مستلزم همکاری متقابل مبتنی بر احترام و اعتماد پژوهشگر و متقاضی تحول است.
- دوره‌ای یا طولی است و بر یادگیری و بهبودهای تدریجی و گام به گام تأکید می‌کند.
- فرض می‌کند که پژوهشگر به تماس و تعامل با متقاضیان تحول نیاز دارد تا به طور واقعی مشکلات آنان را درک کند و به حل مشترک آنها اقدام نماید.

۲۲۵- ویژگی‌های اصلی اقدام پژوهی :

- تقریباً همه‌ی صاحب‌نظران، اقدام پژوهشی را به عنوان چرخه‌ای (رسمی یا غیر رسمی) تصور می‌کنند که عناصر اصلی آن عبارتند از: برنامه ریزی، اقدام عملی، بازبینی یا بررسی نتایج اقدام عملی است.
- اقدام پژوهی عمدتاً کیفی و از قابلیت انعطاف بیشتری برخوردار است.
- اقدام پژوهی مستلزم مشارکت متقاضی تحول است که مشارکت می‌تواند به تعهد بیشتر نسبت به اقداماتی که با همکاری پژوهشگر و متقاضی تحول ایجاد کند منجر شود. اگر افراد متقاضی تحول نسبت به تغییر متعهد شوند پیامدهای تغییر مطلوب‌تر خواهد بود و تحقق آن نتایج و پیامدها ساده‌تر، امکان پذیر خواهد بود.
- ترکیب رویکردهای مشارکتی، کیفی و چرخه‌ای اقدام پژوهی را مزیتی دو چندان می‌بخشد که سایر شیوه‌های پژوهش از آن بی‌بهره‌اند.

۲۲۶- محاسن :

- الف) اقدام پژوهشی در جامعه به طور اعم و سازمان به طور اخص قابل استفاده است. کارگزاران تحول که به منزله‌ی عاملان تغییر فعالیت می‌کنند می‌توانند اقدام پژوهی را به عنوان بخشی از فعالیتهای طبیعی و عادی خود استفاده کنند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

- (ب) هنگامی که اندیشه ورزان از اقدام پژوهشی استفاده می کنند در واقع توان بالقوه ای برای افزایش میزان یادگیری مستمر از تجارب خود در اختیار دارند. اقدام پژوهی، می تواند به عنوان یک چرخه یادگیری نیز تصور شود (کُلب ۱۹۸۴).

- (ج) اقدام پژوهشی، پیامدهایی در پی خواهد داشت که متقاضی تحول از آن بهره خواهد برد.
- (د) اقدام پژوهشی، معمولاً مشارکتی است، این امر دلالت بر رابطه ی بین پژوهشگر و متقاضی پژوهش آن دارد و از لحاظ اخلاقی این امر، حائز توجه فراوان است.

معایب :

(الف) با انتظارات برخی از پژوهشگران مطابقت ندارد. برخی از الزاماتی که بخشی از ایدئولوژی تعدادی از تحقیقات متعارفند، را نادیده می گیرد.

(ب) بسیاری از محققان، اطلاعات زیادی از آن ندارند. زیرا تبحر و تخصص در آن، زمان زیادی می برد ولی می توان در دو سال از شیوه های متعارف آگاه شد. روش شناسی اقدام پژوهی، چیزی است که برخی از پژوهشگران باید آن را با تلاش زیاد بیاموزند.

(ج) مطالعات کتابخانه ای در مورد اقدام پژوهی، بسیار لازم است. در پژوهش متعارف، متون مرتبط بسیار زیاد است. در اکثر اقدام پژوهی ها، متون مرتبط به وسیله داده هایی تعریف می شود که پژوهشگر خود جمع آوری و آن را تفسیر می کند. این امر بدان معناست که محقق، نخست باید جمع آوری داده ها را آغاز کند و آنگاه، برای نقد و بررسی آنها به متون یا ادبیات مراجعه کند.

(د) تدوین گزارش اقدام پژوهی، نسبت به سایر تحقیقات، دشوارتر است.

۲۲۷- تحقیقات تجربی، به علت دارا بودن ویژگی های زیر می توانند تئوری ها و فرضیه ها را به طور اصولی، مورد آزمون قرار دهند:

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

- در این نوع تحقیقات، محقق، می‌تواند آزمودنی‌ها را به شیوه‌ای اصولی یا تصادفی، در دو گروه کنترل و آزمایش جای دهد.

- در این نوع تحقیقات، محقق، می‌تواند با دستکاری یک یا چند متغیر، مستقل، اثرات آنها را در متغیرهای وابسته، مشاهده کند.

- در این نوع تحقیقات، به علت دو ویژگی فوق، پژوهش از طریق مداخله‌ای مستقیم پژوهشگر و معمولاً در محیط‌های آزمایشگاهی صورت می‌گیرد.

۲۲۸- هدف اصلی تحقیقات شبه تجربی مانند تحقیقات تجربی، تحلیل روابط علی بین متغیرهای مستقل و وابسته است. در پژوهش شبه تجربی، پژوهش در یک آزمایشگاه صورت نمی‌گیرد و محور تمرکز آن بر زندگی واقعی رویدادها، آن طور که به صورت طبیعی رخ می‌دهند، است و آزمودنی‌ها به صورت سیستماتیک یا تصادفی، به گروه‌های کنترل و آزمایش تخصیص داده نمی‌شود. این بدان معنا نیست که در این نوع پژوهش از گروه‌های کنترل و آزمایش استفاده نمی‌شود بلکه گروه‌های کنترل و آزمایش در میدان پژوهش و به صورت طبیعی انتخاب می‌شوند یعنی گروهی که به صورت طبیعی آزمونی دریافت یا تجربه کرده است، با گروهی که آزمونی بر آن اعمال نشده مقایسه شود.

۲۲۹- ویژگی‌های رویکرد شبه تجربی عبارتند از:

- محیط تحقیق، طبیعی است تا آزمایشگاهی

- پژوهش در محیط‌هایی طبیعی انجام می‌شود لذا یافته‌های پژوهش قابل تعمیم هستند

- در مواردی استفاده می‌شود که بررسی روابط علی مستلزم دستکاری متغیر مستقل و یا تخصیص آزمودنی در گروه‌های کنترل و آزمایش است ولی از لحاظ اخلاقی و عملی میسر نیست.

۲۳۰- مقایسه اقدام پژوهی، مشاوره، پژوهش عملیاتی

تحقیقات تجربی محض	تحقیقات شبه تجربی	اقدام پژوهی
مستلزم تحلیل مداخله‌ی مستقیم پژوهشگر است.	مستلزم تحلیل رویدادهایی است که بدون مداخله‌ی پژوهشگر به طور طبیعی رخ می‌دهند.	مستلزم تحلیل مداخله‌های مستقیم پژوهشگر است.
تغییر در متغیر مستقل به وسیله دستکاری پژوهشگر انجام می‌شود.	تغییر در متغیر مستقل به صورت طبیعی صورت می‌گیرد.	تغییر در متغیر مستقل به وسیله اقدامهای پژوهشگر انجام می‌شود.
مستلزم پیش و پس آزمون، اندازه‌گیری و مقایسه‌ی متغیر مستقل در گروه کنترل و آزمایش است.	مستلزم پیش و پس آزمون؛ اندازه‌گیری و مقایسه‌ی متغیر مستقل در گروه آزمایش و کنترل است.	مستلزم پیش و پس آزمون اندازه‌گیری و مقایسه‌ی متغیر وابسته در گروه آزمایش است. ایجاد گروه کنترل، به علت مشکل زا بودن آن در محیط پژوهش ممکن است میسر باشد یا نباشد.
مستلزم کنترل فیزیکی بر متغیرهای بی‌ربط از طریق همتا سازی گروههای آزمایش و کنترل است.	چون مستلزم تحلیل رویدادهایی است که به صورت طبیعی رخ می‌دهد از این رو همتا سازی گروهها دشوار است، در حقیقت گروههای کنترل و آزمایش در قالب تغییر متغیر مستقل تعیین می‌شوند و نمی‌توانند به طور واقعی همتا شوند.	چون دستکاری متغیرمستقل به وسیله‌ی اقدامات پژوهشگر انجام می‌شود تعیین پیشاپیش گروههای کنترل و آزمایش گاهی اوقات میسر است. در عین حال، همتا سازی کامل آن دشوار است، چون گروهها به طور معمول به صورت طبیعی انتخاب می‌شوند.
از روایی درونی بالایی برخوردار است.	روایی اکولوژیک بالایی برخوردار است. و از مشکلات مرتبط با واقعیت‌های مصنوعی آزمایشی پرهیز می‌کند؛ و جامعه‌ی آماری آن روایی بالایی دارد.	از روایی بالایی اکولوژیک برخوردار است و از ساختن واقعیت‌های مصنوعی پرهیز می‌کند.
روایی اکولوژیک پائین است و غالباً روایی جامعه نیز محدود است.	کنترل متغیرهای بی‌ربط از دست می‌رود.	روایی جامعه به آزمودنی‌های درگیر در تحقیق، محدود می‌شود و کنترل متغیرهای بی‌ربط از دست می‌رود.

۲۳۱- به اعتقاد راپوپورت اهداف اقدام پژوهی عبارتند از:

- مشارکت در حل مسائل یا مشکلات افراد در یک وضعیت مشکل زای اضطراری

- افزایش دانش علم الاجتماع از راه همکاری مبتنی بر اعتماد متقابل پژوهشگر و مراجع (متقاضی تحول) درون یک چارچوب اخلاقی قابل قبول طرفین.

۲۳۲- مقایسه‌ی اقدام پژوهی، مشاوره، پژوهش بنیادی

مراحل	اقدام پژوهی	مشاوره	پژوهش بنیادی
ورود	مراجع یا پژوهشگر مشکل را مطرح می‌کنند.	مراجع، مشکل را مطرح و اهداف خود را از طرح آن ارائه می‌کند.	پژوهشگر مشکل را مطرح و اهداف خود را از طرح آن ارائه می‌کند.
انعقاد قرارداد	قرارداد روانی و تجاری، کنترل متقابل	قرارداد تجاری، مشاور مراجع را کنترل می‌کند.	پژوهشگر در مقام فردی خبره و متخصص عمل می‌کند. مراجع را شاد نگه می‌دارد. کمتر به انعقاد قرارداد منجر می‌شود.
تشخیص	تشخیص توأم پژوهشگر و مراجع، توافق بر مفاهیم پژوهشگر و داده‌های مراجع.	تشخیص مشاوره، وی دیدگاه‌های خود را می‌فروشد.	محقق، تشخیص تخصصی را انجام می‌دهد.
اقدام عملی	بازخورد مشاور با اقدام عملی وی همراه با حمایت مراجع منتشر می‌شود.	مشاور اقدام را تجویز می‌کند ولی گزارش آن منتشر نمی‌شود.	هدف گزارش ارائه این نکته به مراجع است که پژوهشگر چقدر آموخته است و شایستگی او چقدر است. گزارش نیز منتشر می‌شود.
ارزیابی	مشکلات جدید بروز می‌کند؛ چرخه مراحل تکرار می‌شود. تعمیم پذیری‌ها ظهور می‌کند.	کمتر انجام می‌گیرد.	بندرت انجام می‌گیرد.
خاتمه پژوهش	خود حمایتی مراجع	وابستگی مراجع	وابستگی مراجع

فصل پانزدهم: استراتژی مورد پژوهی

۲۳۳- تحقیقات موردی شامل نوعی بررسی تفصیلی (همراه با داده‌های اطلاعاتی در یک دوره زمانی) از یک یا چند سازمان یا از گروه‌های درون سازمانی است که به هدف ارائه‌ی تحلیلی از زمینه و فرآیندهای دخیل در پدیده‌ی مورد بررسی انجام می‌شود. پدیده‌ی موردنظر از بسترش جدا نمی‌شود. بلکه چون با بسترش رابطه تنگاتنگی دارد، در پیوند با بسترش مورد بررسی قرار می‌دهد.

۲۳۴- رویکرد مطالعات موردی یک شیوه یا روش نیست بلکه نوعی استراتژی پژوهشی است. درون این استراتژی، روش‌ها یا شیوه‌های متعددی مورد استفاده قرار می‌گیرند و ممکن است این روشها کمی، کیفی یا هر دو باشند، اگرچه بنا به نوع پرسش‌ها یا سؤالها روش‌ها و فنون مشخص می‌شوند ولی عموماً بیشتر این فنون کیفی هستند. یکی از این فنون مشاهده مشارکتی است.

۲۳۵- مشاهده در نقش پژوهشگر نه مشارکت فعال نیز از جمله فنون یا شیوه‌های دیگری است که به طور وسیعی مورد استفاده قرار داده می‌شود. یکی از فنون دیگر، مصاحبه با مطلعین در سازمان است که مصاحبه‌های نیمه ساختارمند تا نسبتاً منظم را در بر می‌گیرد. گاهی اوقات ترکیبی از این فنون و شیوه‌ها استفاده می‌شود. اضافه بر این فنون یا شیوه‌ها، پژوهشگران مطالعات موردی از منابع اطلاعاتی دیگری که درون سازمان وجود دارد نیز بهره می‌گیرند که گهگاهی در قالب فرصت‌هایی که پیش می‌آید و گاهی هم با اتکا به روش از قبل تعیین شده به این کار مبادرت می‌کنند.

۲۳۶- ارزش تئوری، کلید و محور اصلی پژوهش است. اگرچه مطالعات موردی ممکن است (در برخی موارد) با یک تئوری مقدماتی یا نوعی چارچوب اولیه آغاز شوند، ولی در انتهای پژوهش که داده‌ها غنی می‌شوند به تدوین چهارچوب‌های نظری نیاز دارند، و نه تنها نوعی احساس منحصر به فرد بودن به مطالعه موردی می‌دهد بلکه آنچه را که در پی آنیم نیز فراهم می‌کند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۲۳۷- در هر مطالعه‌ی موردی به واسطه‌ی ویژگی‌های سازمانی و شخصیت‌ها و نقش افراد، ویژگی‌های منحصر به فردی وجود دارد. این ویژگی‌ها به مطالعه‌ی موردی نوعی غنا و کیفیت می‌دهد که ذهن و قوه تخیل خواننده را به طریقی مشغول می‌کند که غالباً مفاهیم عملیاتی شده در یک پرسشنامه از عهده آن بر نمی‌آید. بدون یک چهارچوب نظری، پژوهشگر در خطر ارائه‌ی تجویزی بدون معنا قرار خواهد گرفت.

۲۳۸- اگرچه مطالعه‌ی به عنوان یک استراتژی روانشناسی کمتر گسترش یافته ولی در درک فرآیندهای رسمی و غیر رسمی حائز اهمیت بوده است.

۲۳۹- نقطه قوت مطالعات موردی در توانایی آن برای بررسی فرایندهای اجتماعی آن طور که در سازمانها رخ می‌دهند، نهفته است. پژوهشگر با استفاده از فنون و شیوه‌های متعدد و غالباً کیفی از جمله مشاهده می‌تواند نکات بیشتری را نسبت به استراتژی دیگر مانند پیمایش در مورد فرایند بیاموزد. زمانی که درک فرایندهای اجتماعی در بستر سازمانی و محیطی اشان حائز اهمیت است، استفاده از مطالعات موردی مفید می‌باشد. رفتار ممکن است فقط در بستر نیروهای وسیع عمل کننده‌ی درون سازمان به طور کامل قابل درک باشد، خواه این نیروها تاریخی باشند خواه متعلق به زمان حال باشند.

۲۴۰- مطالعات موردی وظیفه‌ی مهمی در ایجاد فرضیه‌ها و تئوری سازی دارد. احتمال ایجاد تئوری جدید به وسیله مطالعه موردی زیاد است و به علاوه، تئوری نوظهور حاصله از مطالعات موردی با سازهایی که می‌توانند مورد سنجش قرار گیرند و فرضیه‌هایی که می‌تواند تأیید گردد، قابل آزمون می‌باشد، چون در اینجا تئوری پردازی تا حد زیادی استقرایی است.

۲۴۱- مطالعات موردی در درک رفتار سازمانی که غیر رسمی، نامعمول، محرمانه یا حتی غیر قانونی است، استراتژی مفیدی است.

”روای ما: جهانی در میان ایرانی“

۲۴۲- یک مطالعه‌ی موردی که نتیجه هفته‌ها و سالها کار یک پژوهشگر در یک سازمان است، می‌تواند اطلاعات ارزشمندی درمورد سؤال پژوهش ارائه دهد. در جاهایی که انجام تنها یک مطالعه‌ی موردی میسر است، بهتر است درون آن مورد به مجموعه‌ای از مقابله‌ها یا مقایسه‌ها پرداخت. یک طرح پژوهشی مفید می‌تواند هم از مطالعه‌ی موردی و هم از سایر استراتژی‌های پژوهشی استفاده کند.

۲۴۳- انجام پژوهش موردی :

الف) انتخاب مورد برای مطالعه :

نخستین مسأله‌ای که پژوهشگر با آن مواجه است، این است که چرا برای پرداختن به پاسخ یک پرسش تحقیقی، استراتژی موردی نسبت به دیگر استراتژی‌ها مفیدتر است.

ب) دسترسی به موضوع پژوهش:

تعیین کسانی که نسبت به پژوهش سازمانی به نحوی حمایت کننده هستند حائز اهمیت است. این افراد کسانی‌اند که در دسترسی به افراد مطلع و میزان ارتباط با آنها تعیین کننده هستند.

ج) انتخاب یک چارچوب نظری اولیه:

با توجه به وضعیت پیشینه‌ی پژوهش درحوزه‌ی مطالعه، محور اولیه‌ی مطالعه موردی ممکن است بسیار وسیع باشد. چون استراتژی مطالعه موردی با بررسی موشکافانه موضوعات به صورت عمیق سازگاری دارد و منجر به ایجاد حوزه‌های جدید یا سازه‌های جدید تئوری می‌شود چهار چوب اولیه ممکن است چهارچوب پایایی برای مطالعه نباشد.

د) گردآوری نظاممند داده‌ها :

یک استراتژی گردآوری داده‌ها بررسی اجمالی از ساختار و کارکرد سازمان است. برای این کار پژوهشگر ممکن است با ۶ نفر مصاحبه کند و براساس آن مطالبی در مورد تاریخچه و کارکرد فعلی سازمان کسب کند.

📖 **نکته:** داده‌ها باید به صورت اصولی جمع‌آوری شود نه تصادفی و موقتی.

ز) مدیریت گردآوری داده‌ها :

باید به هزینه‌های فرصت و مدیریت داده‌های جمع‌آوری شده توجه کرد. در برخی مواقع باید تصمیم به توقف جمع‌آوری اطلاعات بیشتر گرفت.

ه) تحلیل داده‌ها :

نحوه‌ی تفسیر داده‌ها و نتیجه‌گیری از داده‌ها بخشی از پژوهش (خصوصاً پژوهش کیفی) است که در روش پژوهش به خوبی توصیف می‌شود. تحلیل داده‌ها و جمع‌آوری داده‌ها در یک فرآیند چرخه‌ای با یکدیگر ایجاد می‌شوند. راه نخست توصیف دقیق داده‌ها و ایجاد طبقاتی است که فرایندها یا رفتارها در آنها قرار گیرند. داده‌ها ممکن است حول موضوعاتی خاص، موضوعاتی کلیدی یا پرسش‌هایی محوری سازمان دهی شوند. آنگاه داده‌ها باید بررسی شوند تا معلوم شود با طبقات مورد انتظار چقدر همخوانی دارند.

۲۴۴- پایان مطالعه موردی :

وقتی داده‌های اطلاعاتی به حد کفایت جمع‌آوری شد، مطالعه موردی پایان می‌یابد. باید در این مرحله برنامه ریزی کرد که از داده‌ها چه استفاده‌ای می‌توان کرد. و چقدر زمان طول می‌کشد تا نتایج حاصل شود. برای مثال گزارشی کوتاه به همه اعضا، گزارشی مفصل تر به دایره پرسنلی یا اتحادیه کارگری، یا ممکن است برای بحث در مورد یافته‌ها، به برپایی جلسات تعاملی روی آورید.

"روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی"

۲۴۵- با مسأله تعمیم پذیری می توان به دو طریق برخورد کرد. ممکن است معنای تعمیم پذیری در تحقیقات کمی و کیفی متفاوت باشد اگرچه از لحاظ شناخت شناسی بسیار مشابه باشند. برای یک پژوهشگر کمی، تعمیم پذیری از طریق فنونی نظیر اندازه نمونه، چهارچوب نمونه گیری و غیره پژوهشگر می شود. ایده ان است که اگر نمونه معرف جامعه باشد می تواند یافته های نمونه را به جامعه تعمیم داد. این شیوه یکی از جنبه های مفید تعمیم پذیری است. اما دشواری هایی نیز دارد. پژوهشگر با استفاده از رویکرد کمی می تواند فقط نمونه را به جامعه تعمیم دهد. زمانی که نمی توان نمونه بسیار بزرگ را انتخاب کرد و وقتی سازمانها متجانس نیستند، این امر نمود بیشتری پیدا می کند.

فصل شانزدهم: استراتژی قوم نگاری

۲۴۶- مردم نگاری و نحوه تکامل آن:

رویکرد مردم نگاری بر انسان شناسی استوار است و به پژوهشگر اجازه می‌دهد و برای تعیین الگوی مشاهده شده فعالیت انسان از دانش اجتماعی و مشترک مشارکت کنندگان در پژوهش استفاده کند. ویژگی کلیدی رویکرد مردم نگارانه تمرکز بر شیوه‌های طبیعت گرایانه تحقیق، نظیر مشاهده‌ی مشارکتی درون نوعی چارچوب استقرایی از قبل تدوین شده است.

۲۴۷- نقش‌های میدانی در مردم نگاری:

پژوهشگر مردم نگاری ممکن است نقش‌های میدانی متفاوت و متعددی در انجام پژوهش ایفا کند. آنچه همه این نقش‌ها حول آن می‌چرخد تصمیم‌گیری پژوهشگر برای مشارکت در محیط طبیعی رفتار آزمودنی است.

۲۴۸- مشاهده‌ی مشارکتی و غیرمشارکتی:

اگر پژوهشگر بخواهد به طور عمیق در محیط اجتماعی نفوذ کند نقش مشارکت کامل در زندگی روزمره‌ی آزمودنی‌ها را به خود می‌گیرد ولی اگر در پی آن باشد که فقط رویدادها و فرآیندها را مشاهده کند و از درگیر شدن در تعاملات با آزمودنی‌ها اجتناب کند، نقش مشاهده غیر مشارکتی را ایفا می‌کند.

۲۴۹- در مشاهده‌ی مشارکتی پژوهشگر تلاش می‌کند تا به طور کامل در زندگی و فعالیتهای آزمودنی‌ها مشارکت کند و بدین ترتیب به صورت عضوی از گروه سازمان یا اجتماعی آنها در می‌آید. این شیوه پژوهشگر راقادر می‌سازد نه فقط آنچه را اتفاق می‌افتد تجربه کند بلکه آن را احساس کند. اگرچه این شکل از مشاهده، نخستین بار به وسیله انسان شناسان که فرهنگ‌های قبیله‌ای را بررسی می‌کردند، مطرح گردید ولی برای مطالعه‌ی افراد در سازمانها از جمله مدیران به طور موفق به کار گرفته شده است.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۲۵۰- پژوهشگر خود را در محیط اجتماعی مورد بررسی درون تجارب روزانه اعضا آن محیط قرار می‌دهد اما کماکان به عنوان یک پژوهشگر باقی می‌ماند و این تجارب را به عنوان عضوی از آن محیط انعکاس و گزارش می‌دهد. واری‌های عمیق در پی بردن به جنبه‌های دقیق تر و محرمانه‌تر زندگی اجتماعی که اعضا آن محیط اجتماعی نمی‌توانند در مورد آن صحبت و یا حتی بیندیشند، بسیار اساسی است.

۲۵۱- در بهره‌گیری از مشاهده‌ی پنهان دو مبنای عمده وجود دارد. استدلال می‌شود اگر افراد بدانند که تحت مشاهده هستند به طور کاملاً متفاوت رفتار می‌کنند. همین طور در گونه‌های متعدد مردم نگاری نوعی وسواس برای حذف اثرات پژوهشگر بر داده‌ها وجود دارد، اگر چه مجموعه بسیار متفاوتی از استراتژی‌ها برای تحقق این هدف آرمانی در پیش گرفته می‌شود. این هدف دو بعد مهم دارد: نخست حذف واکنش آزمودنی نسبت به ویژگی‌های شخصی پژوهشگر و فنون پژوهش؛ و دوم اجتناب از تحمیل چارچوب ذهنی منحصر به فرد پژوهشگر بر داده‌ها.

۲۵۲- دلیل دوم استفاده از مشارکت مخفی این است که اگر آزمودنی‌ها از حضور پژوهشگر آگاه باشند یا ماهیت واقعی پژوهش را بدانند، انجام پژوهش میسر نشود، به یقین در چنین شرایطی فریب کاری جزئی تا حدی از لحاظ اخلاقی قابل دفاع است. در عین حال، در مشاهده مخفی، چون پژوهشگر به عنوان یک عضو عادی تصور می‌شود، به طور مسلم آزادی عمل او ممکن است محدود شود. چنین محدودیت‌هایی نه تنها ممکن است توانایی شکل‌دهی جنبه‌های بستر اجتماعی را به طور طبیعی، محدود کند بلکه با حرکت حول نکات مخفی سازمان، آزادی نمونه‌گیری محیط‌های اجتماعی مختلف را نیز تحت تأثیر قرار دهد.

۲۵۳- دو مورد بسیار مهم که پژوهشگر باید در آغاز کارمیدانی مدنظر قرار گیرد میزان مخفی نگه داشتن پژوهش و پژوهشگر و میزان تعامل پژوهشگر با اعضا از طریق ایفای نقش در سازمان است.

”روای ما: جهانی در میان ایرانی“

۲۵۴- مشاهده مستقیم و غیرمستقیم: در مشاهده مستقیم پژوهشگر به طور مستقیم رفتار آزمودنی ها را مشاهده و به سخنان آن گوش قرار می دهد. ولی مردم نگار ممکن است برای دسترسی به اطلاعات اولیه به مشاهده ی غیرمستقیم یک رویداد بپردازد که به وسیله یک شخص مطلع به صورت شفاهی و یا نوشتاری به وی داده می شود.

۲۵۵- دسترسی به آزمودنی ها تحت تأثیر نوع رویکرد به مطالعه پدیده مورد بررسی قرار می گیرد. در نقش مشارکت کننده ی کامل، فعالیتهای پژوهشگر پنهان می شود و پژوهشگر به عنوان عضوی عادی اما برای انجام پژوهش به صورت مخفیانه به سازمان می پیوندد. نمونه های متعددی از چنین شیوه در متون مردم نگاری به چشم می خورد اما در مدیریت این نمونه ها بسیار معدود است.

۲۵۶- مراحل پژوهش مردم نگاری:

الف) گزینش موضوع مورد بررسی :

این گزینش معمولاً بر مبنای علایق گسترده تر و کنجکاوی بنیادی پژوهشگر انجام می گیرد و در این مرحله، میان فرض های نظری، علایق پژوهشگر و روشهای پژوهش معمولاً تأثیر و تأثر متقابلی برقرار است.

ب) بازبینی نوشته ها و مدارک مربوط به موضوع مورد بررسی

ج) پیوستن به گروه مورد بررسی :

پس از انتخاب گروه یا نهاد و موسسه مورد بررسی، پژوهشگر باید در این باره تصمیم بگیرد که درباره ی هدف بررسی چه توضیحی را باید به بررسی شوندگان بدهد. آیا باید به آنها آشکارا بگوید که می خواهد بررسی شان کند و یا نقش دیگری را به خود ببندد و به ظاهر هدف دیگری را دنبال کند و هرگز آنها را از هدف اصلی اش آگاه نسازد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۲۵۷- نخستین مرحله‌ی پژوهش: پس از دسترسی به گروه یا نهاد مورد بررسی، پژوهشگر نخستین مرحله از پژوهش واقعی را آغاز می‌کند. در این مرحله، او فعالیت‌های بسیار گسترده‌ای انجام می‌دهد و سعی می‌کند تا آنجا که ممکن است بدون تعصب و با ذهنی پذیرا عمل کند و همه‌ی الگوهایی را که پدیدار می‌شوند ببیند. پژوهشگر با هر کس دیگری که به یک گروه وارد می‌شود و سعی می‌کند مورد پذیرش اعضای گروه قرار گیرد، چندان تفاوتی ندارد.

۲۵۸- یکی از مهمترین تفاوت‌های میان پژوهشگر و یک عضو جدید و معمولی یک گروه اجتماعی این است که پژوهشگر باید هر چیزی را که می‌بیند و هر ادراکی را به دقت و جزء به جزء یادداشت و ثبت کند. این به آن معناست که در هر جا که ممکن است باید یادداشت برداری کرد، حتی اگر هدف از این کار چندان روشن نباشد.

۲۵۹- مرحله میانی پژوهش: به موازات پیشرفت تحقیق، اندیشه‌های پژوهشگر نیز روشن تر می‌شود. در این مرحله، پژوهشگر آغاز به برقراری ارتباط با مردم می‌کند و با برخی از افراد بومی به عنوان اطلاع دهندگان اصلی ارتباط نزدیک پیدا می‌کند و از وجود آنها در پژوهش بهره می‌جوید. اطلاع دهندگان اصلی معمولاً همان کسانی هستند که دسترسی پژوهشگر به گروه مورد بررسی‌اش را امکان پذیر می‌سازند و تقریباً نقش یک دستیار پژوهشی را بازی می‌کنند.

۲۶۰- مرحله فعال، پژوهشگر آغاز به مصاحبه با برخی از مردم مورد بررسی می‌کند، البته به شرط آن که آشکارا نقش پژوهشگر را بازی نکند. این مصاحبه‌ها ساختاری ندارند و گهگاه گفتگوهای هدایت شده نامیده می‌شوند. در یک گفتگوی معمولی، دو طرف گفتگو جایگاه برابری دارند و هر کدام می‌تواند موضوع مورد بحث را تغییر دهد و یا نکات تازه‌ای را مطرح سازد. اما در گفتگوی هدایت شده، پژوهشگر قدرت بیشتری دارد و

"روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی"

تعیین می کند که کدام یک از موضوع های مطرح شده باید به عنوان موضوع های مهم مورد بحث قرار گیرند و او در این گفتگو می تواند با پاسخ های پاسخگویان را یادداشت و حتی ضبط کند.

۲۶۱- مرحله نهایی پژوهش :

در آخرین مرحله ی تحقیق، پژوهشگر در موقعیتی است که می تواند اندیشه هایش را به آزمون کشد و الگوهای رفتاری را تشخیص دهد. در این مرحله است که صورت نهایی گزارش مردم نگاری آغاز به شکل گیری می کند و پژوهشگر باید گروه مورد بررسی اش را ترک کند.

فصل هفدهم: استراتژی تئوری مفهوم سازی بنیادی

۲۶۲- تئوری مفهومی سازی بنیادی، یکی از استراتژی‌های پژوهش محسوب می‌شود که از طریق آن تئوری بر مبنای مفاهیم اصلی حاصل از داده‌ها، شکل می‌گیرد. این استراتژی از نوعی رویکرد استقرایی بهره می‌گیرد، یعنی روند شکل‌گیری تئوری در این استراتژی حرکت از جز به کل است. این استراتژی پژوهش بر سه عنصر: مفاهیم، و مقوله‌ها (طبقه‌ها) قضیه‌ها، یا آنچه که از ابتدا فرضیه‌ها نامیده می‌شد، استوار است.

۲۶۳- استراوس و کاربین، نویسندگان «رویه‌ها و فنون تئوری مفهوم سازی بنیادی» این تئوری را اینگونه تعریف می‌کنند: «تئوری مفهوم سازی بنیادی نوعی استراتژی کیفی است که برای تدوین تئوری در مورد یک پدیده به صورت استقرایی، مجموعه‌ای سیستماتیک از رویه‌ها را به کار می‌برد.

۲۶۴- هدف عمده‌ی این تئوری تبیین یک پدیده از طریق مشخص کردن عناصر کلیدی (مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها) آن پدیده و سپس طبقه‌بندی روابط این عناصر درون بستر و فرایند آن پدیده است. به عبارت دیگر، هدف آن حرکت از جزء به کل، بدون از دست دادن توجه به محور اصلی بررسی است.

۲۶۵- در فرایند تحلیل تئوری مفهوم سازی بنیادی سه فرآیند همپوش مشخص وجود دارد که رویه‌های نمونه‌گیری نوعاً براساس آنها انتخاب می‌شوند. این سه فرآیند عبارتند از: کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی.

۲۶۶- کد گذاری باز بر مفهوم داده‌ها به عنوان ابزار تعیین مقوله‌های مربوط و مناسب استوار است. کد گذاری محوری اغلب زمانی استفاده می‌شود که مقوله‌ی محوری یا مقوله‌ی مرکزی که دیگر مقوله‌ها را در تئوری به هم پیوند می‌دهد، مشخص می‌شود و به دیگر مقوله‌ها پیوند داده می‌شود. جمع‌آوری داده‌ها از طریق نمونه‌گیری نظری انجام می‌شود. یعنی نمونه‌گیری بر سازه‌های نظری استوار است.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

۲۶۷- گردآوری داده‌های اولیه به منظور شکل‌گیری روند «جمع‌آوری مداوم داده‌ها» صورت می‌گیرد؛ تا برای پژوهشگر فرصت‌هایی را فراهم کند تا میزان کفایت مقوله‌های مناسب را افزایش دهد.

۲۶۸- استراوس و کاربین مدعی‌اند که برای قضاوت در مورد تئوری مفهوم‌سازی بنیادی باید به چهار نکته توجه کرد:

- باید با پدیده مورد بررسی متناسب باشد، به شرط آن که به دقت از داده‌های متنوع استخراج شده باشد و به واقعیت عام حوزه مورد توجه متکی باشد.

- باید به درک از پدیده منجر شود و قابل فهم‌باشد.

- چون داده‌ها جامع هستند، باید تعمیم‌پذیری را فراهم کند یعنی تئوری به حدی تجربیدی و تغییرپذیر باشد که در دامنه وسیعی از بسترها قابلیت کاربرد داشته باشد.

- باید کنترل ایجاد کند یعنی شرایطی را مطرح می‌کند که تحت آن شرایط تئوری به کار رود و مبنای معقول برای اقدام عملی توصیف کند.

۲۶۹- سیر تکاملی استفاده از روش‌شناسی تئوری مفهومی‌سازی بنیادی:

تئوری مفهوم‌سازی بنیادی، نخستین بار به وسیله گلاسر و استراوس در کتاب کشف تئوری مفهوم‌سازی بنیادی (۱۹۶۷) مطرح شد. این کتاب سه هدف عمده داشت:

- نخست ارائه مبنا یا خرد مایه‌ای برای تئوری‌هایی که بنیادی باشند یعنی تئوری‌هایی که از طریق تأثیرمتقابل داده‌های جمع‌آوری شده در طی پروژه‌های پژوهشی شکل گرفته و تدوین شده‌اند.

- هدف دوم ارائه منطق و گونه‌های تئوری بنیادی بود.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

- هدف سوم مشروعیت بخشی به پژوهش‌های کیفی دقیق بود که در دهه های ۱۹۶۰ اعتبار آنها کاهش یافته بود.

۲۷۰- تئوری مفهوم سازی بنیادی نوعی روش شناسی عمومی است یعنی شیوه‌ای است برای تفکر و مفهوم سازی داده‌ها، به سادگی به وسیله بنیانگذاران و پیروان آنها برای مطالعه‌ی پدیده‌های متنوع اقتباس شد.

۲۷۱- تئوری مفهوم سازی بنیادی با دیگر شیوه‌های انجام پژوهش کیفی شباهت‌هایی دارند از قبیل:

- منبع جمع آوری داده‌ها مشابهند: مصاحبه ها و مشاهدات میدانی، مستندات نظیر یادداشت‌های روزانه، نامه‌ها، بیوگرافی‌ها، دست نوشته‌ها، گزارش‌های تاریخی، مطالب روزنامه‌ها و دیگر رسانه‌ها و نوارهای ویدیویی.

- نظریه پردازان تئوری مفهوم سازی بنیادی می‌توانند مانند پژوهشگران کیفی از داده‌های کمی یا ترکیب فنون تحلیلی کمی و کیفی بهره برداری کنند.

- نظریه پردازان تئوری مفهوم سازی بنیادی مانند دیگر پژوهشگران کیفی، کانون‌های معمول علمی را به هدف مطالعه رفتار انسان تعریف مجدد کرده‌اند.

- مانند سایر روش شناسی‌ها، نظریه پردازان تئوری مفهوم سازی بنیادی بر تفسیر آنچه مشاهده، شنیده و یا خوانده می‌شود، تأکید دارند.

۲۷۲- تفاوت عمده بین این روش شناسی و دیگر رویکردها نسبت به پژوهش کیفی، تأکید آن بر شکل دهی یا تدوین تئوری است. پژوهشگران می‌توانند هنگام استفاده از روش‌های تئوری مفهوم سازی بنیادی در پی تدوین سطوح مختلف تئوری باشند.

۲۷۳- تئوری مفهوم سازی بنیادی دارای سه رکن اصلی: مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها است.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

الف) مفاهیم، واحدهای بنیادی تحلیل هستند. زیرا از طریق مفهوم سازی داده‌ها شکل می‌گیرد نه داده‌های عینی.

ب) دومین عنصر تئوری مبنایی، مقوله‌ها هستند که کاربرین و استراوس را چنین تعریف می‌کنند: مقوله‌ها نسبت به آنچه مفاهیم نشان می‌دهند تجریدی‌تر و در سطح بالاتری قرار دارند. یعنی ترکیب یا کنار هم قرار گرفتن چند مفهوم تشکیل یک مقوله یا طبقه می‌دهند.

ج) مقوله‌ها شالوده‌های تدوین تئوری‌اند. آنها ابزاری رافراهم می‌کنند که بدان وسیله تئوری می‌تواند انسجام پیدا کند.

د) سومین عنصر تئوری بنیادین قضیه‌ها هستند که بیانگر روابط تعمیم یافته بین یک مقوله و مفاهیم آن و بین مقوله‌های معین است.

۲۷۴- تولید و خلق مفاهیم، مقوله‌ها و قضیه‌ها فرآیندی چرخه‌ای - تکراری است. تئوری بنیادی به صورت قیاسی شکل نمی‌گیرد که بعداً مورد آزمون قرار گیرد. بلکه به صورت استقرایی از مطالعه پدیده مشتق می‌شود. یعنی از طریق جمع آوری نظامند داده‌ها و تحلیل داده‌های مربوط به آن پدیده کشف، خلق و موقتاً تأیید می‌شود.

۲۷۵- برای تدوین تئوری بنیادی پنج مرحله تحلیلی وجود دارد:

- طرح پژوهش

- جمع آوری داده‌ها

- تنظیم داده‌ها

- تحلیل داده‌ها

- مقایسه با متون

کیفیت پژوهش یعنی روایی سازه، روایی درونی، روایی برونی و پایایی.

- روایی سازه از طریق تدوین واضح رویه‌های عملیاتی مشخص، افزایش داده می‌شود.

- روایی درونی از طریق ایجاد روابط علی که بدان وسیله شرایط خاصی منجر به شرایط دیگر می‌شود و روابط مصنوعی نیز حذف می‌گردد، افزایش داده می‌شود. روایی درونی بیانگر اعتبار یا ارزش حقیقی یافته‌های پژوهشی است.

- روایی برونی «مستلزم شکل دهی قلمرویی است که یافته‌های پژوهش بتواند در آن تعمیم داده شود.»

- پایایی مستلزم آن است که عملیات تحقیق، نظیر رویه‌های جمع آوری داده‌ها بتواند با نتایج مشابه تکرار شود.

۲۷۶- مرحله‌ی طرح پژوهش:

ایستربای - اسمیت و دیگران طرح پژوهش را چنین تعریف می‌کنند:

پیکره بندی کلی یک تحقیق: چه اطلاعاتی از کجا و به چه میزانی باید برای ارائه پاسخ‌های مناسب به سؤال اصلی پژوهش گرد آوری و تفسیر شود.

۲۷۷- به عنوان یک قاعده‌ی کلی، مقوله‌های اصلی یا محوری، یعنی مقوله‌هایی که بیشترین قدرت تبیین دارند، باید تا حد ممکن کفایت لازم کسب کنند. زمانی یک تئوری کفایت لازم را کسب می‌کند که در مواجهه‌ی با داده‌های جدید چیزی به آن افزوده نشود.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

۲۷۸- مرحله گردآوری داده‌ها: در تئوری مفهوم سازی بنیادی از منابع اطلاعاتی متعددی برای بررسی یک پدیده استفاده خواهد شد. به اعتقاد گلاس و استراوس در نمونه گیری نظری: نه یک نوع داده در مورد مقوله و نه یک نوع خاص تکنیک برای جمع آوری داده‌ها ضرورتاً مناسب است. انواع مختلف داده‌ها به تحلیل‌گر، دیدگاه‌ها یا نقطه نظرات مختلفی می‌دهد که از آن طریق یک مقوله را درک می‌کند و خواص آنها را شکل می‌دهد، این دیدگاه‌های مختلف را «تکه‌های اطلاعات اولیه» می‌گویند.

۲۷۹- به اعتقاد داده‌ها، برای دو مورد تجربی، به صورت تقویمی تنظیم می‌شود:

تنظیم داده‌ها براساس ترتیب وقوع زمانی به پژوهشگر اجازه می‌دهد تا رویدادهای علی را در گذر زمان تعیین کند زیرا توالی بنیادی یک علت و اثر آن نمی‌تواند به صورت موقتی معکوس شود. در عین حال، برخلاف بیشتر رویکردهای سریهای زمانی، این ترتیب زمانی باید بسیاری از انواع مختلف متغیرها را تحت پوشش قرار دهد و به یک متغیر وابسته و مستقل محدود نشود.

۲۸۰- تحلیل داده‌ها، محور اصلی پژوهش تئوری پردازی مبتنی بر داده‌ها است.

۲۸۱- درون این چهارچوب کلی، تحلیل داده‌ها برای هر مورد متضمن ایجاد مفاهیم از طریق فرایند کد گذاری است. که بیانگر عملیاتی است که به وسیله آنها داده‌ها تجزیه، مفهوم سازی و به طرقی جدید منظم می‌شوند. این فرآیند و اصلی است که بدان طریق تئوری‌ها از داده‌ها ساخته می‌شوند.

۲۸۲- سه نوع کدگذاری وجود دارد:

- کدگذاری باز

- کدگذاری محوری

- کدگذاری انتخابی

”رویای ما: جهانی در عین ایران ایرانی“

۲۸۳- کد گذاری باز اشاره به بخشی از تحلیل دارد که با عنوان گذاری و مقوله بندی پدیده آن طور که داده‌ها نشان داده‌اند، سر و کار دارد. محصول عنوان گذاری و مقوله بندی، مفاهیم یعنی ارکان اصلی در ساختن تئوری مفهوم سازی بنیادی هستند.

نکته: کدگذاری باز مستلزم کاربرد آنچه به شیوه تطبیقی اشاره دارد، یعنی پرسیدن سئوالات و انجام مقایسه‌ها است. فرآیند گروه بندی مفاهیم در سطح تجریدی تر را مقوله بندی می‌نامند.

۲۸۴- کد گذاری محوری از طریق پیوند بین یک مقوله و مقوله‌های فرعی آن (نه بین مقوله‌های معینی که در کد گذاری انتخابی انجام می‌شود) داده‌ها را به هم پیوند می‌دهند. بدین ترتیب، کد گذاری محوری اشاره به فرآیند شکل دهی مقوله های اصلی و مقوله های فرعی آنها دارد.

۲۸۵- کد گذاری انتخابی مستلزم یکپارچه کردن مقوله‌هایی است که برای شکل دهی چارچوب نظری اولیه ایجاد شده بودند.

۲۸۶- یکی از فعالیتهای مهم در طی کد گذاری، نوشتن یادداشت‌هاست.

۲۸۷- حداقل سه نوع یادداشت وجود دارد:

- یادداشت‌های کد گذاری شده

- یادداشت نظری

- یادداشت‌های عملیاتی

۲۸۸- الف) یادداشت‌های کد گذاری مربوط به کد گذاری باز است و بنابراین بر عنوان گذاری مفهومی متمرکزند.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

ب) یادداشتهای نظری به کد گذاری محوری و انتخابی مرتبط می شود و بدین ترتیب بر شاخص های فرایند متمرکز هستند.

ج) یادداشتهای عملیاتی حاوی جهت های مرتبط با طرح پژوهش در حال ظهور است.

۲۸۹- استفاده از برنامه های رایانه ای برای کمک به تحلیل داده های کیفی نوآوری جدیدی است.

مزیت عمده استفاده از یک برنامه رایانه ای این است که جنبه های ماشینی تحلیل داده ها را بدون فدا کردن انعطاف پذیری، ساده و سرعت می بخشد و بدین وسیله پژوهشگر را آزاد می سازد تا بر حیطه وسیع تری بر جنبه های خلاقانه تر تئوری سازی متمرکز شود.

۲۹۰- گام بعدی در پژوهش موردی، تئوری سازی، آزمون و توسعه این چارچوب نظری است که از طریق انتخاب مورد های اضافی مطابق اصل نمونه گیری نظری صورت می گیرد. یعنی این گام به هدف بسط یا دقیق کردن تئوری در حال ظهور از طریق پر کردن مقوله هایی که ممکن است به بازنگری یا شکل دهی مجدد نیاز داشته باشند انجام می شود.

۲۹۱- گام بعدی خاتمه پژوهش است که براساس اصل کفایت نظری صورت می گیرد یعنی زمانی که ارزش نهایی داده های جدید حداقل است.

۲۹۲- گام نهایی، مقایسه تئوری ظهور یافته با پیشینه موجود و بررسی میزان تفاوتها و شباهتهای آن با پیشینه موجود و چرایی این تفاوتها و شباهت است.

۲۹۳- محتوای استراتژی های بهبود سازمانی مناسب بر شش مجموعه از عوامل زمینه ای استوار شد: علل افول، شدت بحران؛ نگرش ذینفع ها؛ ویژگی های صنعت؛ تغییرات در محیط اقتصاد کلان؛ و استراتژی تاریخی شرکت.

۲۹۴- اقدامات موفق مؤثر بر بهبود سازمانی به چهار مرحله مجزا تقسیم شد:

● مرحله همپوش

● مرحله مدیریت تغییر

● مرحله کوچک سازی

● مرحله ثبات و مرحله رشد

۲۹۵- یکی از استراتژی پژوهش کیفی تئوری مفهوم سازی بنیادی است.

۲۹۶- وقتی از طریق کثرت گرایی در موردها، تئوری حاصله تأیید شد برای تأیید روایی بیرونی یا قدرت تعمیم پذیری با ادبیات موضوع مقایسه می شود تا میزان تفاوتها و شباهتها این تئوری با تئوری های عملی مشابه در زمینه پدیده مورد بررسی مشخص شود، هر چه شباهت بیشتری بین تئوری حاصله و متون وجود داشته باشد ممکن است قدرت تعمیم پذیری آن بیشتر باشد در واقع در این استراتژی به جای این که در ابتدای امر ادبیات نظری مطالعه شود در انتهای بررسی مطالعه می شود.

فصل هجدهم: مصاحبه پژوهش کیفی

۲۹۷- یکی از شیوه‌های کیفی که به طور وسیعی در پژوهش‌های سازمانی استفاده می‌شود، مصاحبه است. شیوه‌ای بسیار منعطف است، تقریباً می‌تواند در هر جایی استفاده شود و توانایی ایجاد اطلاعات بسیار عمیقی دارد. شیوه‌ای است که بیشتر مشارکت کنندگان در امر پژوهش از آن احساس راحتی می‌کنند. نسبت به دیگر شیوه‌های کیفی نظیر مشاهده مشارکتی و ... از جایگاه بالاتری برخوردار است. خطری که پژوهشگران کیفی را در استفاده از مصاحبه تهدید می‌کند آن است که ممکن است احساس کنند این شیوه چنان آشنا و سر راست و ساده است که نیاز به تفکر چندانی در باب نحوه انجام آن ندارند. در حقیقت طراحی و اجرای شیوه مصاحبه نسبت به هر نوع روش دیگر مستلزم تفکر و اندیشه است.

۲۹۸- در شیوه‌های کیفی اصطلاح شناسی نوع مشکل محسوب می‌شود: انواع مصاحبه‌هایی که با این عنوان متناسب هستند عبارتند از: مصاحبه عمیق، مصاحبه اکتشافی، مصاحبه نیمه ساختارمند، مصاحبه بدون ساختار.

۲۹۹- محور یا کانون توجه مصاحبه‌های پژوهش کیفی متغیر است. گاهی وسیع بوده و متمرکز بر کلیت دنیای زندگی فرد است. می‌شود، این مصاحبه‌ها اگرچه هرگز کاملاً ساختار یافته نیستند ولی از جهت میزان ساختار یافتگی نیز متغیرند، گاهی نسبتاً بدون ساختارند که معمولاً در طی انجام یک مطالعه مشاهده مشارکتی دیده می‌شود و گاهی به نوعی ساختار یافته است.

۳۰۰- ویژگی اصلی شیوه پژوهش کیفی، ماهیت رابطه بین مصاحبه کننده و مصاحبه شونده است. در مطالعه کمی با استفاده از مصاحبه‌های ساختار یافته، مصاحبه شونده به عنوان یک آزمودنی پژوهش تصور می‌شود؛ در واقع، محور توجه اصلی پژوهشگر به دست آوردن اطلاعات صحیح از مصاحبه شونده است بدون این که نوعی ارتباط با آن برقرار کند.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۰۱- در مصاحبه ساختاریافته دارای پاسخ‌های باز، از نوعی چارچوب مصاحبه استفاده می‌شود ولی بسیاری از پرسش‌های آن باز هستند و در نحوه ی پرسش نیز نوعی انعطاف پذیری وجود دارد. هیچ گونه واژه یا اصطلاحی برای توصیف این نوع مصاحبه ها وجود ندارد. این مصاحبه‌ها برای اطلاعات واقعی و نظریات کلی ارزیابی گونه متمرکزند یعنی آیا X چیزی خوبی بود یا خیر؟ ولی به بررسی لایه‌های عمیق‌تر معنی آنها نمی‌پردازند.

۳۰۲- چه زمانی مصاحبه پژوهش کیفی مناسب‌تر است؟

- جایی که بررسی بر معنای پدیده خاصی از دیدگاه مشارکت کنندگان متمرکز است.
- جایی که برداشتهای فردی از فرایندهای درون یک واحد اجتماعی (نظیر یک گروه کاری، یک بخش یا کل سازمان) باید به ترتیب با استفاده از مجموعه‌ای از مصاحبه مورد مطالعه قرار گیرد.
- جایی که برای بررسی نحوه‌ی شکل‌گیری یک پدیده خاص شرحی از تاریخچه آن ضروری است.
- جایی که قبل از این که یک پژوهش یا بررسی کمی می‌تواند انجام شود، بررسی اکتشافی ضروری است. برای مثال پژوهشگران برای بررسی اثر تکنولوژی جدید بر روابط اجتماعی در یک محیط کاری ممکن است از مصاحبه‌های کیفی برای تعیین دامنه انواع مختلف آزمایش که مطالعه کمی بعدی باید مشخص کند، استفاده نمایند.
- جایی که نوعی مطالعه کمی انجام شده است ولی داده‌های کیفی برای اعتباردهی معیارهای خاص یا برای تعیین و تشریح معنی یافته‌ها لازم است.

۳۰۳- مصاحبه ساختارمند چه زمانی مناسب‌تر است؟

- جایی که آزمون نوعی فرضیه رسمی (یا فرضیه‌های رسمی) مدنظر است.

- جایی که داده‌های گردآوری شده می‌تواند به سهولت و به طور معنی دار کمی شود.

- جایی که اطلاعات واقعی باید گردآوری شود پژوهشگر پیشاپیش نوع اطلاعاتی که مشارکت کنندگان قادرند فراهم کنند، می‌داند.

- جایی که تعمیم پذیری یافته‌های کیفی قبلاً به دست آمده، باید آزمون شوند.

۳۰۴- مصاحبه ساختارمند دارای پاسخ باز چه زمانی استفاده می‌شود؟

- جایی که شرحی توصیفی و صریح از یک موضوع، بدون آزمون فرضیه رسمی ضروری است.

- جایی که اطلاعات واقعی باید گردآوری شود اما در مورد نوع میزان اطلاعاتی که مشارکت کنندگان قادر به ارائه آن هستند، اطمینان وجود ندارد.

- جایی که ماهیت و دامنه افکار و دیدگاه‌ها احتمالی مشارکت کنندگان درمورد موضوع پژوهش پیشاپیش شناخته شده نیست و نمی‌تواند به سادگی کمی شود.

۳۰۵- فرآیند تدوین و به کارگیری مصاحبه‌های پژوهش کیفی چهار مرحله دارد:

- تعریف مسأله پژوهش

- تدوین رهنمود مصاحبه

- انتخاب مصاحبه شوندگان

- انجام مصاحبه

۳۰۶- همه مصاحبه‌ها به راحتی انجام نمی‌شوند. گاهی اوقات شما از مصاحبه با مصاحبه شونده احساس

نارضایتی کرده و دچار عصبانیت و ناراحتی می‌شوید. اگرچه تعیین همه روشهایی که از آن طریق مصاحبه‌ها

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

می‌تواند دشوار باشد میسر نیست، اما در برخی وضعیتها، دشواریهای بیشتری نسبت به وضع معمول وجود دارد و با آگاهی از این وضعیتها می‌توان استراتژی‌هایی برای برخورد موفق و مؤثر با این وضعیتها تدوین کرد اگر خواهان انجام چنین مصاحبه‌هایی هستیم. این مصاحبه شونده‌ها عبارتند از: مصاحبه شونده کم حرف و مصاحبه شونده پر حرف، مصاحبه شونده‌گان دارای مقام‌های سطوح بالا، مصاحبه در مورد موضوعات بسیار احساسی و مصاحبه شونده‌گانی که تلاش می‌کند حالتی پرخاشگر داشته باشند.

۳۰۷- یکی از دشوارترین موقعیتها برای مصاحبه‌گر، زمانی است که مصاحبه شونده از سؤال کردن پریشان می‌شود و حالت‌های احساسی به خود می‌گیرد. در چنین شرایطی، مصاحبه شونده احساس ناراحتی می‌کند ولی این دلالت بر آن ندارد که شما (یعنی مصاحبه‌گر) نسبت به وی حساسیت به خرج نداده‌اید یا مصاحبه باید پایان یابد. زمانی که فرد دچار حالت احساسی می‌شود اطمینان حاصل کنید که زمان کافی در اختیار او قرار داده‌اید تا به سؤال شما پاسخ دهد.

۳۰۸- شناسایی ویژگی‌های مشترک در شیوه‌های تحلیل مورد استفاده در مطالعات مختل موجود و ارائه راهنموده‌ایی برای رویکردهای اصلی تحلیل، میسر است. یادداشت برداری کلیه مطالب توسط مصاحبه‌گر میسر نیست مگر این که فرد دیگری همراه وی باشد و یادداشت برداری کند یا مصاحبه ضبط شود.

۳۰۹- با توجه به سوالات مصاحبه و میزان ساختار یافتگی مصاحبه، رویکردهای مختلفی برای تحلیل داده‌ها وجود دارد. در حقیقت، چون شیوه‌های کیفی به صورت مجزا درون بسیاری از رشته‌های علمی ظهور یافته‌اند، تعداد فنون مختلف تحلیل داده‌ها زیاد و متعدد است. فنون تحلیلی می‌تواند به صورت زیر طبقه بندی شود: رویکرد شبه آماری، رویکرد کد نامه‌ای، رویکرد ویرایش کردن، رویکرد غور کردن.

۳۱۰- رویکرد شبه آماری: این نوع تحلیل، داده‌های مصاحبه را به داده‌های کمی تبدیل می‌کند که می‌توان آنها را از نظر آماری دستکاری کرد. این رویکرد در فن تحلیل محتوا به بهترین وجه متجلی می‌شود. تحلیل گر

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

محتوی، واحد مناسبی برای سنجش انتخاب می‌کند، نظیر کلمات، عبارات یا موضوعات و آنگاه هرواحد را طبقه بندی می‌کند. سپس تحلیل‌های برای مقایسه افراد یا گروهها براساس توزیع واحدهای تحلیل میان طبقه‌ها می‌توان تحلیل‌های آماری را مورد استفاده قرار داد.

۳۱۱- رویکرد کد نامه‌ای: در این رویکرد، متن از طریق استفاده از یک رهنمود تحلیلی یا کتاب راهنما که مرکب از تعدادی از طبقه‌ها یا موضوعات مرتبط به سئوالات پژوهش است تحلیل می‌شود. این رویکرد با تحلیل محتوای کلاسیک شباهت‌هایی دارد. ولی دو ویژگی متفاوت نسبت به تحلیل محتوا دارد. نخست این که کد نامه هر چند وقت در برهه زمانی بازنگری می‌شود دوم آن که موضوعات به صورت کیفی نه آماری تفسیر می‌شود.

۳۱۲- ویرایش کردن: مفسر مانند ویرایش گری که در پی بخشهای معنی دار، کم و زیاد کردن کلمات یا جملات، حذف حملات غیر ضروری در متن است، وارد متن می‌شود. ویژگی کلیدی بیشتر فنون ویرایشی ماهیت انتقادی آنهاست؛ تفاسیر حاصله از تحلیل یک موضوع یا طبقه خاص همواره و پی در پی با داده‌های متنی اصلی مقایسه می‌شود.

۳۱۳- غور کردن / شفاف سازی: پژوهشگر برای یک دوره زمانی طولانی خود را به جای آزمودنی قرار می‌دهد و از طریق بازاندیشی تحلیلی و شفاف سازی الهامی معنا، شرحی از یافته‌هایش شکل می‌دهد. این نوع پژوهش مستلزم غور در آزمودنی در هر سطح ممکن است. مصاحبه‌های پژوهش کیفی - در شکل گفتگوهای طبیعی و خودبخود - می‌تواند صرفاً یکی از رشته‌های گردآوری اطلاعات / تجربه را شکل دهد.

۳۱۴- پایایی:

پژوهشگران کمی مدعی‌اند که سنجه‌های مورد استفاده آنها زمانی که به وسیله پژوهشگران مختلف بر روی آزمودنی‌های مشابه اجرا شود، نتایج یکسانی در پی خواهد داشت. ویژگی‌های پژوهشگر که بر نحوه‌ی پاسخ

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

دهی آزمودنی‌ها به ابزار در یک مصاحبه ساختارمند تأثیر گذارند، در شیوه پژوهش نوعی نقص محسوب می‌شوند. پژوهش کیفی در جستجوی توصیف و درک این نکته است که افراد چگونه جهان خود را معنا می‌بخشند و پژوهشگران را مجبور نمی‌کند که برای رسیدن به ویژگی عینیت در پژوهش و جدا کردن خود از مشارکت کنندگان در پژوهش تلاش کنند.

۳۱۵- روایی:

در تحقیقات کمی، ابزاری دارای روایی است که به طور واقعی آنچه را که ادعای سنجش آن را دارد، بسنجد. به طور مشابه در تحقیقات کیفی، مطالعه یا بررسی‌ای دارای روایی است که به طور واقعی موضوعی که ادعا می‌شود بررسی شده است، بررسی کند. از این جهت مفهوم روایی (کمی یا کیفی) مشابه است. نقطه افتراق این است که در تحقیقات کمی ایده‌های روایی بر شیوه‌هایی نظیر روایی روایی مقیاس‌های رتبه بندی مورد استفاده در یک مصاحبه ساختارمند متمرکز می‌شود.

۳۱۶- برای بررسی انواع مختلف پرسش‌های پژوهش در سازمان می‌توان از انواع مختلف مصاحبه‌ی پژوهش کیفی استفاده کرد. این امر، مصاحبه را به صورت یکی از منعطف‌ترین شیوه‌های موجود جمع آوری اطلاعات در آورده است. از یک طرف می‌توان مصاحبه‌های پژوهش کیفی را در زمینه‌های خاص زندگی سازمانی نظیر فرایندهای اتخاذ تصمیم‌ها در خصوص انتخاب کارکنان، یا تصمیم‌ها در مورد اقتباس و نوآوری به کار برد.

نکته کلیدی: مصاحبه‌ی پژوهش کیفی به طور ایده‌آل برای بررسی موضوعاتی که از طریق آنها باید سطوح مختلف معنی مورد کنکاش قرار گیرد، بسیار مناسب است. انجام این مهم از طریق شیوه‌های کمی بسیار دشوار است و از طریق فنون دیگر کیفی نیز مشکل است. یکی از حوزه‌هایی که مصاحبه‌های کیفی کاربرد بسیار زیادی در آن دارد، مطالعه‌ی هویت‌های گروهی و سازمانی در سازمانهای بزرگ است که در آنجا الگوی پیچیده‌ای از وفاداری‌های سازمانی، گروهی، حرفه‌ای و متقابل شخصی وجود دارد.

"روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی"

۳۱۷- تدوین رهنمود مصاحبه، انجام مصاحبه و تحلیل یافته‌ها برای پژوهشگر بسیار زمان‌بر است. از طرفی انجام مصاحبه‌های پژوهش کیفی موجب خستگی مصاحبه شونده شده و در صورت مطرح شدن موضوعات کلیدی حین مصاحبه‌ها، مصاحبه گربه آنها توجه نمی‌کند.

www.iransama.org

فصل نوزدهم: شیوه‌های تحلیل اسناد

۳۱۸- اسناد سازمانی شکلهای متعددی به خود می‌گیرد: گزارشهای سالانه سازمان؛ اسنادی که روابط عمومی سازمان به مناسبت‌های مختلف منتشر می‌کند، صورتحسابهای حسابداری؛ بیانیه‌های مأموریت یا رسالت سازمان؛ خط مشی‌های استراتژی بازاریابی؛ منشورهای رسمی و اسناد حقوقی؛ خط مشی‌ها در باب قوانین و رویه‌ها؛ استراتژی‌های مدیریت منابع انسانی یا خط مشی‌ها در مورد: آموزش کاربردی کارکنان، مدیریت مسیر شغلی (کارراهه)، تحرک شغلی و مدیریت مکان‌یابی مجدد؛ نامه‌های غیر رسمی مبادله شده بین گروه‌ها و دواير و مکاتبات غیر رسمی و خصوصی بین کارکنان و مکاتبات بین آزمودنی‌ها و محققان. این نکته حائز اهمیت است که هر محققى نسبت به نقش این اسناد و تنوع کارکردهای آنها درزندگی سازمانی، آگاه است.

۳۱۹- این اسناد، منابع غنی‌ای از اطلاعات درموردتعبیر و تفسیرها یا برداشتهای کارکنان و گروه‌ها در مورد زندگی سازمانی ارائه می‌دهند زیرا این اسناد یکی از محصولات فرعی عمده تعاملات و ارتباطات افراد و گروه‌ها در همه سطوح در سازمان هستند.

۳۲۰- با دسترسی به اطلاعات تفصیلی در خصوص ساختارسازمانی، سیستم برنامه ریزی جایگزین نیروی انسانی، خط مشی‌های توسعه یا بهسازی مسیر شغلی، برنامه‌های آموزشی کاربردی و غیره، در زمان پژوهش صرفه جویی می‌شود.

❶ مهم‌تر این که اسناد سازمان معنی دیگری از کثرت گرایي اطلاعاتی فراهم می‌کنند. این امر می‌تواند لغزش‌های دیگر روش‌ها را خنثی و به عنوان منبع مکمل سایر منابع اطلاعاتی قلمداد شود. به طور خاص در افزایش نقاط قوت توصیه‌هایی مشاوره‌ای پژوهشگر و ارائه گزارش به سازمان می‌تواند سودمند باشد.

«روای ما: جهانی در میان ایرانی»

۳۲۱- مستندات سازمان ممکن است پراکنده و ذهنی باشند. ممکن است سند موثق و معتبری از فرایندها و رویدادهای واقعی نباشند. ممکن است استفاده از این اطلاعات در همه سازمانها دشوار باشد. ممکن است بازنمای واقعی زندگی در یک سازمان خاص نباشند. گهگاهی سیاسی و ذهنی‌اند.

📖 **نکته:** باید با این اطلاعات به عنوان اطلاعاتی در زمینه و بستری خاص، که باید از طریق شکلهای پژوهش دیگری مورد بررسی قرار گیرند، برخورد کرد، از این رو باید با احتیاط از آنها استفاده کرد. همچنین دسترسی و تجزیه و تحلیل همه اطلاعات مناسب و مربوط می‌تواند زمان بر باشد.

۳۲۲- هر علمی از زندگی اجتماعی باید حالتی هرمونتیک داشته باشد که در پی معنابخشی به موضوعات مورد مطالعه به عنوان «یک متن یا شبه متن» است چنین علمی در درک داده‌ها و تفسیر معانی برنوعی تدبر و غور استوار است.

۳۲۳- محور اصلی نهفته در این روش شناسی، تفسیر است. تفسیر این متون به وسیله نوعی مارپیچ هرمونتیک صورت می‌گرفت. درک متون مجزا از طریق نوعی مارپیچ درک یعنی تجزیه و تحلیل معنای متون به صورت انفرادی، ارتباط دادن آنها به کلیت جهان واقعی که در آن ریشه داشته‌اند، و آنگاه تفسیر مجدد متون مجزا، صورت می‌گیرد. بنابراین، از تجزیه و تحلیل محتوای از آن جهت که بر روش‌های متونی در سطح خرد تأکید خاص دارد، متفاوت است.

۳۲۴- در فرآیند هرمونتیک هفت مرحله وجود دارد:

- مرحله نخست متضمن یک فرایند عقب و جلو (رفت و برگشت) بین اجزاء و کل است. وظیفه نخست محقق، جستجوی موضوعاتی است که درون هرسند یا درون مجموعه یا دسته‌ای از اسناد وجود دارد.
- مرحله دوم ارتباط دادن این موضوعات مجزا به یکدیگر است تا ببینیم آیا موضوعی محوری وجود دارد که سطح بالاتری از فهم موضوعات فرعی متناقض را فراهم می‌کند.

“روای ما: جهانی در عمان و ایران ایرانی”

- مرحله سوم از مرحله دوم ریشه می گیرد. گروه بندی های خاصی از متن شکل می گیرند که دارای نوعی وحدت و اشتراک درونی معنا هستند.

- مرحله چهارم در تجزیه و تحلیل اسناد سازمان، مرحله انتقادی است. وقتی این دسته های معنی استخراج شدند، آنگاه پژوهشگر می تواند آنها را با پرسش پژوهشی که مورد نظر پژوهشگر است، مقایسه کند.

۳۲۵- بازبینی روایی یعنی آموزش پژوهشگران دیگر در روش هرمنوتیک به منظور تایید یافته ها است.

۳۲۶- اگر در متن و همراه با بازبینی های مناسب، پایایی مورد توجه قرار گیرد، این توافق بین الازدهانی غیر ضروری است و نتایج به پایایی نتایج دیگر روش های پژوهش متکی هستند. ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که در این حالت پژوهشگر به سطح بالایی از درک متون نایل می شود زیرا فرآیند انتخاب گزیده های معرف ازمتهون در گزارش و مواد منتشره به دقت صورت می گیرد.

۳۲۷- فرآیند هرمونتیک

۳۲۸- مراحل دسترسی و تجزیه و تحلیل اسناد سازمان:

۳۲۹- دستیابی به اسناد سازمان: بررسی براساس نوع طرح سیستماتیک صورت گرفت که متضمن تجزیه و تحلیل ابعاد سه گانه این فرآیندها بود: بعد سازمانی، فردی و خانوادگی انتخاب اسناد بستگی به نوع پرسش‌های پژوهش داشت که در پی پاسخ آن بودند.

۳۳۰- یکی از نخستین مجموعه‌ی اسنادی که تجزیه و تحلیل شد، به طور مستقیم به مدیریت جایابی مجدد مرتبط می‌شد. این اسناد، خط مشی‌های رسمی مدیریت منابع انسانی بودند.

۳۳۱- شرکت به عنوان خدمتگزار مردم، کارکنان و مشتریان شهرت دارد. تمایل به این شهرت به اندازه تمایل به رشد در سود، موجب انگیزه شرکت می‌شود. شرکت مکانی است که در آن افراد از کار با همدیگر لذت

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

می‌برند، از همدیگر حمایت می‌کنند، بهم ارزش قائلند، نقطه نظرات و مسائل یکدیگر را ارج می‌نهند، به همدیگر گوش فرا می‌دهند و از قدرت گروهی برخوردارند.

📖 **به خاطر داشته باشیم که:** شرکت مکانی است که هدف اصلی آن برای هر کس روشن است و همه در تحقق آن نقش دارند. این شرکت مجموعه‌ای شاد و موفق است. شرکت همچنین تأکید زیادی بر کیفیت آموزش مدیریت داشت.

۳۳۲- هدف از ارائه برنامه‌های آموزشی، اطمینان از این نکته است که کارکنان توانایی خود را در همه زمانها به کار گیرند.

۳۳۳- روشن است که در کیفیت و سطوح آموزشی حمایتی بین فروشگاه‌ها تغییرات و نوسانات قابل ملاحظه‌ای وجود داشت.

۳۳۴- شرکت غالباً از تحرک شغلی در موارد ذیل استفاده می‌کند:

- به عنوان ابزار پر کردن پست‌های بلاتصدی ناشی از ترک خدمت

- به عنوان پاداش در شکل ارتقاء

- به عنوان ابزار بهسازی کار راه

۳۳۵- اگر چه بسیاری از مدیران در دفتر مرکزی شرکت و در سطح بخشی معتقد بودند که در حال تغییر فرهنگ و رویه‌های کاری شرکت هستند ولی این امر در سلسله مراتب سازمانی به طور واقعی اجرا نشده است.

۳۳۶- قصور مدیریت ارشد در تدوین نوعی چشم انداز فرهنگی همگانی بود که شرکت به موازات اجرای برنامه تغییر جاه طلبانه، در پی تحقق آن بود. این امر در اجرای برنامه‌های تغییر در سازمانها بسیار مهم است.

”روای ما: جهانی در میان ایرانی“

۳۳۷- یکی از اهداف مهم اسناد تغییر نگرشها و رفتار در شرکت بود. در عین حال، شیوه درک و فهم این اسناد از جانب مسئولیت اجرای آنها به طور روشن بسیار متفاوت بود.

۳۳۸- این اسناد، جایگاه ضعیف بخش پرسنلی در شرکت، خصوصاً فقدان منابع آن، واکنشهای انفعالی نسبت به مشکلاتی که با آن مواجه می شد و فقدان تأثیر گذاری آن بر مدیران درون شرکت را برجسته می کند شرکت برای توفیق در برنامه گسترش خود، باید بین وظایف مدیریت منابع انسانی و استراتژیک وحدت ایجاد می کرد.

۳۳۹- یکی از علائم نمایان تر مدیریت اثربخش منابع انسانی در شرکتها وجود یک سیستم برنامه ریزی جانشینی با ثبات است این امر مدیران پرسنلی را قادر به برنامه ریزی بهسازی و کار راهه بودجه ریزی برنامه های آموزشی کارکنان، برنامه ریزی اثر بخش استخدام و مدیریت کارآمد جابجایی و تحرک شغلی کارکنان، می کند.

۳۴۰- در مورد این که چه کسانی احتمالاً منتفع یا متضرر می شود تصمیمات نسبتاً دشواری اتخاذ می شد، یکی از راههای پرداختن به مشکل تأکید این نکته یه شرکت پژوهشی همکار است که یافته های چنین گزارش هایی صرفاً گزارش یک متخصص عینی نیست بلکه این گزارش به جای آن که شرحی از خود شرکت باشد وسیله ای است که زمینه ای برای اظهار نظر آزادانه و صادقانه کارکنان در مورد خودشان، کار راهه و شرکت خود فراهم کرد.

۳۴۱- مفید بودن داده های اطلاعاتی تا حد زیادی متکی به دقت و مهارت اعمال شده در برخورد با این داده هاست چون بسیاری از این داده ها نمی توانند دارای ارزش باشند. آنها هرگز در انزوا تحلیل نمی شوند و فقط می توانند به طور کامل در متن دیدگاه کلی نگرانه سازمان و دیگر انواع تحلیل ها درک شوند.

فصل بیستم: شیوه تحلیل ذینفع

۳۴۲- اصطلاح شیوه کاربردهای متفاوتی دارد، تا حدی که برخی مفسران سودمندی آن را زیر سؤال می‌برند. برخی از آن:

- برای عناوینی نظیر ابزار گردآوری داده‌های اطلاعاتی از قبیل مصاحبه

- تکنولوژی متکی بر تئوری‌ای خاص، نظیر روان‌سنجی

- روش‌شناسی‌های تئوری خاص، نظیر شبکه‌خزانه به عنوان بیان روش‌شناسانه نظریه‌سازهای اجتماعی استفاده می‌شود.

۳۴۳- تنوع معانی مفهوم شیوه، دوبعد اساسی دارد که تجزیه و تحلیل ذینفع می‌تواند براساس آن استوار گردد:

- چگونه ادعا می‌کند بعد فنی پژوهش (ابزار خاص) و بعد استراتژیک (فلسفه پژوهش) را ترکیب می‌کند.

- چگونه مبتنی بر تئوری خاص است یا عاری از آن است.

📖 **نکته:** تجزیه و تحلیل ذینفع در دامنه‌میان این دو بُعد قرار دارد.

۳۴۴- از این تئوریک، تفسیر ذینفعان فی‌نفسه، نوعی قضیه نظری است که دارای حالتی بینابینی یا متوسط است، اما درون آن مبنای نظری دقیق‌تری می‌تواند تدوین و جا داده شود.

۳۴۵- تجزیه و تحلیل ذینفع می‌تواند متعلق به خانواده‌ی وسیعی از رویکردهای نظری‌ای محسوب شود که از دیدگاه ساخت‌گرایی (به جای رئالیسم) تکررگرایی (وحدت) واقعیت‌جانبداری می‌کند. به علاوه، مفهوم ذینفع در برخی از قواعد نظری خاص، نظیر مفهوم مجموعه نقش در تئوری نقش‌شکلهای مختلفی به خود می‌گیرد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۴۶- اگرچه بین کمی و کیفی تمایز وجود دارد ولی هم کلمات و هم ارقام و اعداد نوعی زبان گفتگو هستند و اغلب به صورت ترکیبی به کار گرفته می‌شوند و به یکدیگر نیاز دارند، یعنی ارائه گفته‌ها یا اظهارات کاملاً کیفی یا کاملاً کمی دشوار است.

۳۴۷- در سطح استراتژیک، تحلیل ذینفع با پیش فرض‌های کلیدی زیر همراستا می‌شود که به دیدگاه کیفی مرتبط می‌شود:

- ماهیت ذهنی واقعیت (واقعیات) - بدین ترتیب ذینفع‌های مختلف، پدیده‌های مشابه را ظاهراً متفاوت تجربه می‌کنند و این امر نقص و ایراد نیست. خود تحقیقات، ذینفع‌ها و بسترهای اجتماعی مختلفی دارند و در انتخاب مسائل، روش شکل دهی آنها، و همین طور داده‌ها و تفاسیری که ارائه می‌دهند بی‌طرف و عاری از ارزش نیستند.

- وضعیت‌ها (موقعیت‌ها) ضرورتاً تجلیات یا مظاهر اهداف و برنامه‌های واحد نیستند، بلکه ممکن است از طریق تعامل اهداف و محورهای مختلف مورد بحث و تأکید برای تحقق آنها ایجاد شوند.

- دیدگاه فرا ساختارگرایی به جای دیدگاه ساختارگرایی خلق رفتار؛ یعنی همه یا بخشی از رفتار تجلی نرم افزار فرهنگی است که بازیگران آنها را نهادینه کرده‌اند نه تجلی سخت افزار ساختار بنیادی شخصیت انسان که به عنوان یک واقعیت ثابت بین افراد و در گذر زمان شکل گرفته است.

۳۴۸- از لحاظ لغوی واژه‌ی stake به معنای حصار کردن یک قطعه از زمین برای نشان دادن قطعه‌ای از قلمرو تحت مالکیت است. واژه holder به معنای نوعی ادعا نسبت به بهره برداری از آن قلمرو است. اصطلاح تحلیل ذینفع و مفهوم اساسی آن از این واژه متداول روزمره اقتباس و به طرق مختلفی از جهت نظری و روش شناسی در علوم رفتاری و اجتماعی به کار برده شده است.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

۳۴۹- ذینفع‌ها عبارت از بازیگران یا نقش‌آفرینان، عاملان، طرفهای ذینفع، منافع و گروههای ذینفع هستند. از دیدگاه نظری، ذینفع‌ها، افراد ذیمدخل در منافع هستند زیرا نیازها، خواسته‌ها، آمال، برداشتها و مفهوم سازی‌های آنها متفاوتند. منشاء این تفاوتها، یک مسأله بنیادی است. در این زمینه دو دیدگاه وجود دارد: تفسیر ساختار گرایی در قالب انگیزه فردی انسان یا دیدگاه فرا ساختارگرایی از ظهور ایدئولوژیهای فرهنگی تجلی یافته بین افراد.

۳۵۰- این که چه کسانی به عنوان ذینفع محسوب شوندف موضوع دشوار و در عین حال ظریفی است و در نهایت این موضوع نمی‌تواند از جهت گیری پژوهشگر و پژوهش مستقل و مجزا باشد. دو موضوع کلی وجود دارد که به خاطر داشته باشید: نخست این که ذینفع‌های دارای قدرت و نفوذ بر پدیده مورد بررسی نسبت به ذینفع‌هایی که از پدیده مورد بررسی تأثیر پذیرند و تأثیر کمتری روی پدیده دارند، ساده‌تر قابل شناسایی هستند. دوم آن که پژوهشگران ممکن است با تمرکز عمدی بر یک یا تعداد بیشتری از ذینفع‌ها کار را آغاز کنند و در حقیقت خود به یک ذینفع تبدیل شوند.

۳۵۱- در هر نوعی از پژوهش کاربردی، پروژه پژوهشی به وسیله یکی یا تعداد بیشتری از ذینفع‌ها ضمانت می‌شود. این امر رویکرد را بی‌اعتبار نمی‌سازد، بلکه پژوهشگر نیاز دارد نسبت به متولی پژوهش و طریقی که بدان راه ممکن است نتیجه گیری‌ها را مشروط سازد، مطلع باشد.

۳۵۲- نقاط آغازین پژوهش

نظری	آزمون تئوری	تئوری سازی
عملی	حل مسأله (تدوین و آزمون مسأله)	تدوین و تنظیم مسأله
	خاص	باز

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۵۳- یکی دیگر از نقاط آغازین نظری و باز ممکن است یک پدیده‌ی کلی، نظیر تعارض در سازمانها باشد، و منجر به نوعی بررسی دینفع‌ها در سازمانهایی شود که فکر می‌کنند دارای نوعی تعارض هستند.

۳۵۴- یکی دیگر از نقاط آغازین عملی و خاص ممکن است از یک مدیر پرسنلی آغاز شود که در حال اجرای نوعی سیستم پرداخت جدید بر مبنای برخی از تئوری‌های عملی و وضعیت خاص سازمان است، اما می‌خواهد به موازات اجرا، سیستم را بازبینی و در صورت نیاز اصلاح کند.

۳۵۵- پرسش‌های برنامه‌ریزی پژوهش:

- در پی پاسخ به چه پرسش پژوهشی هستیم؟ (چه پرسش پژوهشی را می‌خواهیم جواب دهیم).

- چه تحلیلی، پاسخ مفیدی برای پرسش فراهم خواهد کرد.

- برای انجام این تحلیل به چه داده‌هایی نیاز داریم و از چه کسانی باید جمع‌آوری کنیم؟

- برای به دست آوردن این داده‌ها و ثبت آنها چه مراحل عملی باید طی کرد؟

۳۵۶- داده‌های اطلاعاتی مربوط به برهه خاصی از زمان: چنین داده‌هایی در مورد وضعیت جاری امور، است؛ نظیر اطلاعات حاصله از نوعی پیمایشی از انتظارات متعامل نقش‌ها در یک تیم کاری.

۳۵۷- داده‌های اطلاعاتی دوره‌ای: جمع‌آوری داده‌ها در یک دوره محدود و معین صورت می‌گیرد اما تلاش می‌شود از طریق دسترسی به اسناد و حافظه سازمان، در مورد رویدادهای یک دوره زمانی قبل، داده‌ها جمع‌آوری شود.

۳۵۸- پژوهش دوره‌ای در زمان واقعی: که از طریق نوعی توالی رویدادها و درگیری و تجربه آنها توسط دینفع‌ها به موازات وقوع آنها صورت می‌گیرد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۵۹- میزان عملی بودن پژوهش غالباً چنین القا می‌کند که پژوهش در یک برهه زمانی خاص آسانتر، شدنی‌تر و در یک جدول زمانی معینی قابل تحقق است.

۳۶۰- تعریف مشکل یا مسأله آغازین حاوی تعریف اولیه‌ای از ذینفع‌های ذیربط هستند. براساس اصل کار کارآگاهی، جمع‌آوری داده‌های اطلاعاتی از برخی ذینفع‌ها احتمالاً منجر به شناسایی دیگران می‌شود.

۳۶۱- پژوهشگران باید زمانی که به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازند نکات زیر را مدنظر قرار دهند:

- تعادل پرسش‌های خاص مشتق از تعریف پرسش تحقیق، پرسش‌های باز برای انتخاب داده‌های اطلاعاتی مناسب دیگر و پرسش‌ها دیگری که بر شناسایی ذینفع‌های دیگر جهت داده می‌شوند.

- توجه به این که چه داده‌هایی باید جمع‌آوری شوند، و جایگاه آنها، در قالب موضوعات ذهنی، بین‌الذهانی قطعی و عینی.

- براساس مفهوم معین ذینفع به عنوان تأثیر گذار و تأثیر پذیر، مجموعه‌ای کلی از پرسش‌هایی که براساس مسأله شکل خاص به خود خواهند گرفت به شرح زیرند:

الف) در رابطه با پدیده مورد بررسی، نفع، نگرانی، قصد، امید و ترس شما چیست؟

ب) برنامه‌های شما برای برخورد با آن چیست و یا انتظار شما از نحوه‌ی عمل آن در ارتباط با منافع شما چیست؟

ج) در ارتباط با آن چه عملی در پیش می‌گیرید، در پیش گرفته‌اید، در پیش خواهید گرفت؟

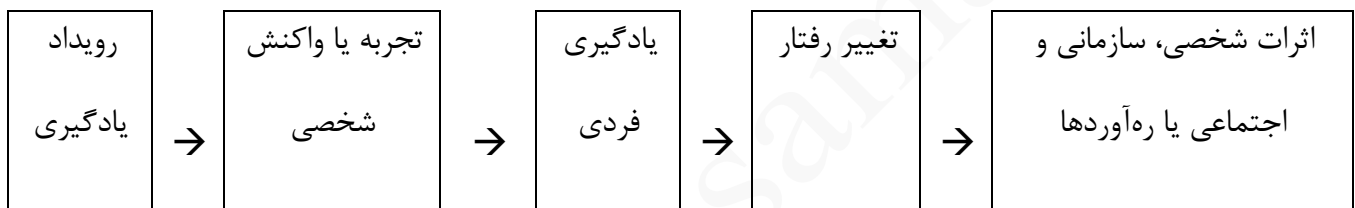
د) چه تجربیات خاصی از تأثیر آن بر خود دارید، داشته‌اید، خواهید داشت؟

ه) چه نتایج یا پیامدهایی کلی از این پدیده انتظار داری.

روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی

۳۶۲- روش‌های کلی تحلیل ذینفع به صورت قیاسی (تدوین یا تنظیم مجموعه‌ای از داده‌های اطلاعاتی آرمانی تخیلی بر مبنای نوعی پیش بینی نظری یا تخیلی و ارزیابی این داده‌ها با داده‌های واقعی در یک آزمون فرض) یا استقرایی (جستجو برای الگوهای ذینفع‌ها و منافع آنها) یا تطبیقی (بررسی توافقات و تضادها در آرزوها، تجارب، اعمال و پیامدهایی که آن را احساس می‌کنند) بودند. یکی از مزیت‌های تحلیل ذینفع انعطاف پذیری آن در ارتباط با این رویکردهای مختلف و همین طور فرصتی است که برای ترکیب آنها در انجام پژوهش می‌دهد.

۳۶۳- زنجیره‌ی پیامدهای یک رویداد یادگیری

۳۶۴- دشواریهای عملی مربوط به انجام یک طرح تجربی در یک بستر پژوهش میدانی می‌شود. در سطح نظری، مشکل، تأثیر گذاری سایر عوامل غیر از عامل آموزش و توسعه بر پیامدهاست، متغیرهایی که از هر لحاظ، کنترل آن در میدان عملی غیر ممکن است. از لحاظ فلسفی مشکل آن است که این پیش فرض وجود دارد که آموزش دیدگان و تعلیم دهندگان، عناصری مستقل و جبری در سیستم هستند که رفتار آنها از طریق تعامل آزمون اجرا شده بر آنها یا شرایط پیشین، حالت جبری به خود می‌گیرد.

۳۶۵- در رویکرد سنتی، رویدادهای یادگیری در جای خود هدف‌های معینی دارند یا به آنها اهداف معینی نسبت داده می‌شود و ارزیابی میزان تحقق آن وظیفه پژوهش ارزیابی است.

۳۶۶- از دیدگاه تجزیه و تحلیل ذینفع، ویژگی جالب ارزیابی یک رویداد یادگیری به عنوان یک پروژه پژوهشی آنست که بر یک پدیده محوری، یک رویداد در یک زمان معین، یعنی رویداد یادگیری استوار است. این بدان معناست که چارچوب کلی احتمالی برای بررسی ارزیابی ذینفع می‌تواند ماتریسی سه بعدی از داده‌ها باشد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۶۷- افزون بر این سه بعد اصلی، داده‌های جمع آوری شده را می‌توان براساس دو متغیر دیگر، کد گذاری کرد

که بدان معناست که در اصل ماتریس ذکر شده، ماتریسی پنج بعدی است. این دو متغیر عبارتند از:

- مقیاس جایگاه داده‌ها که در بخش قبلی توصیف شد

- سطح (ره آورد) پیامد

۳۶۸- منبع بعدی از ارزیابی‌های پس از دوره، دیدگاه‌هایی بود که واحد توسعه پرسنلی از بخش‌ها و دوایری که شرکت کنندگان از طرف آنها در دوره شرکت کرده بودند، جمع آوری می‌کرد.

۳۶۹- مجموع اولیه احتمالی ذینفع‌ها به تجربه عمومی با رویدادهای آموزشی معتقد بودند. زیرا در این وضعیت حاکم، پروژه بخشی از یک برنامه پژوهشی بزرگتر بود که در آن، طرفین ذینفع ظاهر شده بودند.

۳۷۰- در جمع آوری و سازماندهی اطلاعات از مصاحبه، تحلیل اسناد، مشاهده مشارکتی و همین طور پرسشنامه (شامل تحلیل آماری ساده از پاسخ‌ها) استفاده شده بود.

۳۷۱- گاهی اوقات اهداف به صورتی کلی و مبهم تعریف می‌شود چون ذینفع‌های متعددی دارد یا چون اگر به صورت خاص تعریف نشوند از تعارض جلوگیری می‌کنند.

۳۷۲- امکان استفاده‌ی ترکیبی از روشهای پژوهشی مختلف در تحلیل وجود دارد. یک سبک گزارش موردی همراه با یک گزارش نسبتاً مستقل پژوهشگر از فرآیندهای پیش نیاز؛ یک مرحله نسبتاً مردم نگارانه که در آنجا پژوهشگر به طور نسبتاً کامل به عنوان یک مشاهده گر یا شرکت کننده در دوره غور می‌کند و سعی می‌کند وضعیت را مستقلاً درک و گزارش کند؛ جمع آوری نسبتاً مستقل مدارک و شواهد در مرحله پیگیری؛ افزون به موارد فوق.

"روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی"

۳۷۳- اگر تحلیل ذینفع عیبی دارد، شاید آن عیب این است که مجموعه‌ای از گزینه‌های قضاوتی باید به وسیله پژوهشگر در هر مرحله از اجرا صورت گیرد.

۳۷۴- یکی دیگر از مزیت‌های موضع تحلیل ذینفع کاربرد وسیع آن در وضعیت‌های مختلف است. این روش در مورد وضعیت بسیار مشخص گرفته تا وضعیت‌های فلسفی و فرا تئوری کاربرد دارد.

فصل بیست و یکم : شیوه آنتروپی شانون

۳۷۵- یکی از روش‌هایی که در دهه اخیر به شدت رو به گسترش است، روش تحلیل محتوا است. یک پژوهشگر علوم تربیتی، مدیریت، روانشناسی و یا علوم اجتماعی می‌کوشد تا از طریق مصاحبه یا مطالعه‌ی یک پیام مکتوب یا شفاهی به داده‌هایی دست یابد تا به کمک آنها به بررسی فرضیه‌های پژوهش خود بپردازد. تحلیل محتوا روشی است که به کمک آن سعی می‌شود از مصاحبه‌ها، مشاوره‌ها، انواع آزمون‌ها، سخن گفتن، حرکات حسی - حرکتی و عاطفی و یا هر عنصر دیگری که راهگشای فهم و درک فرد باشد، به اطلاعاتی دست یافت که مبنای کشف پاسخ سؤالات پژوهش و بررسی فرضیه‌ها قرارگیرد. تحلیل محتوا فنی است که امروزه در تمامی زمینه‌های علوم اجتماعی و انسانی، به خصوص روانشناسی، جامعه‌شناسی، سیاست، تبلیغات، ارتباطات و ... کاربرد یافته و مورد استفاده‌ی فراوان پژوهشگران قرارگرفته است

۳۷۶- مشخص‌ترین گرایش در روش تحلیل محتوا، افزایش تقریباً هندسی فراوانی چنین پژوهش‌هایی است.

۳۷۷- تقریباً موفقیت تمام پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی، به هرطریق، به مطالعه دقیق منابع بستگی دارد.

۳۷۸- بارکوس معتقد است که تحلیل محتوا، به معنای تحلیل علمی پیامهای ارتباطی است. از نظر وی این روش کاملاً علمی است و با وجود جامع بودن، از نظر ماهیت نیازمند تحلیلی دقیق و منظم است.

۳۷۹- تحلیل محتوا به عنوان فنی برای بیان سازمان یافته ذهنی توأم با توصیف کمی در جهت آشکار کردن محتوا پیام در ارتباطات به شمار آمده است.

۳۸۰- شرط کمیت غالباً، هم توسط کسانی که این فن را از دیگر روشهای تحلیل اسنادی علمی‌تر می‌دانند و هم توسط کسانی که موضع بسیار انتقادی نسبت به آن دارند، به یک اندازه ضروری قلمداد شده است.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

۳۸۱- برای نمره گذاری جامعه یا چیزهایی که تحلیل محتوا می‌شوند سه روش یا بیشتر وجود دارد. نخستین و متداول‌ترین آنها اندازه گیری اسمی است: پس از قرار دادن هر پدیده در طبقه‌ی مناسب خود، تعداد پدیده‌های هر طبقه را بشمارید. کمی کردن به رتبه بندی یا اندازه گیری با مقیاس رتبه‌ای است.

۳۸۲- برای تحلیل محتوا مراحل مختلفی طی می‌شود. از جمله‌ی این مراحل می‌توان سه مرحله‌ی عمده زیر را ذکر کرد:

- مرحله‌ی قبل از تحلیل (آماده سازی و سازماندهی)

- بررسی مواد (پیام)

- پردازش نتایج

۳۸۳- مک کله لند سه نیاز مهم در محیط‌های کاری را مورد توجه قرار می‌دهد:

- نیاز به موفقیت: شامل انگیزه برتری جویی، توفیق در ارتباط با مجموعه‌ای از معیارها، تلاش برای رسیدن به موفقیت می‌باشد.

- نیاز به قدرت: شامل میل به تأثیر گذاشتن، متنفذ بودن و در اختیار داشتن دیگران. افرادی که نیاز به قدرتشان بالا است، از متصدی امری بودن و تلاش برای نفوذ در دیگران لذت می‌برند و ترجیح می‌دهند که در موقعیت‌های رقابتی و عنوان دار قرار گیرند و بیشتر هم و غمشان، نفوذ و تأثیر گذاری بر دیگران و داشتن اعتبار و شهرت است.

- نیاز به تعلق اجتماعی: این نیاز بیانگر آرزوی روابط دوستانه و نزدیک اجتماعی داشتن است. افرادی که نیاز به تعلق بالا دارند، در جلب دوستی تلاش می‌کنند و موقعیت‌های طالب همکاری را به موقعیت‌های طالب رقابت ترجیح می‌دهند و مشتاق روابطی می‌باشند که از تفاهم متقابل حداکثر برخوردار باشد.

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

۳۸۴- تحلیل محتوا براساس شیوه آنتروپی شانون ترتیب و ضرایب اهمیت دیگری برای انگیزه‌ی چهارگانه مدیران نشان می‌دهد. براساس این شیوه، مهمترین انگیزه مدیران مادی (پول) است که دارای ضریب اهمیت ۰/۳۳۷ است. در اولویت دوم انگیزه‌ی قدرت قرار دارد که دارای ضریب اهمیت ۰/۳۰۸ می‌باشد. در اولویت سوم انگیزه اجتماعی با ضریب اهمیت ۰/۲۱۱ قرار گرفته است و اولویت چهارم به انگیزه موفقیت تعلق دارد که دارای ضریب اهمیت ۰/۱۴۴ می‌باشد.

۳۸۵- از دو جنبه به نتایج به دست آمده از روش سنتی و آنتروپی شانون:

الف) اعتبار ریاضی: دو دسته‌ی عمده از روشهای مختلف در پردازش اطلاعات موجود از یک مسأله تحلیل محتوا مطرح شده است. یکه دسته از روشها منشعب از مدلی مشهور به مدل غیر جبرانی بوده و دسته‌ی دیگر منشعب از مدل دیگری معروف به مدل جبرانی می‌باشد.

مدل غیر جبرانی شامل روشهایی می‌شود که در آنها مبادله در بین مقوله‌های رمز گذاری شده مجاز نیست.

ب) اعتبار سازه‌ای: اعتبار سازه‌ای یک ابزار اندازه گیری نمایانگر آن است که روش اندازه گیری و تحلیل تا چه اندازه یک سازه یا مقوله‌ای را که مبنای نظری دارد می‌سنجد. اغلب نظریه‌های مدیریت نشان می‌دهند که نوع خاصی از سلسله مراتب نیازها وجود دارد که به عنوان یک تئوری فراگیر قابل تعمیم به جامعه آماری این پژوهش نیز می‌باشد.

۳۸۶- نظریه‌ی سلسله مراتب آبراهام مازلو، مشهورترین نظریه انگیزش است که در بیشتر متون مدیریت مورد استناد قرار می‌گیرد. طبق این نظریه در وجود هر انسانی پنج نیاز به صورت سلسله مراتبی به شرح زیر وجود دارد:

- فیزیولوژیکی - شامل: گرسنگی، تشنگی، پناهگاه، مسایل جنسی و دیگر نیازهای جسمانی.

- امنیت - شامل: ایمنی و حفاظت از اکیب فیزیکی و عاطفی.

- تعلق اجتماعی - شامل: ملاطفت، پذیرش و دوستی.

- احترام - شامل : احترام به نفس، خودمختاری و موفقیت در کارها.

- خودشکوفایی - شامل: رشد، فعلیت بخشیدن به استعدادهای بالقوه شخصی، ایثار، انفاق.

۳۸۷- یکی از مهمترین عوامل تأمین امنیت سازمانی مدیر در سازمان قدرت او اعم از مشروعیت قانون و

تخصصی، در سازمان باشد.

فصل بیست و دوم : معیارهای ارزیابی پژوهش‌های کیفی در پارادایم رئالیسم

۳۸۸- چهار پارادایم اصلی غالب در حوزه علوم انسانی عبارتند از:

- اثبات گرایی

- تئوری انتقادی

- ساخت گرایی

- رئالیسم

با توجه به این که هر پارادایم سه رکن اصلی : هستی شناسی، شناخت شناسی و روش شناسی داراست.

۳۸۹- هستی شناسی اشاره به واقعیتی دارد که پژوهشگر آن را بررسی می‌کند. شناخت شناسی بیانگر رابطه بین آن واقعیت و پژوهشگر است یا به عبارت دیگر شناخت شناسی تئوری دانش است یا فرآیند تصمیم گیری ویژه یا خاص برای مشروعیت بخشی به واقعیت در یک مجموعه خاص است. به اعتقاد بلونه نحوه تصمیم گیری ما در مورد این که چه چیزی واقعیت است و معنی دار، بستگی به فرایندی دارد که از آن طریق کسب دانش می‌کنیم.

۳۹۰- اثبات گرایان مدعی‌اند که علم به صورت کمی، واقعیات مستقل در مورد یک پدیده را مورد سنجش قرار می‌دهند و داده‌ها و تحلیل‌ها عاری از ارزشند و داده‌ها تغییر نمی‌کنند چون قابل مشاهده هستند.

۳۹۱- پارادایم دوم یعنی تئوری انتقادی مدعی است که بین کوشش‌های ما و محدودیت تحمیلی از طرف شرایط اجتماعی بر ما، حتی شرایطی که فقط به طور مبهم از آنها آگاهی داریم تضاد خاصی وجود دارد.

“روای ما: جهانی در عمان ایران ایرانی”

پارادایم سوم ساخت گرایی است. ساخت گرایان معتقدند که واقعیت عبارت از نوعی نظام باور خاص درون بستری خاص است. واقعیت مرکب از واقعیاتی چندگانه است که در ذهن مشارکت کننده وجود دارد. پژوهش و بررسی پیرامون این واقعیت ساخت یافته به تعاملات بین مصاحبه گر و آزمودنی بستگی دارد یعنی پژوهشگر باید در خلال کار میدانی خود یک مشارکت کننده پر شور باشد به عبارت دیگر درون اذهان مختلف واقعیات مختلفی وجود دارد که آن را واقعیت ساخت یافته می نامند.

۳۹۲- مقایسه عناصر سه گانه پارادایم های چهارگانه

ارکان پارادایم	اثبات گرایی	تئوری انتقادی	ساخت گرایی	رنالیسم
هستی شناسی	واقعیت قابل مشاهده	واقعیت در درون ارزشهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اخلاقی قرار دارد.	واقعیت ساخت یافته.	واقعیتی موجود دارد اما به طور احتمالی قابل درک است.
شناخت شناسی	یافته های عینی	یافته های کاملاً ذهنی ارزش مدار	یافته های ذهنی تعدیل شده	یافته های عینی تعدیل شده
روش شناسی	آزمایش، پیمایش، آزمون فرضیه، شیوه های کمی	گفتمان	مشاهده ی مشارکتی	کثرت گرایی، تفسیر به وسیله شیوه های کمی و کیفی.

۳۹۳- به اعتقاد هیلی و چاد مدل سازی معادله ساختاری تنها تحلیلی پیمایش مناسب برای یک پژوهشگر

رنالیسم باشد که دو ویژگی جذاب دارد:

- ساختارها را درون روابط متعامل پیچیده مدل سازی می کند؛

- در بر ساخته‌های (سازه‌های) غیرقابل مشاهده خود به طور ضمنی برخی خطاهای سنجش را اجازه می دهد.

در نتیجه رئالیسم، پارادایم مناسبی برای بسیاری از تحقیقات کیفی در مدیریت از جمله تحقیقات بازاریابی است.

۳۹۴- اولین معیار ارزیابی کیفیت مناسب بودن هستی شناسی است. دومین معیار نیز به هستی شناسی بر می گردد. در پژوهش مبتنی بر اثبات گرایی، روایی درونی عبارت از این است که تا چه حد تغییرات در یک متغیر وابسته می تواند به تغییرات کنترل شده در متغیر مستقل نسبت داد.

۳۹۵- رئالیست‌ها، مدعی اند که نوعی جهان واقعی وجود دارد که باید شناخته شود حتی اگر به صورت ناقص درک شود. به عبارت دیگر، درک یک مشارکت کننده، همان واقعیت نیست که تئوری انتقادی و ساخت گرایی مدعی آنند. از دیدگاه رئالیسم، درک یا برداشت مشارکت کننده پنجره‌ای است به سوی واقعیت که از طریق آن تصویر واقعیت می تواند با برداشتها و ادراک‌های دیگر تکمیل شود. یعنی رئالیسم بر برداشتها یا ادراکات چندگانه از یک واقعیت منفرد تأکید دارد و این معیار، معیار سوم ارزیابی کیفیت پژوهش مبتنی بر پارادایم رئالیسم است.

📖 بخاطر داشته باشیم که: سومین معیار به روش شناسی بر می گردد که عناصر اصلی آن قابلیت اعتماد روش شناسی، تعمیم تحلیلی (یعنی تئوری سازی) و روایی سازه، است. قابلیت اعتماد روش شناسی اشاره به این نکته دارد که در پژوهش تا چه حدی به مطالعه موردی پرداخته شده و در گزارش کتبی پژوهش از نقل قول‌ها استفاده شده است. معیار قابلیت اعتماد روش شناسی، وسیع تر از معیارهای اثبات گرایی است و تا حدی مشابه ثبات یا قابلیت اعتماد در پارادایم ساخت گرایی است. پنجمین معیار تعمیم پذیری تحلیلی یعنی تئوری سازی است. نظر به پیچیدگی جهان رئالیسم، پژوهش مبتنی بر رئالیسم باید تئوری سازی باشد نه

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

آزمون کاربرد یک تئوری، که محور توجه اثبات گرایی است. این معیار، شبیه معیار ساخت گرایان است. معیار نهایی روایی سازه است. این معیار، شبیه روایی سازه پژوهش مبتنی بر اثبات گرایی است و اشاره به این نکته دارد که چگونه اطلاعات خوب در مورد مفاهیم یا بر ساخته‌ها در تئوری ساخته شده، در پژوهش مورد سنجش قرار می‌گیرند.

۳۹۶- معیارهای شش گانه چه تفاوتی با معیارهای پارادایم ساختگرایی دارد؟ مناسب بودن هستی شناسی در معیارهای رئالیسم صریح و روشن است، اما در ساخت گرایی چنین نیست. همچنین، وجود روایی سازه در جمع معیارهای شش گانه، بیانگر توجه رئالیست‌ها به واقعیت بیرونی است نه واقعیت‌های درونی. در نهایت معیارهای رئالیسم را با معیارهای این که گاهی اوقات برای ارزیابی پژوهش موردی استفاده می‌شود، مقایسه می‌کنیم. نخست این که مناسب بودن هستی شناسی در معیارهای شش گانه صریح است ولی در معیارهای این چنین نیست.

۳۹۷- محقق می‌خواهد بداند چگونه و چرا دیدگاه‌های مشتریان نسبت به کیفیت خدمات در گذر زمان تغییر می‌کند و چگونه تیم او می‌تواند به این امر رسیدگی کند. مناسب‌ترین شیوه برای انجام این کار، پژوهش مورد است.

۳۹۸- معیارهای سه گانه برای پژوهش رئالیسم مربوط به روش شناسی عبارتند از:

- قابلیت اعتماد روش شناسی

- تعمیم پذیری تحلیلی

- روایی سازه

“روای ما: جهانی در میان ایرانی”

معیار نخست و معیار چهارم در فهرست معیارهای کیفی، قابلیت اعتماد روش شناسی است که اشاره به این نکته دارد که تا چه حد پژوهش می‌تواند از طریق ایجاد یک پایگاه مطالعه موردی مورد بازبینی قرار گیرد.

📖 **نکته:** تعمیم پذیری یا تئوری سازی معیار بعدی است. با توجه به به پیچیدگی جهان رئالیسم پژوهش مبتنی بر پارادایم رئالیسم باید عمده‌تاً تئوری سازی باشد تا آزمون کاربرد یک تئوری برای جامعه که محور اصلی اثبات گرایی است.

📖 **نکته:** معیار نهایی، روایی سازه است، این معیار شبیه معیار سازه پژوهش مبتنی بر اثبات گرایی است و اشاره به این نکته دارد که چگونه اطلاعات مناسب در مورد سازه‌ها در تئوری ساخته شده در تحقیق، مورد سنجش قرار گرفته‌اند.

۳۹۹- رئالیسم یک پارادایم علمی مهم در مدیریت است اما معیارهایی جهت ارزیابی پژوهش مبتنی بر پارادایم رئالیسم وجود ندارد.

منابع این بسته درسی:

- ✓ روش شناسی پژوهش کمی با رویکردی جامع، دکتر دانایی فرد ، دکترالوانی، دکتر عادل آذر-انتشارات صفار.
- ✓ درآمدی بر روش های کمی و کیفی تحقیق در علوم اجتماعی، احمد سعیدی، امیر هاشمی مقدم، حسینعلی میرزایی، فهیمه حسین زاده ، نشر: جامعه شناسان
- ✓ روش شناسی پژوهش کیفی با رویکردی جامع، دکتر دانایی فرد ، دکترالوانی، دکتر عادل آذر-انتشارات صفار.

شما می توانید جهت دریافت:

- جزوات و بسته های کامل درسی رشته تحصیلی تان
  - بسته های مرور سریع
  - سئوالات و پاسخهای تشریحی آزمون دکتری دانشگاه آزاد و سراسری
  - مشاوره مقالات علمی پژوهشی
  - بسته موفقیت در مصاحبه آزمون دکتری
  - بسته جادویی موفقیت در آزمون دکتری
- و سایر خدمات ما از طریق :

- ✓ سایت بنیاد آموزشی پژوهشی ساما به آدرس www.iransama.org
  - ✓ یا با تلفن پشتیبانی پیامکی شبانه روزی بنیاد ساما (۰۹۳۷۵۳۰۸۹۰۰ - ۰۹۳۵۵۸۷۸۱۸۷)
- و یا info@iransama.org اقدام فرمائید.